



Ministerie van Binnenlandse Zaken en  
Koninkrijksrelaties

# Trends en ontwikkelingen voor de gemeenten van de toekomst

**WORK IN  
PROGRESS**

Gemeenten van de Toekomst | 28 mei 2014

# Voorwoord

## **Van transitie naar transformatie**

Gemeenten staan met de decentralisaties in het sociale domein voor een enorme uitdaging. De aandacht gaat op dit moment daarbij vooral uit naar de transitie: hoe komen we van een rijksverantwoordelijkheid naar een gemeentelijke verantwoordelijkheid en hoe zorgen we ervoor dat dit in het komend half jaar allemaal rond komt?

Tegelijkertijd is het belangrijk om ook toe te werken naar de transformatie. Na de daadwerkelijke decentralisatie ontstaat namelijk de kans om anders te werken en te organiseren; om te transformeren. In feite een veel uitdagender vraagstuk, maar wellicht wat ondergesneeuwd door de nadruk op de transitie van de nieuwe taken.

Deze publicatie laat zien wat er op gemeenten afkomt, welke kansen en risico's er zijn en hoe u als gemeente de gewenste transformatie kunt benaderen. We willen niet de route bepalen maar laten zien wat er mogelijk is. Daarom richten we ons op zowel de complexiteit in de buitenwereld, alsmede op de opgaven binnen de gemeente zelf.

Het ontwikkelen van scenario's is in dat licht een ideaal instrument; het schrijft niets voor maar laat zien wat er kan gaan gebeuren naar aanleiding van bestaande ontwikkelingen binnen gemeenten in relatie tot bepaalde structuurkenmerken van gemeenten. Doel is niet om te denken vanuit een definitief eindbeeld met blauwdrukken, maar om gezamenlijk na te denken over mogelijke toekomstige ontwikkelingen en hoe u daar als gemeente op kan reageren. Niet door te focussen op één juiste uitkomst, maar om verschillende mogelijke toekomstbeelden te ontwikkelen die helpen percepties te veranderen en de geest te scherpen.

Het resultaat van deze verkenning ligt nu voor u in deze publicatie. Het ministerie van BZK heeft vanuit het programma 'Gemeenten van de Toekomst' in samenwerking met BeBright het initiatief genomen voor de publicatie die u nu in handen heeft. Wij sporen u graag aan om verder te denken over de beelden in deze publicatie en we blijven dan ook graag met gemeenten in gesprek over hoe we het instrument van scenario denken kunnen blijven gebruiken bij dit boeiende vraagstuk.

Laurette Spoelman

Programmamanager 'Gemeenten van de Toekomst'

Ministerie van Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties

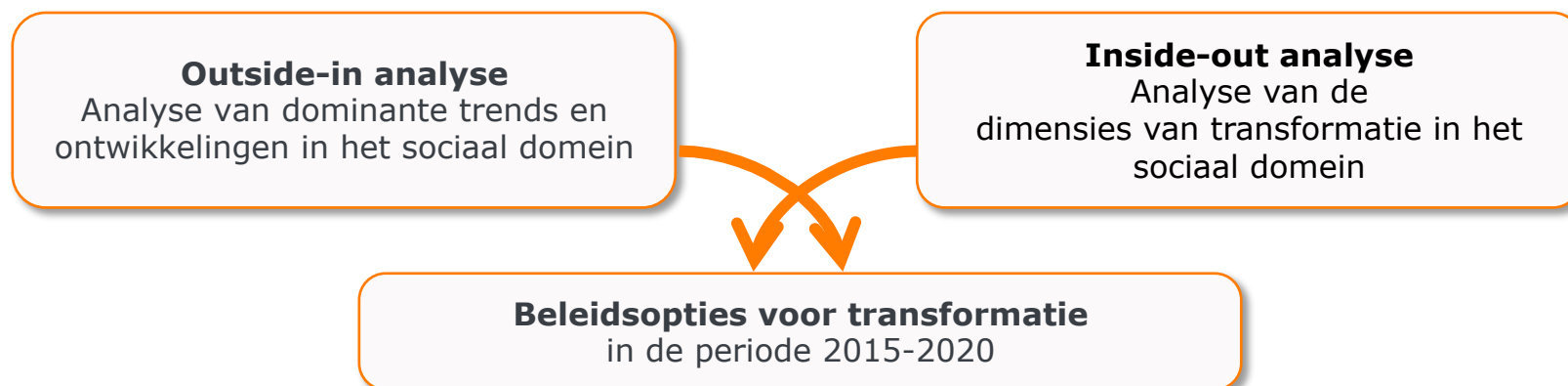
# Leeswijzer

## Achtergrond

- Deze publicatie is het resultaat van een verkenning samen met gemeenten, kennisinstituten en partners uit welzijn, zorg, onderwijs en arbeid
- Het resultaat is gebaseerd op interviews met onder andere SCP, CPB, VNG, Nationale Ombudsman en een tweetal workshops met ongeveer 25 vertegenwoordigers van bovengenoemde groepen
- Het resultaat is een analyse van trends en ontwikkelingen in het licht van de drie decentralisaties en vormt een basis voor transformatie van gemeenten richting 2020

## Doelstelling

- Op gang brengen van een landelijk dialoog over de transformatie van gemeenten in de periode 2015-2020
- Inspireren van gemeenten met toekomstbestendige beelden en beleidsopties
- Ontwikkelen van een concreet instrumentarium voor lokale beleidsvorming



# Inhoudsopgave

Perspectief

## **De burger centraal**

Hoofdstuk 1

### **Overzicht trends en ontwikkelingen**

*Welke trends & ontwikkelingen zijn zichtbaar in het sociaal domein en wat is de impact op burger, gemeenten en Het Rijk?*

Hoofdstuk 2

### **Transformatie verkend**

*Wat is transformatie en welke mogelijkheden voor transformatie hebben gemeenten richting 2020?*

Hoofdstuk 3

### **Trends en ontwikkelingen in detail**

Perspectief

# De burger centraal

# Perspectief: de burger centraal

Wie is de burger van de toekomst? Hoe ziet de samenleving van de toekomst eruit? Welke ondersteuning heeft een burger nodig en wat verwacht hij daarin van de gemeente? In deze verkenning van trends en ontwikkelingen in het sociaal domein staat de burger centraal. De maatschappelijke veranderingen hebben impact op het leven van burgers en veranderen de rol die gemeente en Rijk spelen in het leven van burgers.

Het bereiken van kwaliteit van leven, gezondheidswinst en welbevinden voor burgers moet het primaire uitgangspunt zijn in het overheidsbeleid in het sociaal domein, waarbij tevens de (maatschappelijk) kosten moeten worden beteugeld. De financiële onhoudbaarheid van de verzorgingsstaat en de aandacht voor participatie en zelfredzaamheid vraagt om een nieuw systeem. De verzorgingsstaat moet plaats maken voor een eco-systeem waarin waardecreatie centraal staat. En waarin partijen op basis van gezamenlijke waarden samenwerken door over eigen belangen heen te kijken en te investeren en participeren in het lokale netwerk van voorzieningen.

De overheid vervult in dit eco-systeem een verbindende rol door partijen bij elkaar te brengen en door met hen een gezamenlijke visie te ontwikkelen op meedoen en zelfredzaamheid van burgers. De veranderende verhoudingen leiden tot verminderde grip en controle (in klassieke zin). Gemeenten zullen afstand moeten nemen van besturing en beheersing en overschakelen naar een op waardecreatie gebaseerd paradigma. Het uitgangspunt is dat de overheid de behoefte van de burger centraal stelt en streeft naar een vitale samenleving. Het gevaar van de huidige decentralisaties is dat de focus op (kosten)beheersing ligt waardoor de daadwerkelijk transformatie niet plaats vindt. Dit wordt versterkt door de bezuinigingen waarmee de decentralisaties gepaard gaan.

Wederzijdse afhankelijkheid, vertrouwen en een gedeeld perspectief om tot sociale vernieuwing te komen zijn de basis van een eco-systeem. Gemeenten en instellingen moeten voorkomen dat zaken als verlies van controle en focus op kostenbeheersing de boventoon gaan voeren, waardoor zij in de loopgraven belanden in plaats van juist samen de toekomst vorm te geven.

# Hoofdvraag:

Hoe organiseert de gemeente van de toekomst haar taken en verantwoordelijkheden in het sociaal domein?

**Hoe ziet de burger van de toekomst er uit en hoe ziet de Nederlandse samenleving er de komende jaren uit?** (Demografisch, Economisch, Politiek, Ecologisch, Sociaal maatschappelijk, Technologisch)

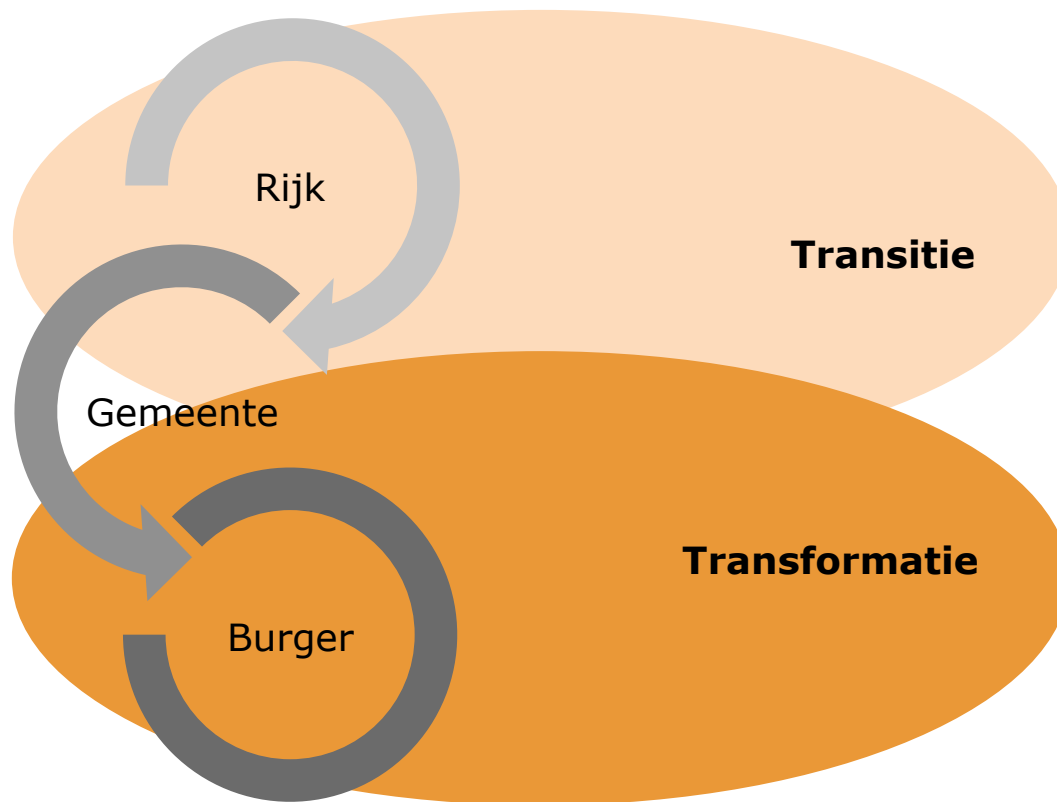
**Hoe zien de taken, rollen en verantwoordelijkheden van gemeenten in het sociaal domein eruit?**

**Wat betekent dit voor:**

- de samenwerking met maatschappelijk middenveld, de regio en het Rijk
- de interne organisatie en sturingsfilosofie van gemeenten
- de dienstverlening aan de burger



# Scope: de verkenning is gericht op de transformatie



## Decentralisaties per 2015

- Transitie WMO
- Transitie participatiewet
- Transitie Jeugdzorg

**Transitieproces** betreft de periode van het veranderen van het 'stelsel' waarbij met name de structuur centraal staat (regels, wetten en financiële verhoudingen).  
(2014)

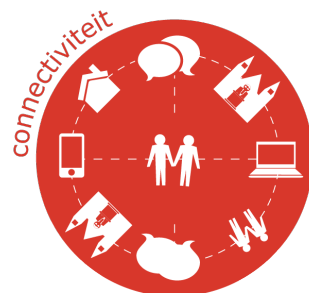
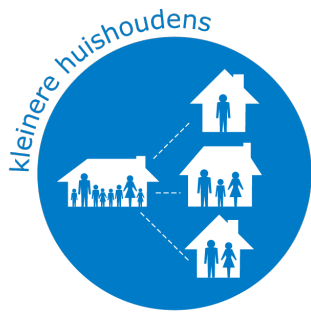
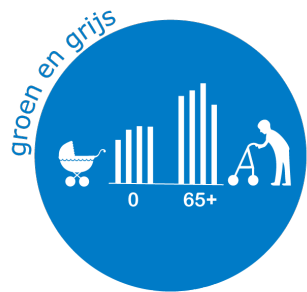
**Transformatieproces** is gericht op nieuw lokaal samenspel, nieuwe cultuur, verhoudingen, werkwijzen.  
(2015-2020)



Hoofdstuk 1

# Overzicht trends en ontwikkelingen

Een outside –in analyse van de belangrijkste bewegingen in het sociaal domein



# Work in Progress

Trends & ontwikkelingen in kaart gebracht

## Trenduitwerking: Work in Progress

- In deze eerste fase van het traject zijn trends en ontwikkelingen in kaart gebracht die het landschap in het sociaal domein vandaag de dag feitelijk beïnvloeden. De trends zijn in brede context geïnventariseerd als zijnde trends en ontwikkelingen die van invloed zijn op het wonen, zorgen en (samen)leven in Nederland in 2020.
- Dit heeft geleid tot een uitgebreide opsomming van *demografische, politieke, sociaal maatschappelijke, economische, technologische en ecologische* trends.
- In deze publicaties is een uitwerking gegeven van de trends die van belang zijn voor de Gemeenten van de Toekomst en specifiek in het sociaal domein. Op basis van de uitkomst van twee workshops (twee intern bij het Ministerie van BZK en twee met diverse gemeenten) en interviews met experts zijn er uiteindelijk 20 trends geselecteerd.
- De trends zijn door uitgebreid onderzoek kwalitatief en kwantitatief onderbouwd. Waar mogelijk zijn concrete voorbeelden gegeven van de wijze waarop een trends zich manifesteert. De beknopte uitwerking vindt u in hoofdstuk 2. De gedetailleerd uitwerking van de trends en hun impact zijn opgenomen in Hoofdstuk 3.
- De impact van de trends verschilt per gemeente. Voor toepassing is voor lokale strategievorming kan een aanscherping of nuancering nodig zijn.

## Relevantie trenduitwerking

- Het onderzoeken van trends en ontwikkelingen is onderdeel van de 'outside-in' analyse. Het geeft inzicht in vragen als *Wie is de burger van de toekomst? Hoe ziet de samenleving van de toekomst eruit? En Welke ondersteuning en dienstverlening heeft de burger nodig van de gemeente?*
- De verschillen tussen regio's en gemeenten in Nederland kunnen groot zijn. De hier gepresenteerde trends zijn op landelijk niveau uitgewerkt, maar zijn over het algemeen ook relevante bewegingen op lokaal niveau. Voor gemeenten is het interessant om de landelijke trends lokaal uit te werken. *Hoe staat het met de vergrijzing en gezondheidsontwikkeling in onze gemeente?, Neemt de werkloosheid toe?, Past ons zorgaanbod en de woningvoorraad bij de toename aan eenpersoonshuishoudens?* De uitwerking van de trends geeft goed inzicht in de toekomstige vraag. En de manier waarop de gemeente haar dienstverlening moet gaan organiseren.

# Demografie

## Relevante trends & ontwikkelingen (1/2)

### **Nederland vergrijst, ontgroent, individualiseert en wordt cultureel meer divers.**

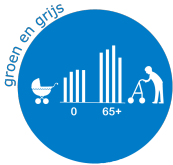
In 2020 ziet onze samenleving er behoorlijk anders uit dan nu. Het aantal ouderen ten opzichte van het aantal jongeren neemt drastisch toe. Er zal nog meer sprake zijn van een multiculturele samenleving, waarbij het aandeel van de 'allochtone' bevolking zal stijgen ten opzichte van de 'autochtone' bevolking. Ook zal de beweging naar kleinere huishoudens en meer alleenstaanden verder zijn doorgezet. Vormden in 1970 nog 3,21 personen samen een huishouden, in 2011 was dit gedaald tot 2,20 personen, en naar verwachting zullen in 2030 nog slechts 2,08 personen het gemiddelde huishouden vormen. Dit alles heeft een behoorlijke invloed op de vraag naar woningen, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin. Kwantitatief doordat er meer woningen nodig zullen zijn die kleiner zijn dan nu, omdat steeds minder mensen bij elkaar wonen. Kwalitatief zal de vraag veranderen door een grotere behoefte aan zorgconcepten voor bijvoorbeeld alleenstaande ouderen, gemakdiensten voor tweeverdieners zonder kinderen en/of gemeenschappelijke voorzieningen voor singles.

Voor de de groep met een lagere sociaal economische status (SES) zullen deze veranderingen misschien nog wel indringender zijn dan in de samenleving als geheel, omdat alleenstaanden met jonge kinderen, allochtonen en alleenstaande ouderen meer dan evenredig in deze groep vertegenwoordigd zijn. Ook is er een toenemende tweedeling zichtbaar in leefstijl en gezondheidsontwikkeling tussen lage SES en hoge SES. Deze sociaal economische verschillen zijn het grootst bij de 'als goed ervaren gezondheid'. Mannen in de hoogste inkomensklasse leven gemiddeld 17,9 jaar langer in een 'als goed ervaren gezondheid' dan mannen in de laagste inkomensklasse. Dit heeft impact op de zorgvraag en de mate waarop iemand een beroep doet op ondersteuning van de gemeente.

Een trend die op het snijvlak van demografie en economie staat is regionalisering. De verschillen tussen regio's in Nederland nemen steeds sterker toe, er ontstaan groei en krimpregio's. Oorzaken hiervoor zijn onder andere bevolkingsgroei, economische omstandigheden, lokale arbeidsmarkt, lokale huizenmarkt en veranderingen in het leefpatroon van de bevolking. Stedelijke gebieden zullen een sterke positieve economische groei doormaken. Hierdoor trekken ze werkgelegenheid en arbeidskrachten aan waardoor de verstedelijkte gebieden rondom de steden toenemen. In krimpgebieden ontstaat er een negatieve spiraal waardoor de leefbaarheid en economische groei in toenemende mate onder druk komt te staan. De (krimp) gemeenten die er het slechtst voor staan, met lage economische groei en hoge (dubbele) vergrijzing, staan straks voor een grote uitdaging. Doordat de zorgvraag en vraag naar financiële ondersteuning in deze gemeenten het grootst is.

# Demografie

## Relevante trends & ontwikkelingen (2/2)



### **GROEN EN GRIJS: minder jongeren en meer senioren**

De Nederlandse bevolking verandert van samenstelling, het aantal ouderen neemt sterk toe en het aantal jongeren daalt. Hierdoor stijgt de gemiddelde leeftijd van de bevolking en neemt de demografische druk toe (wat betekent dat het aantal personen jonger dan 20 jaar en ouder dan 65 jaar stijgt ten opzichte van het werkende deel van de bevolking). Daarbij komt wel een toename aan gezonde/vitale ouderen, door verbeterde leefomstandigheden en gezondheidszorg. Rond 2020 zal een historische omslag plaatsvinden en zal het aantal ouderen (>65) groter zijn dan het aantal jongeren (<20) in Nederland.



### **CULTUREEL DIVERS: nieuwe burgers uit diverse landen**

De Nederlandse samenleving laat een toename in culturele diversiteit zien. De trend van de afgelopen vijftig jaar zet door waarbij meer mensen immigreren dan emigreren. Door verandering in herkomst van immigranten over de jaren heen stijgt daarbij de diversiteit van de allochtone bevolking.



### **KLEINERE HUISHOUDENS: meer alleenstaanden en nieuwe woonvormen**

De samenstelling van huishoudens is de afgelopen jaren meer divers geworden en er is een afname van de gemiddelde huishoudensgrootte. Het aantal eenpersoonshuishoudens neemt sterk toe en het aantal (thuiswonende) kinderen neemt af. Ook ontstaan er allerlei nieuwe woonvormen en huishoudenssamenstellingen.



### **TWEEDELING LEEFSTIJLEN: toename verschil in leefstijl en gezondheid**

In Nederland bestaan grote verschillen in leefstijl en gezondheidsontwikkeling gerelateerd aan sociaal-economische status (SES). Er is een tweedeling zichtbaar waarbij mensen uit de lagere inkomensklasse zich vaak minder gezond voelen, vaker langdurige beperkingen hebben en vaker één of meer chronische aandoeningen hebben. Naarmate het verschil tussen rijk & arm toeneemt, zal ook het verschil in leefstijl en daarmee de verwachting van het aantal levensjaren in goede gezondheid toenemen.



### **REGIONALISERING: groei en krimp in stad en land**

De wereldwijde trek naar de stad is ook in Nederland duidelijk zichtbaar. De verschillen tussen regio's in Nederland nemen steeds sterker toe, er ontstaan groei en krimpregio's. Oorzaken hiervoor zijn onder andere bevolkingsgroei, economische omstandigheden, lokale arbeidsmarkt, lokale huizenmarkt en veranderingen in het leefpatroon van de bevolking.

# Economie

## Relevante trends & ontwikkelingen (1/2)

**Nederland is steeds meer afhankelijk van de wereldwijde economische ontwikkeling, Nederlanders worden minder rijk, en de arbeidsmarkt laat een toename aan werkloosheid, flexibiliteit en arbeidsmigratie zien.**

Doordat alle nationale economieën steeds meer met elkaar verweven zijn, is de economische groei en handelssituatie in Nederland in toenemende mate afhankelijk van economische situaties in het buitenland. De toegenomen flexibiliteit van bedrijven om management en productiecapaciteit te verplaatsen maakt de Nederlandse economie kwetsbaar ten opzichte van lage lonen landen. Veel internationale bedrijven zijn 'footloose' en zij verhuizen indien het vestigingsklimaat elders beter is, waardoor met hun vertrek ook de arbeidsplaatsen vertrekken. Tevens neemt door het openstellen van grenzen het verkeer van personen en de arbeidsmigratie toe.

De dalende economische groei en toenemende werkloosheid leidt er toe dat meer mensen in de financiële problemen komen en een beroep doen op de sociale voorzieningen zoals uitkeringen, daklozenopvang en schuldhulpverlening. Eind december 2013 werden 438 duizend WW-uitkeringen verstrekt, het hoogste aantal ooit. Daarbij kan toenemende armoede tot sociale uitsluiting leiden en heeft het hebben van schulden ook invloed op de ontwikkeling van psychosociale klachten en gezondheidsproblemen. De kans op armoede is het hoogst bij eenoudergezinnen, alleenstaanden tot 65+, lager opgeleide hoofdkostwinners, niet-westerse huishoudens en bijstandontvangers.

Door toenemende flexibilisering van arbeid is het inkomen van burgers meer volatiel, waardoor er meer behoefte is aan onregelmatige ondersteuning, soms wordt er genoeg verdient en soms ook niet. Dit vraagt om meer flexibiliteit vanuit de gemeente.

Meerdere gemeenten zetten in op wederkerigheid bij uitkeringen. Werk staat voorop, maar indien (nog) niet beschikbaar dienen burgers vrijwilligerswerk of mantelzorg te doen als 'tegenprestatie' voor de te ontvangen uitkering en vanuit de gedachte dat vrijwilligerswerk ook een opstap kan zijn naar betaald werk. Sommige gemeenten experimenteren reeds met sancties indien een wederkerige prestatie niet wordt geleverd.

# Economie

## Relevante trends & ontwikkelingen (2/2)



### **VERANDERENDE ARBEIDSMARKT: minder vacatures en meer flexibel werken**

De Nederlandse arbeidsmarkt is de laatste jaren sterk aan het veranderen richting een flexibele arbeidsmarkt met een stijgende werkloosheid en een toenemende instroom van arbeidsmigranten uit Midden- en Oost Europa. Daarbij worden sommige banen overbodig door technologische ontwikkeling of worden andere vaardigheden gevraagd. In de zorgsector wordt verwacht dat op lange termijn een personeelstekort gaat ontstaan.



### **MINDER RIJK: afname inkomen en vermogen**

Het aantal huishoudens in Nederland dat in armoede leeft, neemt sinds 2010 weer toe. De kans op armoede is het hoogst bij eenoudergezinnen, alleenstaanden tot 65+, lager opgeleide hoofdkostwinners, niet-westerse huishoudens en bijstandontvangers. Voor het eerst sinds jaren is er ook een toenemende tweedeling in inkomen zichtbaar, echter de tweedeling in vermogen in Nederland is scheef en neemt als gevolg van de crisis sterker toe. Zo bezit de rijkste 1 procent van ons land bijna een kwart van het totale vermogen.



### **GLOBALISERING: meer invloed van buitenaf**

Globalisering is een proces dat zowel economische, technologische, institutionele en sociale ontwikkelingen omvat. Door de toenemende digitalisering, verbeterde infrastructuur en ontwikkelingen op het gebied van vervoer, zowel binnen als buiten Europa, neemt de internationale handel toe. Dit gebeurt in de vorm van import, export en transit (doorvoer) in allerlei verschillende producten. Doordat alle nationale economieën op deze wijze steeds meer met elkaar verweven zijn, is de economische groei en handelssituatie in Nederland in toenemende mate afhankelijk van economische situaties in het buitenland. Veel internationale bedrijven zijn 'footloose' en zij verhuizen indien het vestigingsklimaat elders beter is, waardoor met hun vertrek ook de arbeidsplaatsen vertrekken. Tevens neemt door het openstellen van grenzen het verkeer van personen en de arbeidsmigratie toe.

# Sociaal Maatschappelijk

## Relevante trends & ontwikkelingen (1/2)

**Zorg en ondersteuning wordt dichterbij huis, integraal en meer op maat georganiseerd. Er is een verschuiving van curatief naar preventief en overheid en burgers weten elkaar te vinden via social media en online communities.**

Zorg en ondersteuning zal vaker dichtbij of aan huis verleend worden. Door de toenemende levensverwachting, innovatie in de zorg en de vergrijzing verandert de aard en omvang van de zorgvraag. Veranderende wensen van burgers in combinatie met de extramuralisering van zorg beïnvloeden de locatie waar en de wijze waarop mensen zorg ontvangen. Ouderen zijn tot op hoge leeftijd zelfredzaam en blijven langer thuis wonen. Hierdoor krijgen gemeenten te maken met een groeiend aantal thuiswonende burgers met één of meerder ondersteuningsvragen op het gebied van wonen, welzijn of zorg. Dit vraagt in de komende tien jaren dat er zo'n half miljoen levensloopbestendige woningen moeten worden gerealiseerd. Bij voorkeur in nabijheid van zorg- en winkelvoorzieningen. Het toepassen van domotica zal hierbij een belangrijke rol gaan spelen. Daarnaast zal het ontwikkelen van Woonservicewijken bewoners ook kunnen ondersteunen bij het zo lang mogelijk zelfredzaam blijven.

Burgers verwachten van gemeenten en maatschappelijke partners maatwerk en differentiatie in het aanbod van voorzieningen, zowel in zorg, welzijn, onderwijs als wonen. Maatwerk is de norm en geen uitzondering meer. De inzet op het maximaliseren van de eigen kracht van burgers en het beroep op de participatie van zij die dat kunnen, verandert het aanbod van een loket met voorzieningen naar een aanpak op maat. De wijk en wijkteams, sociale teams, of zorgteams die daarin opereren zijn een eerste uitwerking van deze filosofie. Deze transformatie stelt ook andere eisen aan de ambtenaren werkzaam voor gemeenten.

Zowel in jeugdzorg als in de langdurige zorg is er een toegenomen aandacht voor vroegtijdige signalering van risicovolle situaties, en tijdige interventie ter voorkoming van zwaardere ondersteuning en zorg. De toenemende aandacht voor preventie wordt ondersteund door onderzoek naar (kosten)effectiviteit maar vraagt een consistent beleid over de zittingstermijn van een collegeperiode heen. De investering gaat voor de baat uit en vraagt vertrouwen. Differentiatie of doelgroepenbeleid is noodzakelijk voor effectief preventiebeleid, omdat er grote verschillen zijn tussen bijvoorbeeld de hoge en lage SES groepen. En het vraagt ook om laagdrempelige voorzieningen die vroegtijdige signalen kunnen herkennen (huisarts, school, Centrum Jeugd en Gezin).

De overheid zet sociale media steeds meer in om de communicatie en interactie met de burger te verbeteren. In het politieke domein worden social media vaak gebruikt om feedback van burgers te krijgen en voorkeuren te peilen. Naast een overheid die gebruik maakt van social media, werkt deze beweging ook de andere kant op. Door de toenemende transparantie en mondigheid van burgers wordt vaak gesproken over geloofwaardigheid van politici en worden politici steeds vaker gecontroleerd op uitspraken die zij doen. Ook burgers onderling delen steeds vaker informatie en staan in contact met elkaar. Dit is onder andere zichtbaar op digitale kennis- en contactplatforms, waar veel gebruik van wordt gemaakt in de zorgsector.



# Sociaal Maatschappelijk

## Relevante trends & ontwikkelingen (2/2)



### **LANGER THUIS: zorg dichtbij en integraal**

Zorg en ondersteuning zal vaker dichtbij of aan huis verleend worden. Door de toenemende levensverwachting, innovatie in de zorg en de vergrijzing verandert de zorgvraag en neemt de zorgvraag toe. Door andere wensen t.a.v. levenskwaliteit en keuzevrijheid willen veel mensen hun leven ook op hogere leeftijd graag voortzetten, zoals zij gewend zijn. Ook extramuralisering van zorg en financiële scheiding van wonen & zorg beïnvloeden de locatie waar mensen zorg ontvangen. Ouderen blijven langer thuis wonen i.p.v. naar een verpleeghuis/bejaardenhuis te gaan, waardoor juist ook de zwaardere zorg aan huis stijgt.



### **VOORKOMEN: van curatief naar preventief**

Zowel in jeugdzorg als in de langdurige zorg is er een toegenomen aandacht voor vroegtijdige signalering van risicovolle situaties, en tijdige interventie ter voorkoming van zwaardere ondersteuning en zorg. De trend laat een beweging zien van een focus op bestrijding van ziekte en intensieve ondersteuning naar een focus op behoud van gezondheid en eigen kracht door aanpassing van leefstijl en preventie. Bij preventief beleid is het van belang verschillen in leefstijl tussen hoge en lage SES te onderkennen.



### **OP MAAT: ieder mens is uniek**

Ieder mens is uniek en er is dan ook een beweging zichtbaar van afhankelijkheid van een standaard aanbod van voorzieningen naar een persoonlijke invulling van wonen, welzijn, onderwijs en zorg. Deze persoonlijke invulling vraagt om flexibilisering van het aanbod, andere vormen van interactie met burgers en een ander competentieprofiel van ambtenaren.



### **CONNECTIVITEIT: meer verbonden en meer transparantie**

Door een toename in internetgebruik en social media wordt steeds meer informatie transparant en worden burgers steeds mondiger. Dit leidt er toe dat politiek steeds interactiever wordt en er meer controle op besluitvorming plaatsvindt. Factchecking is inmiddels gewoon geworden tijdens verkiezingsdebatten. En mediahypes kunnen de politieke agenda beïnvloeden. Ook burgers weten elkaar makkelijker te vinden in online platforms en nieuwe communities. Deze online communities lijken ook de of line contacten in buurten te versterken.

# Politiek

## Relevante trends & ontwikkelingen (1/2)

**De verantwoordelijkheden in het politieke landschap verschuiven. Meer Europa, meer decentraal en regionaal, meer markt, meer burger en minder overheid. Daarbij moet de overheid het met minder geld doen en is er een versnippering van het politiek landschap zichtbaar.**

Door de decentralisaties verschuiven er steeds meer taken naar de lokale overheid. En op lokaal niveau wordt veel samengewerkt om zo financiële zekerheid, organisatorische kwaliteit en continuïteit te waarborgen. De toenemende regionale samenwerking vraagt om een andere manier van verantwoording en ook de rol van de gemeenteraad verandert hierdoor. De verschuiving van verantwoordelijkheden zorgt ervoor dat de invloed van landelijke departementen verschuift van macht naar gezag. Gemeenten krijgen een grote regisserende rol in het sociaal domein ten opzichte van de landelijke ministeries. De vraag is dan ook *Wat betekenen al deze ontwikkelingen voor het Ministerie van de Toekomst?*

Tevens wordt er vanuit het principe van de participatiesamenleving en de focus op eigen kracht een groter beroep gedaan op de burger en zijn sociale netwerk. Zaken die eerder als vanzelfsprekend door de gemeenten werden georganiseerd, worden nu waar mogelijk aan de burger zelf overgelaten. Dit vraagt om een andere opstelling van de gemeente. Van hulpverlenend naar een meer coachende rol en van strikte regels naar kader scheppend met ruimte voor flexibiliteit en ondersteuning op maat. De lokale ruimte zal leiden tot een verschil in aanpak en resultaat per gemeente en regio.

De transformatie vraagt ook om intensievere samenwerking met het maatschappelijk middenveld en de markt. Het vraagt om samenwerking op gelijkwaardig niveau waarbij alle partijen over eigen belangen heen kijken en investeren en participeren in het lokale netwerk van voorzieningen.

Als gevolg van de lage economische groei dalen de overheidsinkomsten en stijgen de overheidsuitgaven. Om het begrotingstekort (EMU-schuld) te beperken zal de overheid moeten bezuinigen, daar zijn Rijksoverheid en decentrale overheden gezamenlijk verantwoordelijk voor. De decentralisaties gaan daarom gepaard met een flinke bezuinigingsslag welke dwingt tot een andere invulling van rollen, taken en bevoegdheden. En een verschuiving van minder formele zorg & voorzieningen naar meer informele zorg & voorzieningen, hogere particuliere bijdragen en een toenemende druk op de solidariteit.

De versnippering van de lokale politiek kan leiden tot het ontstaan van grote colleges van burgemeester en wethouders met kleine fracties en relatief kleine portefeuilles. Ingewikkelde coalities kunnen leiden tot onrust, machtsstrijd en destabilisering waarbij de onderlinge verhoudingen belangrijker worden dan de thema's waar het in de gemeenten echt om moet gaan.

# Politiek

## Relevante trends & ontwikkelingen (2/2)



### **POLITIEKE VERSCHUIVINGEN: verschuiving verantwoordelijkheden in politiek landschap**

De verhoudingen tussen lokale, landelijke en Europese politiek veranderen. Gemeenten krijgen meer taken vanuit het Rijk die zij op lokaal niveau moeten uitvoeren en vormgeven. Tegelijkertijd zien we een verschuiving van zeggenschap van nationaal naar Europees niveau.



### **HAND OP DE KNIP: minder inkomsten en hogere uitgaven**

Als gevolg van de lage economische groei dalen de overheidsinkomsten en stijgen de overheidsuitgaven. Door hogere werkloosheid en lagere economische groei dalen o.a. de inkomsten uit belastingen en de premie volksverzekeringen. Daarbij leggen de vergrijzing en de daarmee gepaard gaande stijging van de zorgkosten en het toenemende beroep op de collectieve voorzieningen een extra druk op de uitgaven. Om het begrotingstekort (EMU-schuld) te beperken zal de overheid moeten bezuinigen, daar zijn Rijksoverheid en decentrale overheden gezamenlijk verantwoordelijk voor.



### **VERSNIPPERING: meer diversiteit in politiek landschap**

Het aantal (lokale) partijen waarop gestemd kan worden en het aantal (lokale) partijen dat zitting heeft in de colleges en gemeenteraad neemt landelijk toe. De versnippering van het politiek landschap is op nationaal, provinciaal en lokaal niveau zichtbaar. Dit brengt een diversiteit aan standpunten en belangen met zich mee.



### **REGIONALE NETWERKEN: meer samenwerken in regio's**

De noodzaak voor gemeenten om regionaal samen te gaan werken neemt toe door een toenemende mate van decentralisatie van taken. Dit betreft zowel de samenwerking met andere gemeenten als de lokale integrale samenwerking in gemeenten zelf met bijv. zorginstellingen maar ook de samenwerking met burgers en burgerinitiatieven.



### **DOE HET ZELF: minder overheid, meer burger**

De relatie tussen de burger en de overheid verandert, waarbij de burgers steeds meer initiatief nemen. Hierbij neemt de overheid steeds meer een faciliterende positie in. Vanuit een versoering van collectieve voorzieningen wordt ook vanuit de politiek meer beroep gedaan op de eigen kracht van burgers om meer ondersteuning binnen het eigen netwerk (familie, buurt en mantelzorgers) te zoeken.

# Technologie & Ecologie

## Relevante trends & ontwikkelingen (1/2)

### **Gemeentelijke dienstverlening digitaliseert en persoonlijk dataverkeer neemt toe. Ook neemt de technologie thuis toe.**

Steeds meer overheidsdiensten zijn digitaal bereikbaar. De overheid heeft als doelstelling dat in 2017 de burger al zijn zaken met de overheid digitaal kan regelen. Daarbij krijgen, mede door de decentralisaties, meerdere (zorg)partijen toegang tot digitale persoonlijke gegevens van burgers. De uitwisseling van persoonlijk dataverkeer neemt toe, waardoor het borgen van de veiligheid en privacy steeds belangrijker wordt. Ook krijgt de overheid op deze manier steeds meer data tot zijn beschikking, waarbij Big Data analyses nieuwe inzichten in patronen van groepen burgers kunnen geven.

Door gebruik te maken van technisch ondersteunende voorzieningen in huis (domotica), kan voor ouderen en hulpbehoevenden de mogelijkheid worden gecreëerd om langer zelfstandig en veilig te kunnen wonen. Zorgprofessionals en mantelzorgers kunnen via technologie ook op afstand contact houden en een patiënt in de gaten houden. Hierdoor zijn we in staat met minder middelen en vooral minder mankracht mensen op een veilige manier zelfstandig te laten wonen. Dit vormt de basis voor zogenoemde Smart-cities waarin kleine zorg-communities ontstaan. Doordat men via technologie altijd verbonden is kan men in elkaars behoefte, waaronder zorg, voorzien. Dit kan samengaan met de inzet van mantelzorg en stimuleert zorg op afroep.

### **Er is een toenemend bewustzijn op het gebied van duurzaamheid en aandacht voor de kwaliteit van de leefomgeving.**

Een prettige groene, veilige en leefbare woonomgeving ondersteunt betrokkenheid en sociale cohesie in de buurt. Wanneer de leefomgeving een prettige verblijfplaats is, stimuleert dit spontane ontmoetingen tussen buurtbewoners die noodzakelijk zijn om sociale cohesie te creëren. Ook ondersteunt het de zelfredzaamheid van ouderen wanneer zij zich veilig voelen op straat en in hun buurt. Lokale burgerinitiatieven op het gebied van duurzaamheid blijken regelmatig een goede basis om ook andere zaken, zoals bijvoorbeeld zorg met elkaar te organiseren. Aan de gemeente vraagt dit enerzijds om aandacht voor de leefbaarheid in alle buurten en wijken en zorgen voor een goed verzorgde leefomgeving. En anderzijds vraagt dit om het geven van ruimte aan initiatieven van bewoners op het gebied van duurzaamheid.

# Technologie & Ecologie

## Relevante trends & ontwikkelingen (2/2)



### **SMART LIVING: toename technologie thuis**

Door gebruik te maken van technisch ondersteunende voorzieningen in huis, kan voor ouderen en hulpbehoevenden de mogelijkheid worden gecreëerd om langer zelfstandig en veilig te kunnen wonen. Met behulp van sensoren, omgevingsbesturing en hierop aangesloten mechanica kunnen mobiliteits- en levensstijlbependingen worden ondersteund en kan snel worden ingegrepen bij onveilige situaties. Zorgprofessionals en mantelzorgers kunnen via technologie ook op afstand contact houden en een patiënt in de gaten houden.



### **DIGITALE BURGER: digitalisering dienstverlening en meer persoonlijk data verkeer**

Steeds meer overheidsdiensten zijn digitaal bereikbaar. De overheid heeft als doelstelling dat in 2017 de burger al zijn zaken met de overheid digitaal kan regelen. Daarbij krijgen, mede door de decentralisaties, meerdere (zorg)partijen toegang tot digitale persoonlijke gegevens van burgers. De uitwisseling van persoonlijk dataverkeer neemt toe, waardoor het borgen van de veiligheid en privacy steeds belangrijker wordt. Ook krijgt de overheid op deze manier steeds meer data tot zijn beschikking, waarbij Big Data analyses nieuwe inzichten in patronen van groepen burgers kunnen geven.



### **GROEN EN DUURZAAM: verduurzaming leefomgeving**

Er is een toenemend bewustzijn op het gebied van duurzaamheid en aandacht voor de kwaliteit van de leefomgeving. Een prettige groene, veilige en leefbare woonomgeving ondersteunt betrokkenheid en sociale cohesie in de buurt. Wanneer de leefomgeving een prettige verblijfplaats is, stimuleert dit spontane ontmoetingen tussen buurtbewoners die noodzakelijk zijn om sociale cohesie te creëren. Ook ondersteunt het de zelfredzaamheid van ouderen wanneer zij zich veilig voelen op straat en in hun buurt. Lokale burgerinitiatieven op het gebied van duurzaamheid blijken regelmatig een goede basis om ook andere zaken, zoals bijvoorbeeld zorg met elkaar te organiseren.

Hoofdstuk 2

# Transformatie verkend

Een inside-out analyse van de dimensies van  
transformatie in het sociaal domein

# Transformatie:

## Van een verzorgingsstaat naar een eco-systeem

De verzorgingsstaat is niet langer houdbaar en we staan aan de vooravond van een transformatie van het sociaal domein. De huidige drie decentralisaties vormen een transitie van taken, verantwoordelijkheden en budgeten. Een transitie die de transformatie van de verzorgingsstaat mogelijk maakt. Maar wat is die transformatie? Hoe wordt bereikt dat de kwaliteit van leven, gezondheidswinst en welbevinden van burgers behouden blijft of zelfs wordt verbeterd? Wat verandert er in de aansturing, inrichting en uitvoering van publieke taken op lokaal niveau?

Bepaalde fenomenen zien we op verschillende plaatsen terugkeren. Het (multidisciplinair) wijkteam, het keukentafelgesprek, de eigenkracht interventies, maar ook de vorming van nieuwe regionale samenwerkingen en de kanteling van de gemeentelijke organisatie. Bewegingen die illustreren dat gemeenten hard werken aan een effectieve en efficiënte lokale overheid.

De vraag blijft of dit de werkelijke transformatie is? Want het loslaten van het concept verzorgingsstaat vraagt om een goed doordacht alternatief.

Door de meest recente publicaties van SCP, CPB, VNG en G32 te combineren met analyses uit de wereld van de wetenschap en advies hebben we een schets gemaakt van het begrip transformatie. Deze schets is bedoeld als startpunt voor een gesprek over de transformatie die de komende jaren zal plaatsvinden. Het is een momentopname en geenszins een antwoord op alle vragen van nu.

De vier hoofdelementen die we onderscheiden zijn:

1. De focus op **maatschappelijke waarde** (en de toegevoegde waarde van een gemeente bij het bereiken en behouden van deze waarde).
2. De veranderende **verhouding tussen burger en gemeente** en de veranderende houding van gemeente en burger.
3. De **keuzes** die gemeenten moeten maken gegeven de diversiteit tussen burgers, de beperkte collectieve middelen.
4. De hervorming van het speelveld van een institutioneel beheermodel naar een **dynamisch eco-systeem** met nieuwe (wederzijdse) afhankelijkheden tussen burgers, instellingen en gemeenten.

# De decentralisatie biedt kansen

## De decentralisatie brengt veel nieuwe kansen mee:

**Economies of Scope:** door de concentratie van uitvoeringstaken in het sociaal domein kunnen gemeenten het aanbod van voorzieningen gerichter laten aansluiten bij de vraag. Minder overlap meer synergie. Daarnaast wordt afwenteling op aanpalende regelingen minder aantrekkelijk door concentratie van regelingen op hetzelfde niveau.

=>Opgave voor gemeente: *samenwerking over domeinen om synergie voordelen te behalen.*

**Prikkels voor een doelmatige uitvoering:** gemeenten worden vanaf 2015 risicodragend. Het sturingsprincipe verandert, van een systeem gebaseerd op aanspraken naar een voorziening ter beoordeling aan de gemeenten (het herijkte compensatiebeginsel). Dit maakt maatwerk mogelijk.

=>Opgave voor gemeente: *ontwikkelen van een model voor triage/toetsing van aanvragen, beheersing van volume (en financiële risico's) en het opstellen van criteria voor effect en doelmatigheid.*

**Crafting communities:** een gemeenschap waarin burgers en maatschappelijk veld samen vorm en inhoud geven aan de wijze waarop publieke waarde wordt gecreëerd (balans tussen informele sfeer van burgers, professionele sfeer van instituties en politieke sfeer van het bestuur).

=>Opgave voor gemeente: *faciliteren van crafting community en het innemen van een dienstbare en bescheiden positie.*



# De decentralisatie kent risico's

## **Naast kansen brengt de decentralisatie ook risico's met zich mee:**

**Schaalnadelen in de uitvoering** als gevolg van de versnippering van kennis en inkoopkracht.

=>Opgave voor gemeente: *regionale samenwerking op het delen van kennis en inkoopkracht (waar nodig, of waar mogelijk) ter voorkoming van schaalnadelen.*

**Cumulatie van financiële risico's** voor gemeenten die met meerdere tegenvallers tegelijk geconfronteerd worden. Gemeenten hebben maar zeer beperkt mogelijkheden inkomsten te genereren.

=>Opgave voor gemeente: *organiseren van regionale solidariteit en scherpe keuzes om financiële risico's tijdig op te vangen.*

**Verschillen in kwaliteitsniveau** van de voorzieningen tussen gemeenten als gevolg van de diversiteit in beleid. Daarbij variatie tussen voorzieningen die burgers binnen een gemeente zullen aantreffen.

=>Opgave voor gemeente: *monitoren van kwaliteit en het definiëren van een minimum kwaliteitsniveau om 'race to the bottom' te voorkomen. Toestaan van variatie en ruimte geven aan creatieve oplossingen.*

**Verlies aan democratische grip en controle** door gemeenten wanneer taken worden belegd bij boven-lokale samenwerkingsverbanden. Er ontstaat meer ruimte tussen uitvoering en democratische verantwoording.

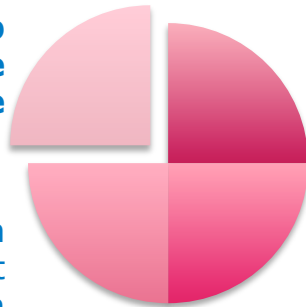
=>Opgave voor gemeente: *zorgdragen voor effectieve 'governance' door nieuwe vormen van transparantie en controle toe te staan en te vertrouwen op vakkundigheid en betrokkenheid van professionals en burgers.*

# Transformatie:

Focus op maatschappelijke waarde (1/4)



**Focus op  
maatschappelijke  
waarde**



Andere  
verhouding  
overheid en  
burger

Van  
verzorgingsstaat  
naar eco-systeem

Gemeente  
maakt keuzes

## Focus op maatschappelijke waarde

- Gemeente definieert maatschappelijke waarde
- Gemeente definieert eigen rol en uitgangspunten
- Gemeente gaat in gesprek met burgers over persoonlijke doelen
- Loslaten van klassieke domeinen, verbinden tot samenwerkende teams
- Uitkomsten die burgers ervaren tellen, de inspanning is van secundair belang

## Toelichting

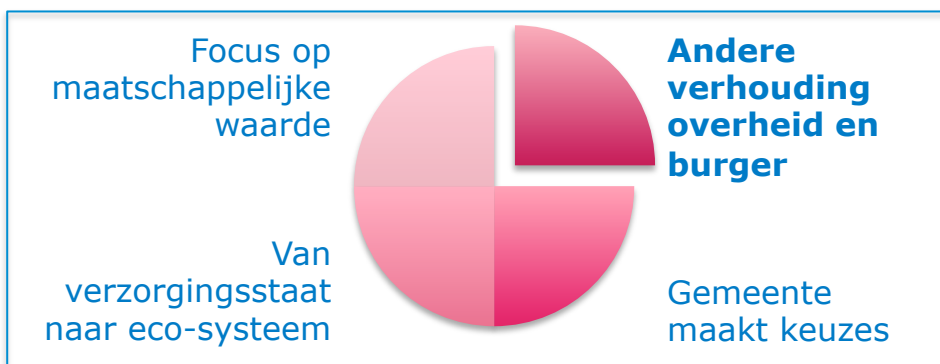
Maatschappelijke waarde gaat over het bereiken van kwaliteit van leven, gezondheidswinst en welbevinden van burgers. Deze waarden worden op lokaal niveau bepaald.

Persoonlijke doelen van burgers zijn leidend waarbij kwaliteit van leven en welbevinden het uitgangspunt vormen. Deze worden alleen bereikt door het loslaten van klassieke domeinen en het verbinden tot samenwerkende teams.

De essentie is het sturen op uitkomsten die het verschil maken in de levens van burgers. Kwaliteit, zoals burgers die ervaren telt, de inspanning is van secundair belang. In de inkoop en verantwoording van zorg en ondersteuning zal een omslag gemaakt worden van volume en prijs naar maatschappelijk effect.

# Transformatie:

Andere verhouding overheid en burger (2/4)



## Andere verhouding overheid en burger

- Nieuwe vormen van eigen initiatief, nieuwe collectieven worden door gemeenten gesteund
- De plaats en vorm van de samenwerking tussen gemeente en burger veranderen van een loket naar een keukentafel
- Individuele verantwoordelijkheid is het startpunt, ondersteuning is gericht op versterking van eigen kracht
- Burgers die het zelf niet redden kunnen nog steeds vertrouwen op een betrokken overheid

## Toelichting

Het initiatief verschuift van overheid naar burger. Nieuwe vormen van eigen initiatief, nieuwe collectieven van samenwerkende burgers worden door gemeenten gesteund. Regels en rituelen dienen hiervoor te wijken.

De plaats en vorm van de samenwerking tussen gemeente en burger veranderen van een loket naar een keukentafel. De plaats waar burgers en gemeenten elkaar ontmoeten kan overal zijn en de het uitgangspunt is individuele verantwoordelijkheid. Ondersteuning is gericht op versterking van eigen kracht en de zelfredzaamheid van burgers en hun naasten.

Burgers die het zelf niet redden kunnen nog steeds vertrouwen op een betrokken overheid. Van burgers wordt verwacht dat ze meer voor zichzelf en elkaar zorgen. Dit beroep op burgers moet realistisch en haalbaar zijn, ook in het licht van de toegenomen arbeidsparticipatie. Burgers in een kwetsbare positie dienen op het moment dat de eigen kracht van henzelf en het netwerk tekortschiet, te kunnen vertrouwen op een overheid die hen ondersteunt. Niet alle ondersteuningsvragen, vooral voor de meest hulpbehoevende mensen, kunnen worden opgelost met eigen kracht en mantelzorg.

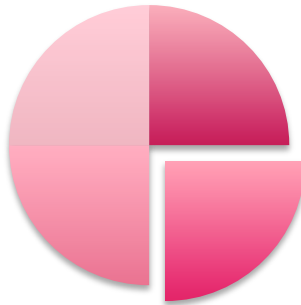
# Transformatie:

Gemeente maakt keuzes (3/4)



Focus op  
maatschappelijke  
waarde

Van  
verzorgingsstaat  
naar eco-systeem



Andere  
verhouding  
overheid en  
burger

**Gemeente  
maakt keuzes**

## Gemeente maakt keuzes

- Gemeente maakt keuzes ten aanzien van kwaliteit en toegankelijkheid van voorzieningen
- Gemeenten definiëren het minimum kwaliteitsniveau dat ten alle tijden beschikbaar dient te zijn
- Er ontstaat meer diversiteit in beleid tussen gemeenten, maar ook tussen voorzieningen voor specifieke groepen binnen gemeenten
- Gemeenten kiezen samenwerkingspartners en vergroten de schaal waarop voorzieningen worden gerealiseerd

## Toelichting

Kostenbesparing is niet langer de belangrijkste focus. Ruimte voor lokale belastingen, eigen betalingen en andere spaarregelingen zijn noodzakelijk om de veranderende vraag te beantwoorden. Gemeenten maken keuzes ten aanzien van kwaliteit en toegankelijkheid van voorzieningen en diversiteit is het gevolg.

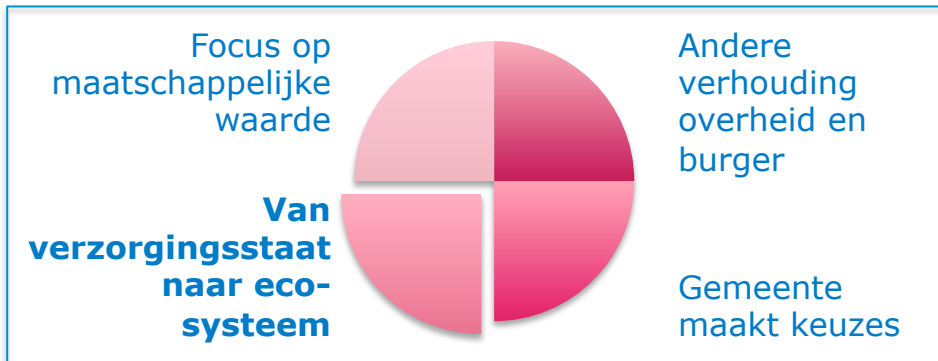
Gemeenten definiëren het minimum kwaliteitsniveau dat ten alle tijden beschikbaar dient te zijn voor alle burgers. Voor gedragen keuzes en heldere uitleg is betrokkenheid en zeggenschap van burgers onmisbaar.

Er ontstaat meer diversiteit in beleid tussen gemeenten, maar ook tussen voorzieningen voor specifieke groepen binnen gemeenten.

Gemeenten kiezen samenwerkingspartners en vergroten de schaal waarop voorzieningen worden gerealiseerd. Om schaalnadelen te beperken zal regionaal worden samengewerkt op met name kennisdeling en inkoop.

# Transformatie:

Van verzorgingsstaat naar eco-systeem (4/4)



## Van verzorgingsstaat naar eco-systeem

- Van een institutioneel systeem (verzorgingsstaat) bewegen gemeenten naar een eco-systeem
- Hierin fungeert een gemeente als verbindende partij
- Er ontstaat een sterke wederzijdse afhankelijkheid tussen burgers – gemeente – maatschappelijk veld
- De lokale overheid stelt zich bescheiden en vooral dienstbaar op en geeft ruimte aan eigen initiatief
- De veranderende verhoudingen leiden tot verminderde grip en controle (in klassieke zin)

## Toelichting

De transformatie van een verzorgingsstaat waarin de overheid een centrale rol vervult in de regulering van aanbod zet zich door via marktwerking (ego-systeem) naar waardecreatie (eco-systeem).

Een eco-systeem vraagt van instellingen dat zij investeren in samenwerking en een visie delen op meedoen en zelfredzaamheid van burgers. Samenwerking in deze is over eigen belangen heen kijken en investeren en participeren in het lokale netwerk van voorzieningen. Minder focus op groei, meer zorg is niet altijd betere zorg: soms zijn aanpassingen in de woning beter dan nog meer ziekenhuisopnames.

Een eco-systeem is gebaseerd op waardecreatie. Waardecreatie gaat uit van het verbeteren van de kwaliteit van leven van individuen en van de populatie als geheel waarbij de (maatschappelijke) kosten worden beteugeld. Sturing en verantwoording vindt plaats op basis van uitkomsten.

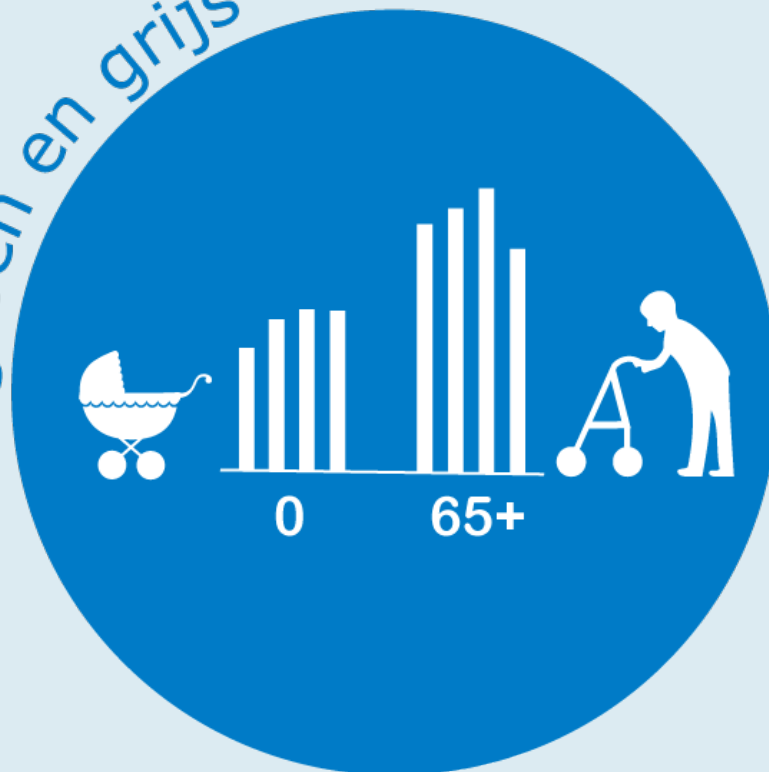
De overheid speelt in het eco-systeem een verbindende rol door partijen bij elkaar te brengen. Door de verschillende rollen die gemeenten hebben (dienstverlener, beheerder, handhaver ontwikkelaar) vraagt dit stijflexibiliteit.

Hoofdstuk 3

# **Trends en ontwikkelingen in detail**

Een outside-in analyse van de belangrijkste  
bewegingen in het sociaal domein

groen en grijs

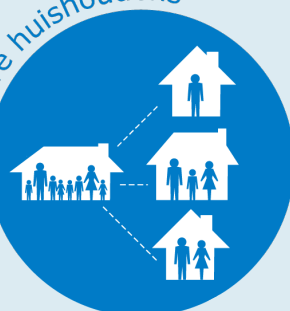


**WORK IN  
PROGRESS**

cultureel divers



kleinere huishoudens



tweedeling leefstijlen



regionalisering



# Groen en Grijs:

Minder jongeren en meer senioren (1/3)



## = Definitie

De Nederlandse bevolking verandert van samenstelling, het aantal ouderen neemt sterk toe en het aantal jongeren daalt. Hierdoor stijgt de gemiddelde leeftijd van de bevolking en neemt de grijze druk toe (wat betekent dat het aantal personen ouder dan 65 jaar stijgt ten opzichte van het werkende deel van de bevolking). Daarbij komt wel een toename aan gezonde/vitale ouderen, door verbeterde leefomstandigheden en gezondheidszorg. Rond 2020 zal een historische omslag plaatsvinden en zal het aantal ouderen (>65) groter zijn dan het aantal jongeren (<20) in Nederland.

## + Versterkend

Veranderende tijdsgeest | Meer singles | Minder kinderen | 'Baby-boom' generatie wordt 65+ | Hogere levensverwachting | Minder fysiek werk | Verbeterende gezondheidszorg | Medische technologie | Verbeterde welvaart | Veranderde/gezondere leefstijl

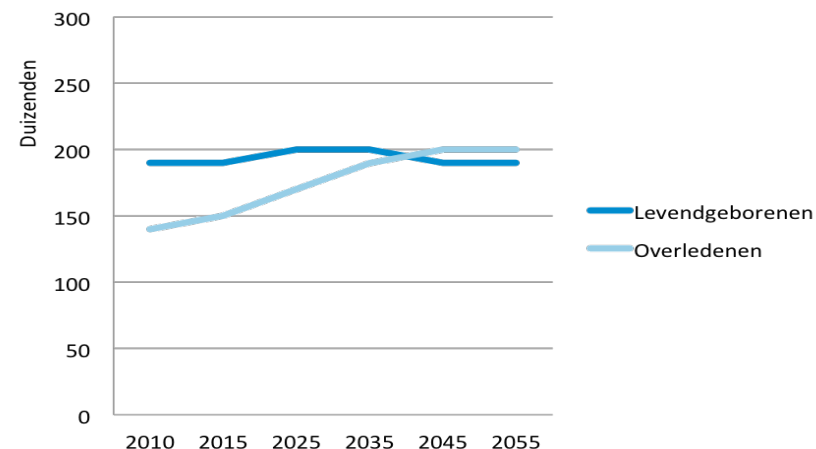
## - Verzwakkend

Afname babysterfte | Emigratie van ouderen

## \* Toelichting

### Algehele krimp zet in tussen 2035 en 2040.

In de afgelopen jaren is de bevolkingsgroei afgenomen. Verwacht wordt dat de groei nog sterker zal afnemen en uiteindelijk rond 2040 zal omslaan in een krimp. De daling in bevolkingsgroei is vooral te verklaren door 'ontgroening'; er worden minder kinderen geboren. Met een voorspelde stijging van het aantal inwoners van 6 procent, komt dat in 2030 neer op bijna 17,7 miljoen inwoners<sup>1</sup>.



Figuur 1: *Bevolkingsgroei prognose*<sup>1</sup>



# Groen en Grijs:

Minder jongeren en meer senioren (2/3)



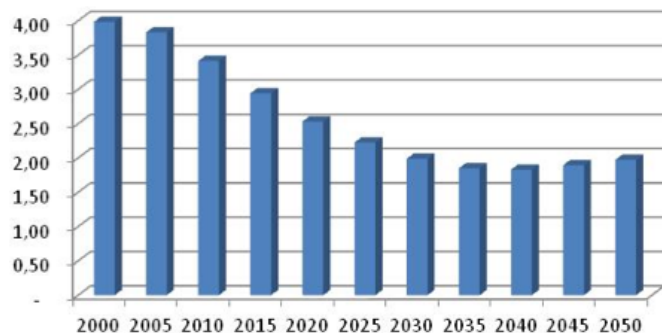
## \* Toelichting

### Nederland vergrijsst, meer 65+ en meer 80+.

Inmiddels is de 'baby boom'-generatie, geboren tussen 1946-1950 (bijna) 65+ en krijgt Nederland te maken met een sterke vergrijzing. Niet alleen is het aandeel 65+'ers in de bevolking de afgelopen jaren sterk gestegen, ook de groep in de leeftijdscategorie 40-65 jaar oud is sterk gegroeid. Het aantal 80+'ers is in de afgelopen zestig jaar verviervoudigd en zal blijven stijgen met name door de hogere levensverwachting. Omdat het aantal jongeren afneemt (ontgroening), wordt het effect van vergrijzing versterkt.

### Rond 2020 is het aantal ouderen groter dan het aantal jongeren.

De CBS prognose geeft aan dat komende jaren zowel het werkende deel van de bevolking (tussen 20 en 65 jaar) als de jeugd (0 tot 20 jaar) zal krimpen. De ouderen van de bevolking (65+) zullen echter gestaag groeien tot ongeveer 2035. Rond 2020 zal zelfs het aantal ouderen groter zijn dan het aantal jongeren.



Figuur 2: Prognose aantal jongeren t.o.v. aantal ouderen<sup>1</sup>

### Steeds minder mensen zullen het inkomen voor steeds meer mensen moeten verdienen<sup>1</sup>.

De verwachting is dat eventuele productiviteitsverbeteringen die nog gerealiseerd kunnen worden, niet zullen opwegen tegen de afname van het arbeidsvolume. Daarmee lijkt het onvermijdelijk dat de totale productiviteit van Nederland zal afnemen en dat dit op termijn ook leidt tot een lager Bruto Binnenlands Product.

### De gemiddelde (gezonde) levensverwachting neemt toe.

Door verbeterde gezondheidszorg en meer aandacht voor thema's als beweging, gezonde voeding, valpreventie, depressie, eenzaamheid en stoppen met roken, is ook de levensverwachting van de Nederlander gestegen. De gemiddelde leeftijd van overlijden was in 1950 nog 61 jaar, in 1980 al bijna 72 en in 2010 bijna 77 jaar. De bevolkingsprognose van het CBS geeft aan dat de gemiddelde levensverwachting bij geboorte tot 2030 nog zal toenemen naar 83,3 jaar<sup>1</sup>. Behalve de verwachting dat mensen langer zullen leven in betere gezondheid, is het ook de verwachting dat ouderen met een zorgvraag in de toekomst steeds langer thuis zullen blijven wonen. Deze trend is apart uitgewerkt met als titel 'Langer thuis: zorg dichtbij en integraal'.

### Hoogopgeleide mannen en vrouwen leven het langst<sup>2</sup>.

Het verschil in levensverwachting bij geboorte tussen laag- en hoogopgeleide mannen en vrouwen is 7,3 respectievelijk 6,4 jaar. Voor meer informatie over verschil in gezondheid tussen lage sociaal economische status (SES) en hoge SES zie de trend 'Tweedeling leefstijlen: toename verschil in leefstijl en gezondheid'.

# Groen en Grijs:

Minder jongeren en meer senioren (3/3)



## \* Toelichting

### Het aantal geboorten neemt af.

Naar verwachting zal het aantal geboorten de komende jaren afnemen. Dit is mede het gevolg van het teruglopend aantal vrouwen in de vruchtbare levensfase. Het aantal paren met thuiswonende kinderen neemt af. Voor de samenleving betekent dit dat er naar verwachting 150 duizend minder kinderen zijn in 2030 dan in 2011. Verwacht wordt dat het aantal geboorten in golven zal gaan, dus dat ook de leeftijdsopbouw van jongeren in golfbewegingen zal gaan.

## ? Impact

### Meer behoefte aan kleinere woningen en woon-zorgdiensten.

De toename in ouderen zal enerzijds leiden tot hulpbehoevender en vaker eenzamere ouderen, maar anderzijds zullen ouderen door de verbeterde gezondheid steeds langer gezond en fit deelnemen aan de samenleving.

De behoefte aan woningen die toegankelijk zijn voor ouderen en meer comfort en service bieden, zal groeien, evenals de vraag om woon-zorgdiensten, waardoor nieuwe vormen van zorg en sociaal contact ontstaan. Woonvoorkeuren van ouderen worden beïnvloed door hun inkomenspositie, vermogenspositie en de wens naar zelfstandigheid.

### Meer ouderen betekent hogere zorgkosten.

Door de vergrijzing zal er een grotere druk ontstaan op WMO en AWBZ. Vooral gemeenten in krimpregio's hebben vaak te maken met een sterke vergrijzing en daarmee een toenemende vraag aan voorzieningen en toenemende druk op het budget. Dit zijn vaak al regio's waar het economisch minder goed gaat en gemeenten al onder financiële druk staan. Deze gemeenten worden daarmee dubbel geraakt in hun budget.

### Meer ouderen betekent ook meer chronisch zieken.

Door innovatie in de gezondheidszorg zijn er steeds meer ziekten die nu behandeld kunnen worden, waar wij in het verleden aan overleden. Dit leidt tot meer chronisch zieken. Dat betekent dat de zorg zich niet alleen moet richten op genezing, maar ook op het verhelpen, reduceren of stabiliseren van klachten en gezondheidsproblemen. De eigen rol en verantwoordelijkheid van de patiënt worden steeds belangrijker. In de toekomst zal de nadruk meer (moeten) komen te liggen op gezond ouder worden en programma's die dat stimuleren en ondersteunen. Er is aandacht nodig voor 'gezondheidsmanagement' om zo de ziektelast voor chronisch zieken te beperken.

**Toename pensioenemigratie**, het aantal mensen dat na zijn pensioen naar het buitenland verhuist vanwege o.a. het klimaat neemt toe, maar is nog steeds zeer beperkt.

**Door de geschetste ontgroening zullen wijken in de toekomst minder kinderrijk zijn en zullen scholen krimpen of zelfs moeten sluiten.**

## # Bronnen

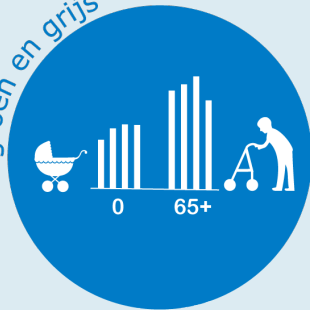
1. Centraal Bureau voor de Statistiek. (2014). Statline, geraadpleegd op [www.statline.cbs.nl](http://www.statline.cbs.nl)
2. RIVM (2014). Nationaal Kompas Volksgezondheid. Levensverwachting: Zijn er verschillen naar sociaal economische status? Geraadpleegd op <http://www.nationaalkompas.nl/gezondheid-en-ziekte/sterfte-levensverwachting-en-daly-s/levensverwachting/verschillen-sociaaleconomisch/>

cultureel divers



**WORK IN  
PROGRESS**

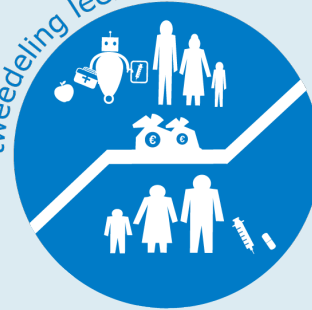
groen en grijs



kleinere huishoudens



tweedeling leefstijlen



regionalisering



# Cultureel divers:

Nieuwe burgers uit diverse landen (1/2)



## = Definitie

De Nederlandse samenleving laat een toename in culture diversiteit zien. De trend van de afgelopen vijftig jaar zet door waarbij meer mensen immigreren dan emigreren. Door verandering in herkomst van immigranten over de jaren heen stijgt daarbij de diversiteit van de allochtone bevolking.

## + Versterkend

Economische groei in Nederland | Vraag naar arbeid die niet door Nederlandse bevolking vervuld kan/wil worden | Verslechterde omstandigheden (economisch, politiek, oorlog) in andere landen in de wereld | Goede opvang van immigranten in Nederland

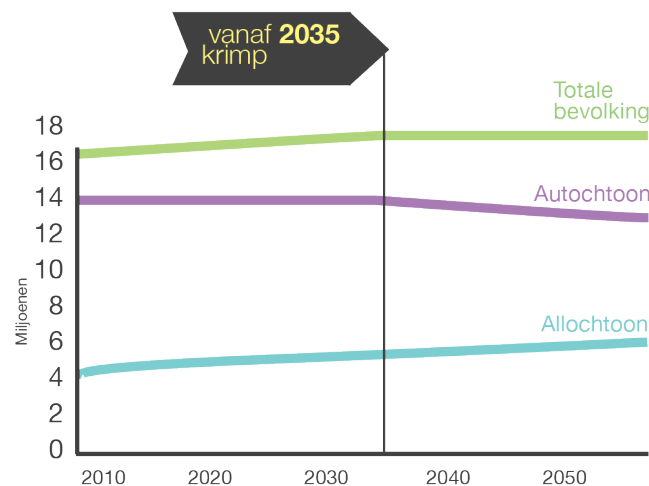
## - Verzwakkend

Afnemende economische groei in Nederland | Economische groei/welvaart in landen waar veel immigranten vandaan komen (Marokko, Turkije, Polen, Indonesië, etc.) | Anti-multiculturele sentimenten in de Nederlandse samenleving | Politiek beleid (in de vorm van restricties of extra eisen) kan immigratie ontmoedigen

## \* Toelichting

**Immigranten komen al sinds mensenheugenis naar Nederland.**

Gemiddeld kwamen er in de afgelopen vijftig à zestig jaar tussen de twintig- en dertigduizend mensen per jaar bij in Nederland als gevolg van een positief migratiesaldo. In 2010 emigreerden er (afgerond) circa 120.000 mensen en immigreerden er iets minder dan 150.000. Het CBS verwacht dat tot 2015 de immigratie nog iets zal dalen en de emigratie nog iets zal stijgen, maar daarna stabiel zal blijven, met een licht positief saldo van minder dan twintigduizend mensen per jaar<sup>1</sup>.



Figuur 3: *Bevolkingsprognose krimp* <sup>5</sup>

# Cultureel divers:

Nieuwe burgers uit diverse landen (2/2)



## \* Toelichting

**Sinds 2006 is arbeid het belangrijkste motief voor immigranten om naar Nederland te komen.** Het aantal migranten dat naar Nederland komt om hier asiel aan te vragen, is sinds 2000 sterk afgenomen. Gezinsmigratie, vaak een gevolg van arbeidsmigratie of asielmigratie, is met wat pieken en dalen op hetzelfde aantal gebleven.

**De herkomst van immigranten is door de jaren heen wel sterk veranderd.** Dit zorgt niet alleen voor een relatieve toename van de allochtone bevolking maar ook voor een toename in multiculturele diversiteit. Kwamen in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw vooral arbeidsmigranten uit Zuid-Europa en Marokko naar Nederland, in de jaren negentig bepaalden vooral de asielmigranten uit Afrika en Azië het immigratie-beeld in Nederland.

**De laatste jaren komt een aanzienlijk deel van de immigranten uit één van de Oost-Europese landen.** Van de 64.000 EU-burgers die in 2011 naar Nederland kwamen (40 procent van de totale immigratie in dat jaar), kwam de helft uit Oost-Europa. De toestroom uit Polen naar Nederland was daarvan met 19.000 immigranten het grootst (in 2011). Uit cijfers van het CBS blijkt dat Poolse immigranten beduidend minder lang in Nederland blijven dan de Turkse en Marokkaanse immigranten destijds. Van de Polen die in 2000 naar Nederland verhuisden, zijn verhuisd, is 60 procent inmiddels alweer vertrokken<sup>1</sup>.

**Van de klassieke immigratielanden** (Turkije, Marokko, Suriname en de voormalige Nederlandse Antillen) **stonden in 2011 alleen Turkije en de Antillen nog in de top-10** van geboortelanden van immigranten in Nederland. Sinds 2005 neemt vooral het aantal Europese immigranten toe.

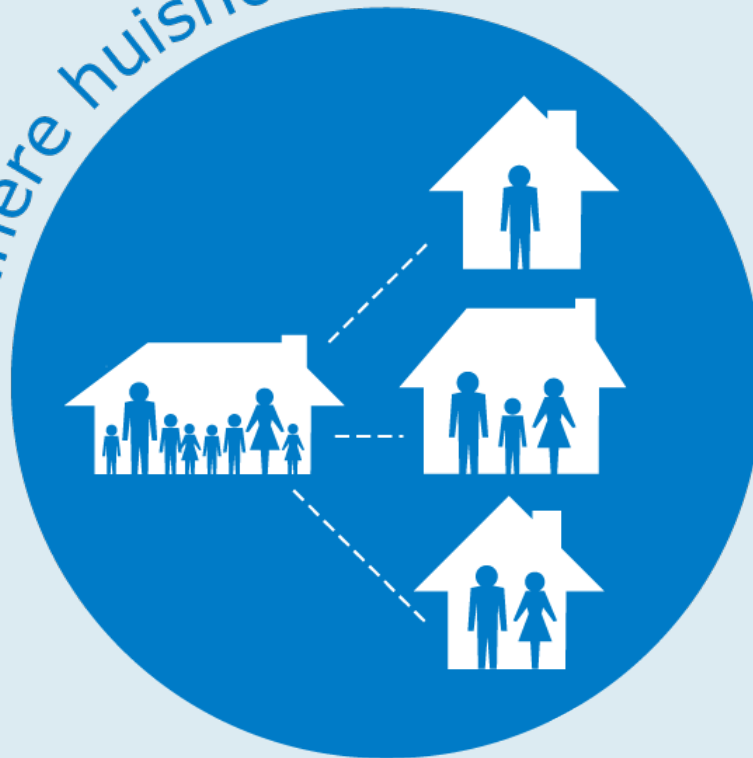
## ? Impact

- **Door een toenemende multiculturele diversiteit wordt het lastiger voor de gemeente om iedere burger te bereiken.** Communicatie zal in sommige gevallen aangepast moeten worden om de doelgroep te bereiken.
- **Begrip voor culturele verschillen is hierbij essentieel.** Iedere cultuur kent eigen normen, waarden en omgangsvormen.
- **De gemeente heeft een belangrijke rol om de toegankelijkheid te faciliteren van de dienstverlening** [o.a. zorg en onderwijs] voor culturele diverse groepen.
- Een voorbeeld hierbij is de mate van laaggeletterdheid<sup>2</sup>:
  - Laaggeletterdheid bij de 1<sup>e</sup> generatie allochtonen is relatief hoger dan bij de 2<sup>e</sup> generatie allochtonen<sup>3</sup>. Deze groep is daarmee extra lastig te bereiken voor de gemeente. Terwijl de verwachting is dat deze groep (relatief veel lage SES) meer behoefte zal hebben aan ondersteuning, bijvoorbeeld thuiszorg). Een bijkomend probleem is dat de kinderen (2<sup>e</sup> generatie) van deze groep niet meer de zorg op zich neemt zoals dit cultureel verwacht wordt door de ouders (1<sup>e</sup> generatie)<sup>4</sup>.

## # Bronnen

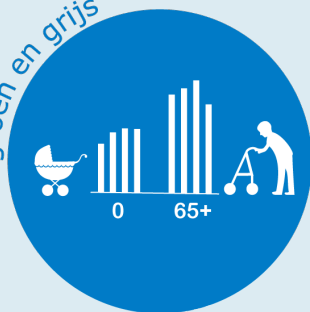
1. Centraal Bureau voor de Statistiek (2013). Geraadpleegd op statline.cbs.nl
2. <http://www.lezenenschrijven.nl/laaggeletterdheid/feiten-en-cijfers>
3. Ecbo & ROA (2010). Laaggeletterdheid in Nederland: Resultaten van de Adult Literacy and Life Skills Survey (ILL)
4. Onderzoek BeBright naar toekomst ouderenzorg (nog niet gepubliceerd)
5. Idenburg, P.J. & Schweitzer, M. (2013). *Sociaal wonen 2030: De toekomst van sociale huisvesting in Nederland*. Schiedam, Nederland: Scriptum.

# kleinere huishoudens



**WORK IN  
PROGRESS**

groen en grijs



cultureel divers



tweedeling leefstijlen



regionalisering



# Kleinere huishoudens:

meer alleenstaanden en nieuwe woonvormen (1/3)



## = Definitie

De samenstelling van huishoudens is de afgelopen jaren meer divers geworden en er is een afname van de gemiddelde huishoudensgrootte. Het aantal eenpersoonshuishoudens neemt (relatief) sterk toe en het aantal (thuiswonende) kinderen neemt (relatief) sterk af. Hierdoor neemt de gemiddelde huishoudensgrootte af. Door de bevolkingsgroei en door de afname van de gemiddelde huishoudensgrootte neemt het aantal huishoudens in Nederland toe.

## + Versterkend

Vergrijzing & ontgroening | Veranderende tijdgeest | Meer echtscheidingen | Meer singles

## - Verzwakkend

Verplaatsing naar institutionele huishoudens (bewoners van verzorgings- en verpleeghuizen) | Toenemende solidariteit/ sociale cohesie | Economische omstandigheden die dwingen tot meer gemeenschappelijke woonvormen (ouders in huis nemen, community-woonvormen)

## \* Toelichting

### De beweging naar kleinere huishoudens en meer alleenstaanden zal zich verder doorzetten.

Vormden in 1970 nog 3,21 personen samen een huishouden, in 2011 was dit gedaald tot 2,2 personen, en naar verwachting zullen in 2030 nog slechts 2,08 personen het gemiddelde huishouden vormen. Dit alles heeft een behoorlijke invloed op de vraag naar zorg en het gemiddeld inkomen per huishouden. Tevens heeft het veel invloed op de vraag naar woningen, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin. Kwantitatief doordat er meer woningen nodig zullen zijn die kleiner zijn dan nu, omdat steeds minder mensen bij elkaar wonen. Kwalitatief zal de vraag veranderen door een grotere behoefte aan zorgconcepten voor bijvoorbeeld alleenstaande ouderen, gemaksdiensten voor tweeverdieners zonder kinderen en/of gemeenschappelijke voorzieningen voor singles.

### Sterke stijging aantal huishoudens, 50 duizend per jaar.

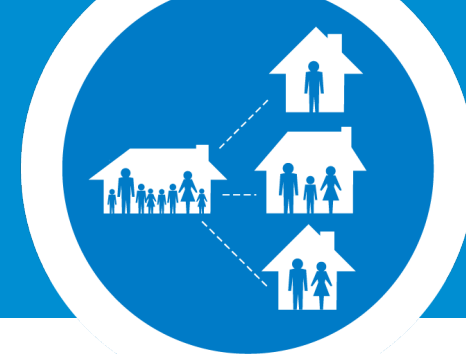
In de twintigste eeuw is het aantal huishoudens in Nederland meer dan verzesvoudigd: van 1,1 miljoen in 1900 naar 7,6 miljoen in 2013, terwijl de totale bevolking in dezelfde periode 'slechts' is verdrievoudigd. Tot 2025 zal het aantal huishoudens in Nederland met 630 duizend toenemen tot 8,2 miljoen, zo blijkt uit de huishoudensprognose van het CBS. Ook na 2025 zal het aantal huishoudens blijven groeien, tot 8,6 miljoen in 2060. In de toekomst zijn er door vergrijzing vooral meer alleenstaanden<sup>1</sup>.

### Sterke daling gemiddelde omvang huishouden.

De gemiddelde omvang van het Nederlandse huishouden is tussen 1900 en 2011 gedaald van 4,5 personen in 1900 naar 2,2 personen in 2011<sup>2</sup>. Verwacht wordt dat deze daling blijft doorzetten tot 2,08 personen per huishouden in 2030. Behalve vergrijzing, is 'ontgroening' hiervan een belangrijke oorzaak. Binnen gemeenten, bijvoorbeeld in de vier grote

# Kleinere huishoudens:

meer alleenstaanden en nieuwe woonvormen (2/3)

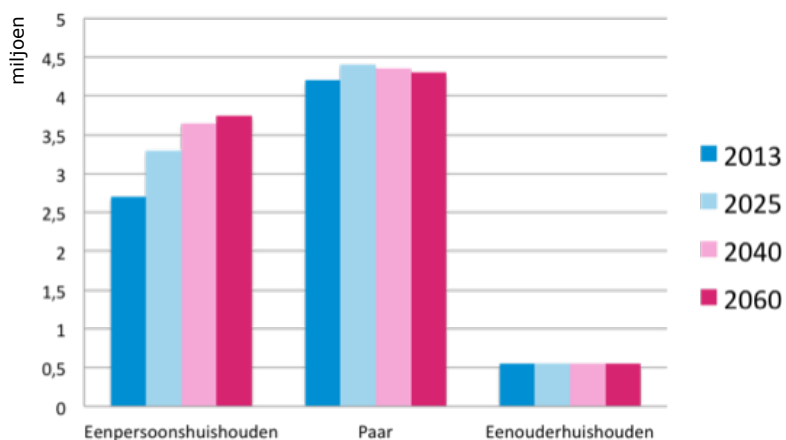


## \* Toelichting

steden, bestaan er echter flinke verschillen op buurtniveau. Nieuwbouwbuurtten, zoals Vinex-locaties, trekken meer gezinnen, terwijl in binnensteden veel eenpersoonshuishoudens wonen<sup>3</sup>.

### Sterke stijging eenpersoonshuishoudens<sup>1</sup>.

Het aantal eenpersoonshuishoudens is in de afgelopen eeuw (vooral sinds de jaren zestig) spectaculair gegroeid. De verwachting is dat dit aantal toeneemt tot 3,3 miljoen in 2025. Het aantal paren zal oplopen tot 4,3 miljoen in 2025. Het aantal alleenstaande ouders zal naar verwachting licht stijgen tot 540 duizend in 2025. Op de langere termijn zal alleen het aantal eenpersoonshuishoudens nog groeien. In 2060 voorziet de prognose 3,8 miljoen alleenwonenden. Het aantal paren en eenouderhuishoudens zal in 2060 vrijwel even groot zijn als in 2025.



Figuur 4: Huishoudens naar type<sup>1</sup>

### Vergrijzing belangrijkste oorzaak van toename alleenstaanden.

Tot 2025 gaat het bij drie kwart van de toename van alleenwonenden om 65-plussers. In de jaren daarna geldt dat zelfs voor de gehele groei. Meer ouderen betekent meer weduwen en weduwnaars. Het aantal 65-plussers dat in een instelling woont daalt, wat leidt tot extra alleenwonende ouderen<sup>1</sup>.

### De nieuwe tijdgeest zorgt voor ander gedrag in relaties.

De afgelopen decennia is het gebruikelijk geworden dat een jongere eerst een tijd alleen woont voor te gaan samenwonen. Ook eindigen meer relaties in een scheiding. Hierdoor zijn er meer alleenstaanden onder mensen van jonge en middelbare leeftijd. Deze stijging zal naar verwachting doorzetten en op termijn ook onder ouderen zichtbaar worden.

### Meer paren zonder thuiswonende kinderen.

Momenteel zijn er 2,0 miljoen paren met thuiswonende kinderen en 2,2 miljoen zonder. Tot 2025 zal het aantal paren met thuiswonende kinderen met 80 duizend afnemen. Het aantal paren zonder thuiswonende kinderen zal tot 2025 juist met 230 duizend stijgen, om daarna weer licht te dalen.

### De meeste mensen wonen toch nog in een gezin.

De meerderheid van de bevolking woont toch nog in een huishouden met kinderen, hetzij als ouder, hetzij als kind. In 2006 was dat 56 procent. Dat aandeel zal de komende decennia afnemen tot iets boven de 50 procent in 2050<sup>4</sup>.



# Kleinere huishoudens:

meer alleenstaanden en nieuwe woonvormen (3/3)



## ? Impact

### De vraag naar woningen neemt toe.

Dit zal volgens de huishoudensprognose van het CBS de komende twintig jaar met bijna een miljoen toenemen tot 8,4 miljoen. De huidige woningvoorraad van 7,5 miljoen<sup>5</sup> woningen zal onvoldoende zijn om de uitbreidingsvraag op te vangen, waarmee zonder nieuwbouw een woningtekort zal ontstaan. Over het algemeen wordt aangenomen dat de woningbehoefte nog tot ongeveer 2035 zal stijgen, waarna de bevolking zal stabiliseren en zelfs licht zal gaan dalen, waardoor uiteindelijk ook de vraag naar woningen zal afnemen.

### In verschillende krimpregio's in Nederland is een bouwverbod of uitbreidingsverbod van het aantal woningen.

Bij aanvragen voor de bouw van een mantelzorgwoning of kangoeroewoning kan de gemeente dan vaak geen bouwvergunning afgeven, wat de mogelijkheid tot mantelzorg kan belemmeren. Gemeenten zullen naar oplossingen moeten zoeken, waarbij zij minder dwingend en meer kaderstellend zijn, waardoor oplossingen en eigen burgerinitiatieven niet bij voorbaat belemmerd worden.

### In de komende twintig jaar zal de vraag naar verschillende typen woningen veranderen.

Met name de vraag naar woningen geschikt voor kleine huishoudens (vooral een- en tweepersoonswoningen voor ouderen) en woningen die geschikt zijn voor diverse samenstellingen en nieuwe samenlevingsvormen neemt toe. Tevens is er meer behoefte aan woningen met zorgvoorzieningen

### De zorgvraag zal veranderen.

Door de groei van het aantal eenpersoonshuishoudens hebben minder mensen een partner/huisgenoot die de mantelzorg op zich kan nemen en huishoudelijke taken kan uitvoeren, waardoor meer mensen op zich zelf zijn aangewezen. Gemeenten zullen op buurt en wijkniveau moeten kijken hoe ouderen zo lang mogelijk zelfredzaam kunnen blijven en echt gaan meten/ vragen wat mensen zelf kunnen doen.

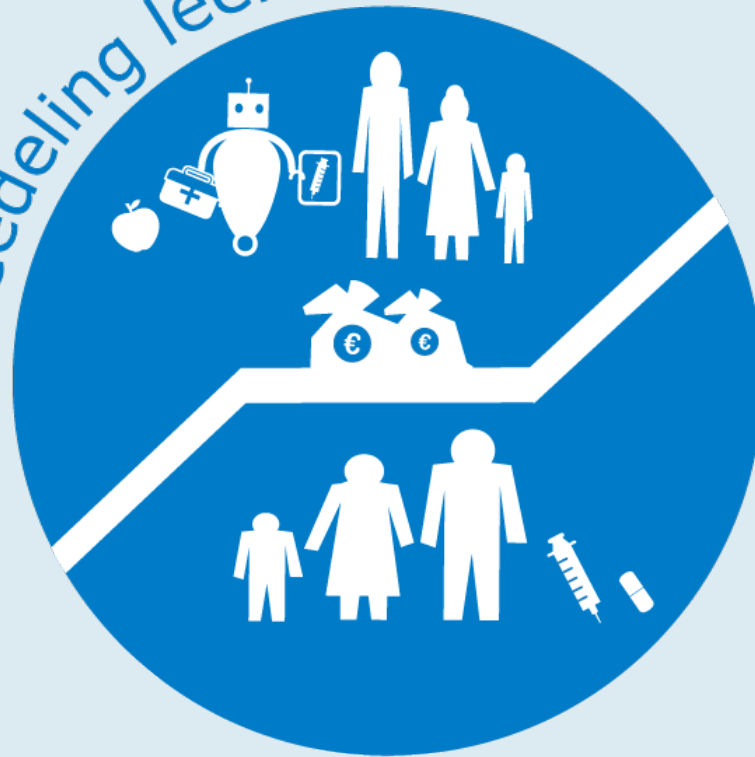
### Meer behoefte aan financiële ondersteuning.

Door echtscheidingen blijft er gemiddeld een lager inkomen over per huishouden, waardoor er meer behoefte kan zijn aan financiële ondersteuning (eenouder gezinnen vormen de grootste groep in de bijstand).

## # Bronnen

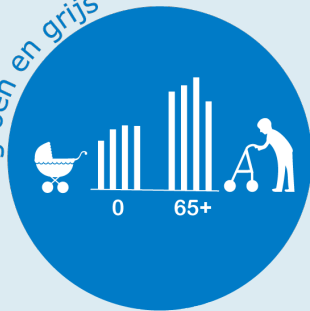
1. Centraal Bureau van de Statistiek. (2013). Tot 2025 jaarlijks 50 duizend huishoudens erbij. Geraadpleegd op [www.cbs.nl](http://www.cbs.nl)
2. RIVM.(2010). Nationaal Kompas Volksgezondheid: Huishoudensamenstelling samengevat. Geraadpleegd op [www.nationaalkompas.nl](http://www.nationaalkompas.nl)
3. Centraal Bureau van de Statistiek (2012). Grote verschillen in gemiddelde huishoudensgrootte per buurt in de vier grote steden. Geraadpleegd op [www.cbs.nl](http://www.cbs.nl)
4. Centraal Bureau van de Statistiek (2007). Huishouden met kinderen blijft belangrijkste leefvorm. Geraadpleegd op [www.cbs.nl](http://www.cbs.nl)
5. Centraal Bureau van de Statistiek (2014). Statline. Geraadpleegd op [ww.statline.cbs.nl](http://ww.statline.cbs.nl)

# tweedeling leefstijlen



**WORK IN  
PROGRESS**

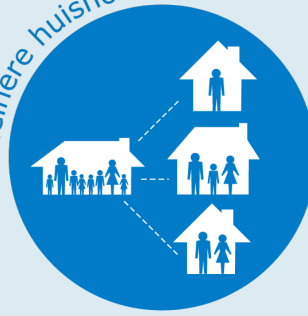
groen en grijs



cultureel divers



kleinere huishoudens

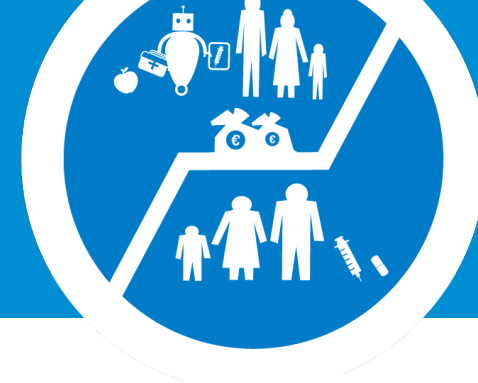


regionalisering



# Tweedeling leefstijlen:

toename verschil in leefstijl en gezondheid (1/3)



## = Definitie

In Nederland bestaan grote verschillen in leefstijl en gezondheidsontwikkeling gerelateerd aan sociaal-economische status (SES). Er is een tweedeling zichtbaar waarbij mensen uit de lagere inkomensklasse zich vaak minder gezond voelen, vaker langdurige beperkingen hebben en vaker één of meer chronische aandoeningen hebben<sup>1</sup>. Naarmate het verschil tussen rijk & arm toeneemt, zal ook het verschil in leefstijl en daarmee de verwachting van het aantal levensjaren in goede gezondheid toenemen.

## + Versterkend

Slechte economische situatie | Afname toegankelijkheid opleidingsniveau | Afnemende verzorgingsstaat

## - Verzwakkend

Economische groei | Overheidsstimulerende wet- en regelgeving om studeren mogelijk te maken | Toenemende verzorgingsstaat

## \* Toelichting

**Leefstijl en gezondheidstoestand worden grotendeels bepaald door sociaal economische status.**

**Sociaal economische status wordt bepaald door verschillende factoren, zoals inkomen, beroepsniveau en opleidingsniveau.**

**Mensen met een lage sociaal economische status hebben een minder goede levensverwachting door een ongezondere leefstijl.**

**Mannen in de laagste inkomensklasse leven gemiddeld ruim 7 jaar korter dan mannen in hoogste inkomensklasse. Voor vrouwen is dit verschil iets kleiner<sup>1</sup>.**

De gezonde levensverwachting is bij beide seksen hoger naarmate het inkomen hoger is. Deze sociaal economische verschillen zijn het grootst bij de 'als goed ervaren gezondheid'. Mannen in de hoogste inkomensklasse leven gemiddeld 17,9 jaar langer in een 'als goed ervaren gezondheid' dan mannen in de laagste inkomensklasse. Bij vrouwen is dit 17,6 jaar<sup>1</sup>.

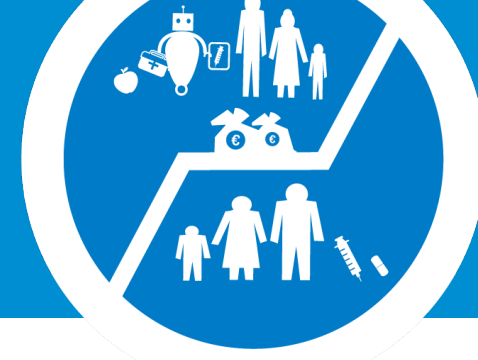
Eén op de vijf mensen die werk heeft op een lager niveau beoordeelt de eigen gezondheid als minder dan goed. Van mensen met een hoger beroep ervaart één op de tien zijn of haar gezondheid als minder dan goed<sup>2</sup>.

**Ook schulden spelen een grote rol in leefstijl en gezondheid.**

Mensen met risicovolle schulden hebben een ongezondere leefstijl, meer psychosociale klachten en een slechtere gezondheid dan mensen zonder risicovolle schulden<sup>8</sup>.

# Tweedeling leefstijlen:

## toename verschil in leefstijl en gezondheid (2/3)



### \* Toelichting

#### **Hoe hoger het opleidingsniveau, des te langer mensen gezond blijven leven.**

Lager opgeleiden scoren slechter dan hoog opgeleiden als het gaat om ongezond gedrag, zoals roken, slechte eetpatronen en alcohol- en drugsmisbruik<sup>3</sup>. Dit verschil bestaat al jaren en zal naar verwachting blijven groeien. Terwijl hoger opgeleiden de afgelopen decennia duidelijk gezonder zijn gaan leven, is dat bij lager opgeleiden veel minder het geval.

#### **Niet-westerse allochtonen zijn gemiddeld lager opgeleid dan autochtonen<sup>2</sup>.**

Van de niet-westerse allochtonen had in 2011 18% de lagere school als hoogst voltooide opleiding. In 2010 was 32% van de werkzame beroepsbevolking werkzaam in hogere of wetenschappelijke beroepen, 37% in middelbare beroepen en 30% in elementaire of lagere beroepen. Onder niet-westerse allochtonen is het aandeel mensen dat werkzaam is in elementaire of lagere beroepen aanzienlijk groter dan onder autochtonen, namelijk 46%.

#### **Het opleidingsniveau in Nederland stijgt, maar wordt tevens geremd door diverse factoren.**

Het stijgende opleidingsniveau zou bij nieuwe generatie schoolverlaters moeten leiden tot verdere niveauverhoging. Er is echter ook een aantal toekomstige demografische ontwikkelingen waardoor die niveauverhoging waarschijnlijk wordt afgeremd<sup>2</sup>.

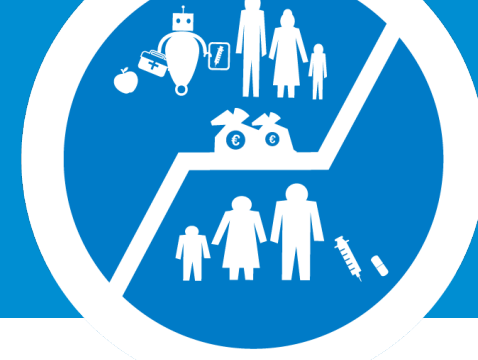
- Toename percentage allochtone kinderen uit laaggeschoolde, veelal niet-westerse allochtone milieus.
- Relatief hoge kinderloosheid onder hoogopgeleide vrouwen.
- Toename aantal kinderen dat te maken krijgt met echtscheiding van ouders en daardoor opgroeien in een eenoudergezin. Kinderen uit een eenoudergezin lopen volgens onderzoek twee maal zoveel kans op voortijdige schooluitval en stappen vaker over naar een lager schoolniveau.

#### **Volgens CBS wordt leefstijl bepaald door wel/niet roken, mate van alcohol gebruik en mate van overgewicht.**

- Het aantal rokers in Nederland is vrij hoog ten opzichte van omringende landen (25,6% in 2011), maar het percentage daalt wel. De daling van het aantal rokers heeft een positief effect op het gezond ouder worden. Roken is een belangrijke risicofactor voor veel gezondheidsproblemen en chronische ziekten<sup>6</sup>.
- De gemiddelde levensverwachting van mensen met extreem overgewicht is drie jaar lager dan die van mensen met een gezonde BMI. Overgewicht verhoogt het risico op chronische ziekten zoals diabetes, hart- en vaatziekten, artrose, depressie of kanker. Met het ouder worden van deze 'zware' leeftijdsgroepen zullen de problemen rondom deze ziekten dan ook toenemen en de zorglasten groeien<sup>7</sup>.
- De norm voor overmatig alcoholgebruik is meer dan 3 glazen per dag of eens per week meer dan 6 glazen<sup>7</sup>. Vergeleken met roken, overgewicht en lichamelijke inactiviteit is het verlies in levensjaren en gezonde levensjaren veel minder, maar nog steeds significant.

# Tweedeling leefstijlen:

## toename verschil in leefstijl en gezondheid (3/3)



### \* Toelichting

#### Verschillen in regio en op wijkniveau in SES.

- Cijfers wijzen uit dat met name in het noorden van Nederland en in stedelijke gebieden de SES lager is dan in de rest van Nederland. Regio's rondom steden kennen daarentegen vaak hoge SES scores.
- Naast regio's zijn er ook bepaalde wijken in gemeenten waarin vaker een lage SES voorkomt. De gezondheid en leefstijl van bewoners in krachtwijken is in veel gevallen ongunstiger dan die van bewoners in andere stadswijken. Verschillen bestaan deels doordat in de krachtwijken meer lager opgeleiden en niet-westerse allochtonen wonen<sup>9</sup>.

#### Verschuiving in beleid over verantwoordelijkheid voor gezonde leefstijl

De huidige politiek laat een verschuiving zien van een 'betuttelingskabinet' naar een kabinet die de verantwoordelijkheid van leefstijl en gezondheid bij de burger zelf legt.

### ? Impact

De mate van impact is afhankelijk van de regio, in regio's met veel lage SES ontstaat er een grotere druk op de zorgvraag, door een toename van zorggebruik bij mensen met ongezonde leefstijl.

In sommige wijken kan een concentratie van ongezonde leefstijlen ontstaan. Vooral in gebieden waar nieuwe wijken worden gebouwd zie je vaak de beweging dat rijkere en hoger opgeleiden naar deze nieuwe wijken trekken en dat de minder bedeelde in de oude wijken achterblijven. OP deze manier ontstaat in sommige gemeenten segregatie.

Gemeenten kunnen actief inzetten op gezondheidsbeleid en preventie, echter blijft de burger zelf verantwoordelijk voor leefstijl en gezondheid. Uit onderzoek blijkt dat mensen met een lage SES ook vaak minder goed bereikt worden met preventieve maatregelen.

Door in eerste levensfase al ondersteuning te bieden bij opvoeding, kan al vroeg ingezet worden op preventie.

### # Bronnen

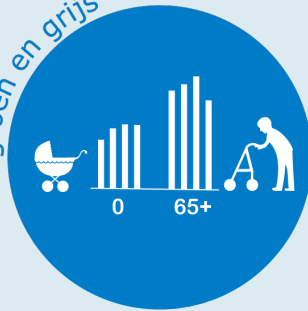
1. Knoops, K. & Van Den Brakel, M. (2010). Rijke mensen leven lang en gezond. *TSG*, 88.
2. RIVM (2013). Nationaal Kompas Volksgezondheid. Geraadpleegd op [www.nationaalkompas.nl](http://www.nationaalkompas.nl)
3. Idenburg, P.J. & Van Schaik, M. (2010). *Diagnose 2025: Over de toekomst van de Nederlandse gezondheidszorg*. Schiedam, Nederland: Scriptum.
4. WHO (2014), geraadpleegd op [www.who.int](http://www.who.int)
5. Christensen, K. et al. (2013). Physical and cognitive functioning of people older than 90 years: A comparison of two Danish cohorts born 10 years apart. *The Lancet*, 382 (9903), 1507-1513.
6. Centraal Bureau van de Statistiek. (2014). Statline. Geraadpleegd op [www.cbs.nl](http://www.cbs.nl)
7. RIVM, VTV (2010). Gezondheid en determinanten. Geraadpleegd op <http://www.vtv2010.nl>
8. Van Rijnsoever, M.P., Tromp, E., Waterlander, W.E., Schutz, F.N. & Steenhuis, I.H.M. (2011). Verschillen in leefstijl en gezondheid tussen mensen met en zonder schulden. *TSG*, 89.
9. Ruijsbroek, A., Droomers, M., Kunst, A.E. & Van Den Brink, C. (2011). Gezondheid en leefstijl in de krachtwijken: Een verkenning. *TSG*, 89.

regionalisering



**WORK IN  
PROGRESS**

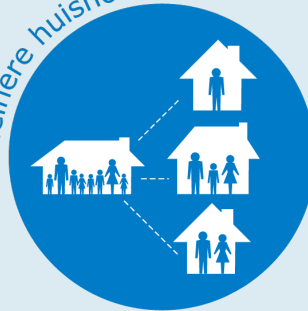
groen en grijs



cultureel divers



kleinere huishoudens



twedeling leefstijlen



# Regionalisering:

groei en krimp in stad en land (1/3)



## = Definitie

Verstedelijking is de geleidelijke uitbreiding van intensief bewoonde gebieden, als gevolg van onder andere bevolkingsgroei, economische omstandigheden en veranderingen in het leefpatroon van de bevolking.

## + Versterkend

Vestiging grote ondernemingen in grote steden en langs de snelwegen | Toename van werkgelegenheid en voorzieningen in stedelijke gebieden (i.c.m. afname van werkgelegenheid en voorzieningen in krimpgebieden) | Nieuwbouw en hoogbouw om toestroom aan inwoners te huisvesten

## - Verzwakkend

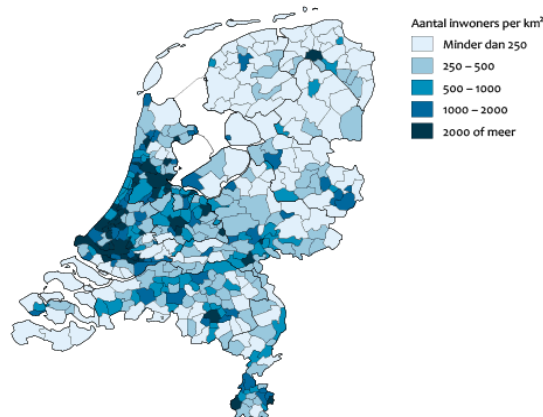
Flexibilisering van de arbeidsmarkt, het Nieuwe Werken en ICT ontwikkelingen die het mogelijk maken om thuis te werken | Verbeterende infrastructuur zoals verbreding van snelwegen en bereikbaarheid van stedelijke gebieden | Wens/behoefte om rustig te wonen zorgt voor een trek naar het platteland en kleinere, minder massale steden | Beperkte woongelegenheid en hoge huur- en koopprijzen in grote steden en verloedering van grote steden | Toename eigen woningbezit in combinatie met dalende huurprijzen in krimpgebieden

## \* Toelichting

**De verschillen tussen regio's in Nederland nemen steeds sterker toe.** Sommige regio's hebben te maken met bevolkingskrimp, terwijl andere juist groeien. Er doet zich gelijktijdig een trek van het platteland naar de steden voor. Zoals een trek naar de Randstad, c.q. de verstedelijkte gebieden rondom de grote steden<sup>1</sup>.

**Een van de belangrijkste oorzaken hiervan is de variatie die zich tussen regio's voordoet in economische ontwikkeling.** De groei van het Bruto Binnenlands Product (BBP) en de werkgelegenheid ligt in verstedelijkte regio's hoger dan in minder verstedelijkte regio's. Door dalende economische activiteit in bepaalde regio's in het land (Limburg, Zeeland, Groningen en het oosten van het land) trekken de bewoners, met name hoogopgeleiden, weg uit deze regio om elders werk te zoeken.

Bevolkingsdichtheid per gemeente, 2013



Figuur 5: *Bevolkingsdichtheid per gemeente*<sup>1</sup>

# Regionalisering:

groei en krimp in stad en land (2/3)



## \* Toelichting

**De verschillen in regionale economische ontwikkeling en de verstedelijking zijn goed zichtbaar in de verschillen in arbeidsmarktontwikkeling en woningmarktontwikkeling.** De bereidheid tot reizen (woon-werkverkeer) en de verhuismobiliteit beïnvloeden de snelheid van de trend.

**In Nederland zijn de gemiddelde reistijd en reisafstand afgelopen jaren aanzienlijk toegenomen.** Onderzoek wijst uit dat het grootste deel van deze reistijd en -afstand naar vrije tijd activiteiten uitgaat, gevolgd door woon-werk verkeer. Voornamelijk de 20-49 jarigen hebben een lange reistijd. Ondanks ICT ontwikkelingen die het mogelijk maken om thuis te werken, is er geen afname zichtbaar in de tijd die mensen aan woon-werk verkeer besteden. Echter verschilt reistijd en -afstand per regio aanzienlijk <sup>2,3</sup>.

**Het feit dat de afgelegde afstanden steeds groter worden is deels te verklaren door de toename van het eigen woningbezit in Nederland** waardoor men minder snel wil verhuizen, flexibilisering van de arbeidsmarkt waardoor men vaker van baan wisselt, en toename van het aantal vrouwen dat betaald werk doet waardoor verhuizing negatieve gevolgen kan hebben voor de werkende partner.

**Een verzwakkende kracht van deze trend is een afname van mobiliteit, en in het bijzonder verhuismobiliteit.** Het aantal verhuizingen begint sinds de crisis nu weer enigszins aan te trekken. Echter zijn het voornamelijk jongeren tot 30 jaar die verhuizen en de verhuismobiliteit neemt af naarmate men ouder wordt.

## ? Impact

**De verschillen tussen regio's in Nederland nemen steeds sterker toe.** Stedelijke gebieden zullen een sterke positieve economische groei doormaken. Hierdoor trekken ze werkgelegenheid en arbeidskrachten aan waardoor de verstedelijkte gebieden rondom de steden toenemen.

**In stedelijke gebieden (c.q. verstedelijkte gebieden rondom de steden) ontstaat een positieve spiraal in ontwikkeling en groei.**

- De economische ontwikkeling zorgt voor aantrekkingskracht van hogeropgeleiden en toename van voorzieningen.
- Deze groei zorgt voor een toename van voorzieningen.
- De toename van voorzieningen zorgt voor extra werkgelegenheid en aantrekkingskracht.

**In krimpgebieden ontstaat er een negatieve spiraal waardoor de leefbaarheid en economische groei in toenemende mate onder druk komt te staan.**

- Mensen die het kunnen veroorloven (vaak jongeren en hogeropgeleiden) trekken weg uit deze krimpgebieden. Terwijl de overige huizenbezitters met onderwaarde (vaak ouder en lager opgeleid) niet in staat zijn om te verhuizen (de vraagontwikkeling daalt en de hogere (huur)prijs in stedelijke gebieden is te hoog).
- Deze combinatie draagt bij aan het verdwijnen van voorzieningen waardoor een minder aantrekkelijk vestigingsklimaat ontstaat.
- De groep (ouder en lager opgeleid) die achter blijft werkt vaak dicht bij huis in deze lokale voorzieningen die langzaam verdwijnen. Dit zorgt voor een verschraving van leefbaarheid en werkgelegenheid waardoor meer mensen (die het kunnen veroorloven) wegtrekken.



# Regionalisering:

groei en krimp in stad en land (3/3)

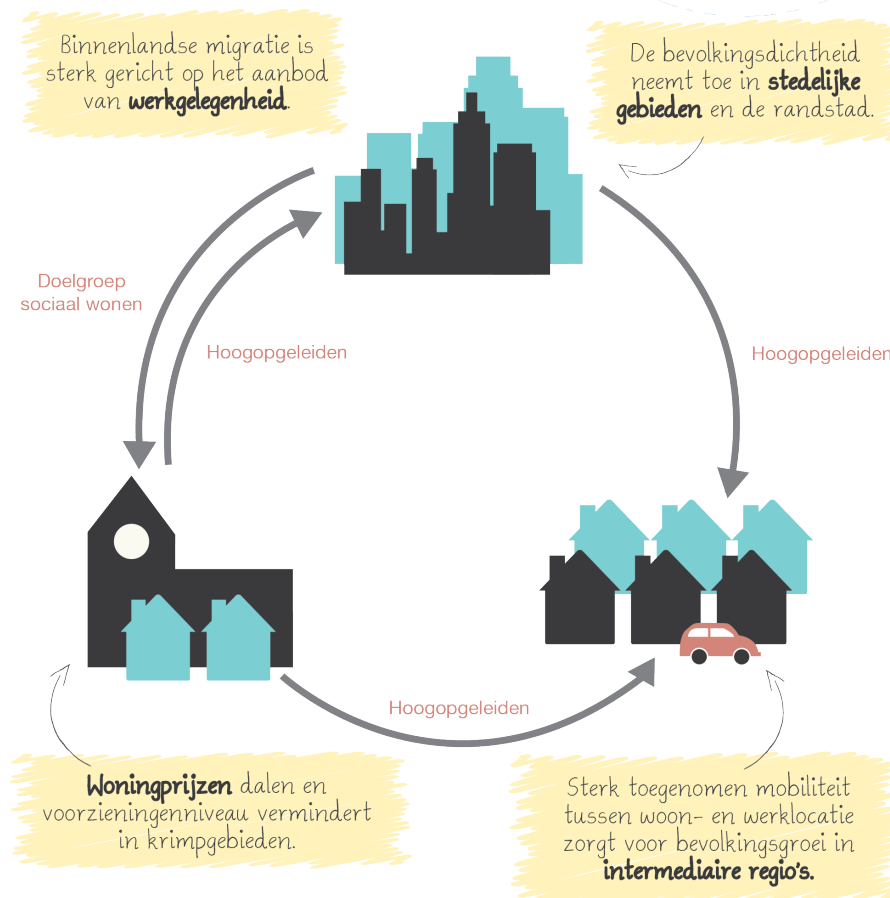


## ? Impact

**De (krimp) gemeenten die er het slechtst voor staan, met lage economische groei en hoge (dubbele) vergrijzing, staan straks voor een grote uitdaging.** De zorgvraag en vraag naar financiële ondersteuning is in deze gemeenten het grootst.

## # Bronnen

1. Centraal Bureau voor de Statistiek. (2013). Statline, [www.statline.cbs.nl](http://www.statline.cbs.nl)
2. [www.kimnet.nl/publicatie/mobiliteitsbalans-2013](http://www.kimnet.nl/publicatie/mobiliteitsbalans-2013), gepubliceerd op 29 oktober 2013
3. Sociaal Cultureel Planbureau.(2014). Geraadpleegd op [www.scp.nl/Onderzoek/Tijdsbesteding/Hoe\\_lang\\_en\\_hoe\\_vaak/Mobiliteit](http://www.scp.nl/Onderzoek/Tijdsbesteding/Hoe_lang_en_hoe_vaak/Mobiliteit), 30 maart 2014
4. Idenburg, P.J. & Van Schaik, M. (2013) Sociaal Wonen 2030: *Over de toekomst van sociale huisvesting in Nederland*. Schiedam, Nederland: Scriptum.



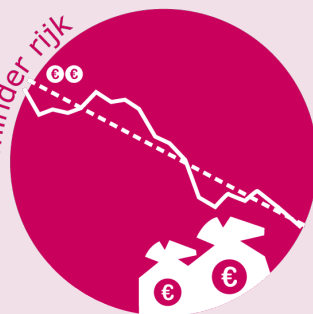
Figuur 6: Binnenlandse migratie <sup>4</sup>

veranderende arbeidsmarkt



WORK IN  
PROGRESS

minder rijk



globalisering



# Veranderende arbeidsmarkt:

minder vacatures en meer flexibel werken (1/4)



## = Definitie

De Nederlandse arbeidsmarkt is de laatste jaren sterk aan het veranderen richting een flexibele arbeidsmarkt met een stijgende werkloosheid en een toenemende instroom van arbeidsmigranten uit Midden- en Oost Europa. Daarbij worden sommige banen overbodig door technologische ontwikkeling of worden andere vaardigheden gevraagd.

## + Versterkend

Economische krimp | Toename aantal toetreders arbeidsmarkt | Verhoging AOW- leeftijd | Afname consumptie | Mismatch vraag en aanbod | Uitbreiding Europese unie | Slechte situatie andere Europese landen | Mensen trekken zich terug van de arbeidsmarkt

## - Verzwakkend

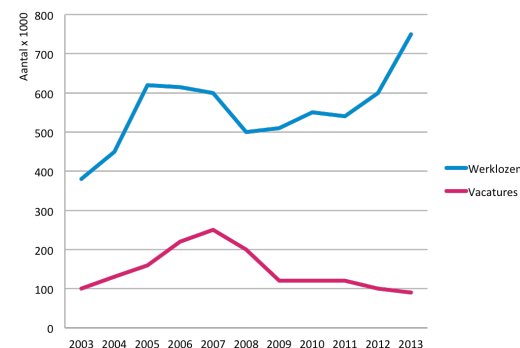
Besluit jongeren om door te studeren | Economische groei | Toename wereldhandel | Toename consumentenvertrouwen | Behoeftte aan zekerheid | Politiek beleid |

## \* Toelichting

**Afgelopen jaren is een groei van het aantal werklozen en een banenkrimp zichtbaar in Nederland.** In januari 2014 is de werkloosheid gestegen tot 678 duizend, ofwel 8,6 procent van de beroepsbevolking.<sup>1</sup> Opvallend is dat aan de ene kant het baanverlies toenam, terwijl anderzijds relatief veel werklozen zich hebben teruggetrokken van de arbeidsmarkt. Hierdoor wordt de stijging in werkloosheid afgezwakt. Wel is het zo dat de uitstroom achter blijft bij de instroom<sup>2</sup>.

**Laag opgeleiden blijken vaker werkloos dan hoog opgeleiden.** Daarnaast zijn allochtonen (14,5%) vaker werkloos dan autochtonen (6,5%). De niet westerse-allochtonen zijn het meest werkloos (18,6%)<sup>1</sup>.

**De werkloosheidspercentages en het vacature aanbod verschillen per regio.** In Flevoland is het werkloosheidspercentage het hoogst (10,9%), daarna volgen de provincies Groningen (9,6), Friesland (9,3) en Zuid-Holland (9,0). Daartegenover staat dat 51% van het aantal actieve vacatures zich in de Randstad (provincies Noord & Zuid-Holland en Utrecht) bevinden<sup>3</sup>.



Figuur 7: Werklozen vs vacatures<sup>9</sup>

# Veranderende arbeidsmarkt:

minder vacatures en meer flexibel werken (2/4)



## \* Toelichting

**Eind december 2013 werden 438 duizend WW-uitkeringen verstrekt, het hoogste aantal ooit.** Voor heel 2013 is het aantal WW-uitkeringen met 98 duizend toegenomen. In heel 2013 bedroeg de instroom in de WW ruim 613 duizend. Het aantal WW-uitkeringen dat werd beëindigd was 516 duizend<sup>4</sup>.

**Eind 2013 werden 359 duizend bijstandsuitkeringen verstrekt.** Dit komt overeen met 413 duizend personen tot de AOW-leeftijd met een bijstandsuitkering. Voor heel 2013 nam het aantal bijstandsuitkeringen aan personen tot de AOW-leeftijd toe met 29 duizend. In 2013 nam het aandeel mannen met een bijstandsuitkering, namelijk met ruim 10 procent, sterker toe dan het aandeel vrouwen met bijstand, dat steeg met 7 procent<sup>4</sup>.

**Naast een stijgende werkeloosheid is een aanzienlijke stijging in het aantal ZZP'ers, uitzendkrachten, arbeidskrachten met flexibele of tijdelijke contracten en parttime werkers zichtbaar.** Door deze toename is sprake van meer flexibiliteit op de arbeidsmarkt. Tot het begin van de economische crisis eind 2008 groeide de werkzame beroepsbevolking enkele jaren gestaag. Er kwamen zowel meer werknemers als meer zelfstandigen. Sinds het begin van de economische crisis is er een afname onder werknemers met een vast contract. Het aantal werknemers met een flexibel contract en het aantal zelfstandigen neemt na een dip sinds het tweede kwartaal van 2010 weer toe. Procentueel steeg het aantal werknemers met een flexibel contract het sterkst. Het aandeel vaste werknemers daalt nog steeds<sup>1</sup>.

**Nederland heeft te maken met een toenemende instroom van arbeidsmigranten uit Midden- en Oost Europa.** Vanaf 2005 is, mede door de uitbreiding van de EU, de instroom van arbeidsmigranten uit de Europese Unie in rap tempo toegenomen. Dit zijn vooral jongeren tussen de 21-30 jaar<sup>1</sup>.

**De gemiddelde leeftijd van de werkzame beroepsbevolking stijgt gestaag.** In 2013 waren er in Nederland voor het eerst meer vijftigers dan dertigers op de werkvloer te vinden.

- In 2013 kwam de gemiddelde leeftijd uit op 41,7 jaar. In 2012 was de gemiddelde werknemer nog 41,4 jaar, terwijl die in 2008 nog 40,3 bedroeg en in 2003 nog uitkwam op 39,1 jaar.
- Tussen de bedrijfstakken zijn grote verschillen. Uit cijfers over de afzonderlijke sectoren, die nog niet verder gaan dan 2012, blijkt dat werknemers in landbouw, bosbouw en visserij met een gemiddelde van 44,6 jaar het oudst zijn. Met 44 jaar komen de sectoren onderwijs en **openbaar bestuur** op de tweede plaats<sup>1</sup>.
- De verhoging van de gemiddelde leeftijd wordt mede veroorzaakt door de afbouw van VUT-regelingen en de verhoging van de AOW-leeftijd.

**Technologische ontwikkeling zorgt ervoor dat banen vervangen worden of veranderen, waardoor andere competenties en vaardigheden benodigd zijn.**

**Op de langere termijn ontstaat er een personeelstekort in de zorg.** Vanaf 2015 ontstaat er een tekort van 8.000 zorgbanen. Na 2016 zal het tekort harder toenemen, omdat dan de effecten van de vergrijzing onder het zorgpersoneel merkbaar worden. En tevens wordt door de toenemende vergrijzing een steeds groter beroep op de zorg gedaan. De tekorten zullen in eerste instantie vooral ontstaan in verpleeghuizen en thuiszorg. Daarna zal er een gebrek aan ouderengeneeskundigen, tandartsen, artsen op de spoedeisende hulp en laboratoriumberoepen ontstaan. Doordat werknemers in de zorg langer doorwerken en door de maatregelen van het kabinet om de zorgkosten terug te dringen wordt het tekort afgezwakt<sup>5</sup>.

# Veranderende arbeidsmarkt:

minder vacatures en meer flexibel werken (3/4)



## \* Toelichting

### **Meer gemeenten richten zich op wederkerigheid bij uitkeringen.**

Daarbij wordt wederkerigheid gezien als vanzelfsprekend en niet vrijblijvend. Het leveren van een tegenprestatie zoals het doen van vrijwilligerswerk of het leveren van mantelzorg is een manier om te participeren in de samenleving. Daarnaast kan het een belangrijke bijdrage leveren aan de participatie van anderen.

Wanneer een cliënt, naar redelijkheid en naar vermogen, geen tegenprestatie wil leveren (terwijl hij/zij daartoe wel in staat wordt geacht; eventueel objectief bepaald), dan wordt in sommige gemeenten een gepaste sanctie toegepast.

**De beroepsbevolking zal vanaf 2020 in aantal afnemen**, en om het daaruit volgende verlies aan arbeidsjaren te ondervangen zal een toename van de productiviteit nodig zijn<sup>6</sup>.

**Mismatch arbeidsmarkt.** Uit onderzoek van Randstad blijkt een duidelijke mismatch tussen de vraag van werkzoekenden en het aanbod van banen. Volgens Randstad is er volop werkgelegenheid in ICT en Techniek, maar die beroepsgroepen staan niet in de top vijf van werkzoekenden<sup>7</sup>.

### **Advies WRR: Nederland transformeert naar een lerende economie**

In het rapport 'Naar een lerende economie, investeren in het verdienvermogen van Nederland' beschrijft de WRR dat Nederland om haar economische positie in de toekomst te behouden en te verbeteren, zij haar verdienvermogen moet versterken. Het managen van internationale afhankelijkheden, het bevorderen van productiviteit en het centraal stellen van kennisabsorptie zijn volgens de WRR de drie belangrijkste opgaven bij de verdere ontwikkeling van het verdienvermogen van Nederland. Nederland is onderdeel van een globaliserende wereld, en zal moeten inzetten op het hanteerbaar maken van de schokken die daarvan het gevolg kunnen zijn. Nederland staat ook voor de opgave om meer te doen met minder: schaarste aan mensen, grondstoffen en (vooral nog) kapitaal vereisen innovatieve oplossingen. De belangrijkste manier om aan deze drie opgaven het hoofd te bieden, en daarmee om de responsiviteit van de Nederlandse economie te vergroten, is het stimuleren van kenniscirculatie. Dit gaat verder dan het bevorderen van een kenniseconomie. Terwijl bij het streven naar een kenniseconomie de productie van nieuwe kennis bovenaan de agenda staat, draait het bevorderen van kenniscirculatie om het beter gebruiken van bestaande kennis.

Naast een grondige herinrichting van onderzoeks- en onderwijsinstellingen moeten ook arbeidsorganisaties zich aanpassen. Daarin moeten werken en leren meer in elkaar gaan doorlopen – want ook dat is een belangrijke manier van kenniscirculatie. Er is nu sprake van een al te strikte scheiding tussen een fase waarin mensen worden opgeleid en een werkend leven dat daarop volgt en waarin ze enkele decennia lang hun kennis toepassen. Levenslang leren wordt in Nederland al lang besproken, maar tot nu toe met weinig resultaat. Om daar verandering in te brengen is het nodig om de sociale zekerheidsarrangementen en de instituties van de arbeidsmarkt beter af te stemmen op de vereisten van levenslang leren.

(bron: WRR, *Naar een lerende economie, investeren in het verdienvermogen van Nederland*, synopsis van het WRR rapport 90, Den Haag 2013)

# Veranderende arbeidsmarkt:

minder vacatures en meer flexibel werken (4/4)



## ? Impact

- Door het toenemend aantal werklozen is er een toename van uitkeringsvolumes voor gemeenten.
- Door toenemende flexibilisering van arbeid is het inkomen van burgers meer volatiel, waardoor er meer behoefte is aan onregelmatige ondersteuning, soms verdienen ze genoeg en soms niet.
- Steeds meer mensen komen in de financiële problemen en kunnen hun hypotheek/ zorgverzekering/ energielasten niet meer betalen; hierdoor is ook een toename van mensen in schuldhulpverlening zichtbaar. Het hebben van schulden heeft ook invloed op de ontwikkeling van psychosociale klachten en gezondheidsproblemen.
- Zowel op landelijk als lokaal niveau moet er gekeken worden hoe de arbeidsmarkt zich weer positief kan ontwikkelen. Re-integratie programma's zijn belangrijk, maar zo lang er onvoldoende banen zijn, zijn deze programma's niet altijd functioneel.
- De vraag naar meer tijdelijke huisvesting, huur of sociale huur neemt toe.
- Een verhoging van de gemiddelde leeftijd van de werkzame beroepsbevolking, vooral ook onder overheidspersoneel, leidt tot lagere baanmobiliteit. Hierdoor komen minder banen vacant en is er relatief weinig (jongere) instroom.<sup>8</sup> Dit beïnvloedt de inbreng van nieuwe kennis & inzichten en ook het innovatievermogen.

## # Bronnen

1. Centraal Bureau van de Statistiek. (2014). 13 mei 2014, *beroepsbevolking, kerncijfers per provincie*. Geraadpleegd op [www.cbs.nl](http://www.cbs.nl)
2. UWV(2014). *Landelijke arbeidsmarktprognose 2014, update februari 2014*. Amsterdam
3. Geraadpleegd op [www.recruitingroundtable.nl/aantal-vacatures-per-werkloze-en-provincie/2013/07/08/](http://www.recruitingroundtable.nl/aantal-vacatures-per-werkloze-en-provincie/2013/07/08/)
4. Centraal Bureau van de Statistiek. (2014). 23 april 2014, artikel *Werkloosheid en gerelateerde uitkeringen: meer dan 400 duizend WW-uitkeringen*. Geraadpleegd op [www.cbs.nl](http://www.cbs.nl)
5. Geraadpleegd op: [www.nursing.nl/Verpleegkundigen/Nieuws/2013/2/Personeelstekort-in-de-zorg-valt-voorlopig-mee-NURS008443W/](http://www.nursing.nl/Verpleegkundigen/Nieuws/2013/2/Personeelstekort-in-de-zorg-valt-voorlopig-mee-NURS008443W/)
6. WRR, *Naar een lerende economie, investeren in het verdienvermogen van Nederland*, synopsis van het WRR rapport 90, Den Haag 2013)
7. Geraadpleegd op: [www.randstad.nl/over-randstad/pers/persberichten/2014/02/randstad-ziet-mismatch-op-arbeidsmarkt](http://www.randstad.nl/over-randstad/pers/persberichten/2014/02/randstad-ziet-mismatch-op-arbeidsmarkt)
8. Min. BZK (2010). *Arbeidsmobiliteit bij overheid en onderwijs*. Den Haag.
9. Centraal Bureau voor de Statistiek. (2014). Statline, geraadpleegd op [www.statline.cbs.nl](http://www.statline.cbs.nl)

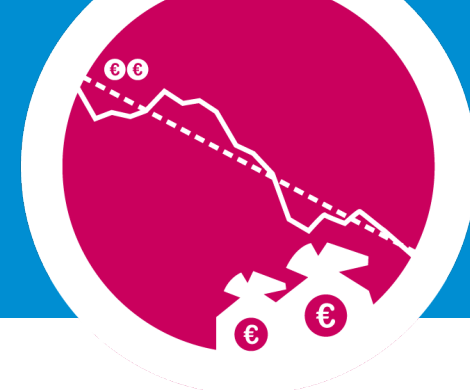


WORK IN  
PROGRESS



# Minder rijk:

afname inkomen en vermogen (1/4)



## = Definitie

Het aantal huishoudens in Nederland dat in armoede leeft, neemt sinds 2010 weer toe (de verwachting is echter dat deze trend in 2014 iets zal afnemen).

## + Versterkend

Een aanhoudende economische crisis met krimp als gevolg zorgt voor een afname van de werkgelegenheid en toename van de armoede | Afnemende collectiviteitszin en het sturen op eigen verantwoordelijkheid (ieder voor zicht) leiden tot meer armoede bij de doelgroepen met minder mogelijkheden

## - Verzwakkend

Economische groei zorgt voor meer werkgelegenheid en stijgende lonen waardoor het aantal huishoudens daalt met een (langdurig) laag of geen inkomen | Een toenemend sociaal bewustzijn om de huishoudens die het moeilijk hebben te ondersteunen | Een toenemende mate van nivellering

## \* Toelichting

**Welvaartsverschillen:** CBS en SCP voeren regelmatig onderzoek uit naar de ontwikkeling van welvaart, welvaartsverschillen en armoede in Nederland. **Hoewel de inkomensongelijkheid in Nederland over het geheel genomen betrekkelijk klein is, zijn er wel duidelijk verschillen tussen bevolkingsgroepen.** Zo hebben 50+'ers het beter voor elkaar dan mensen jonger dan 40, verdienen hoogopgeleiden meer dan laagopgeleiden, en verdienen mannen nog altijd meer dan vrouwen. Dat de groep van boven de 50 het beter voor elkaar heeft dan die onder de 40 komt vooral door het opgebouwde vermogen van de oudere groep. En dat vermogen is vooral te herleiden naar het woningbezit. Als we woningschuld en woningwaarde met elkaar vergelijken, valt op dat de schuld vooral bij de mensen onder de 40 zit, en de waarde bij de 50+'ers.

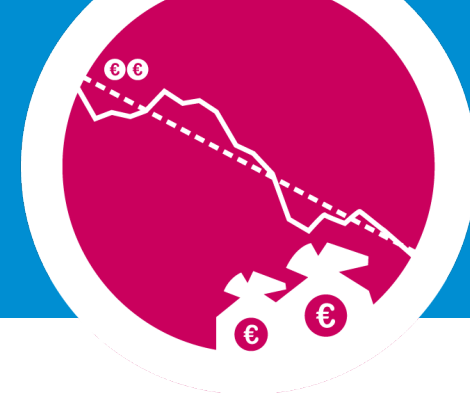
De vermogensverdeling in Nederland is scheef en als gevolg van de crisis nemende verschillen toe. De toenemende tweedeling in vermogen is sterker dan de toenemende tweedeling in inkomen. Zo bezit de rijkste 1 procent van ons land bijna een kwart van het totale vermogen.

**De economische crisis laat haar sporen achter.** In de statistieken is dit op verschillende gebieden zichtbaar: in 2012 was het armoedepiël het hoogst sinds de eeuwwisseling gemeten, maar lag het nog beneden de piek van 1994. Het aantal mensen afhankelijk van een uitkering, en in het bijzonder bijstand gerelateerde uitkeringen, is de laatste jaren toegenomen.



# Minder rijk:

afname inkomen en vermogen (2/4)

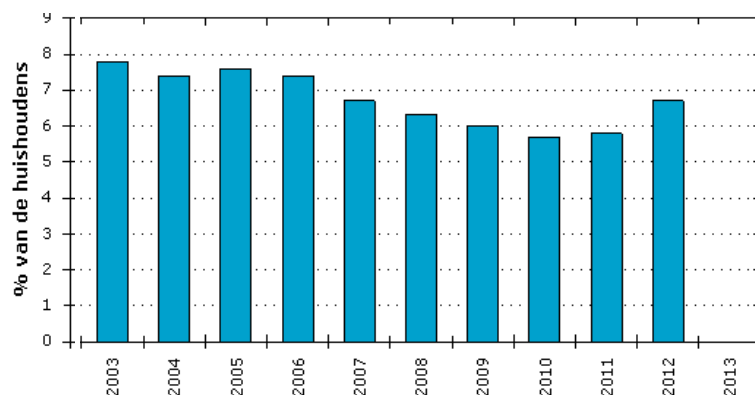


## \* Toelichting

**Het aantal huishoudens met een laag en langdurig laag inkomen neemt sinds 2010 weer toe** (zie Figuur 8). Deze stijging geldt vooral voor eenpersoonshuishoudens (in verschillende woonsituaties - eigen woning, huurwoning met/zonder subsidie).

**De kans op armoede is het hoogst bij eenoudergezinnen, alleenstaanden tot 65+, lager opgeleide hoofdkostwinners, niet-westerse huishoudens en bijstandontvangers.**

**Het aandeel huishoudens met een laag inkomen in financiële problemen neemt toe** (betalingsachterstand - zowel voor gas, water of elektriciteit, als huur en hypotheek - langer dan 12 maanden). Gerelateerd hieraan is ook een stijgende trend zichtbaar van het aantal daklozen in Nederland.



Figuur 8: Aantal huishoudens met laag en langdurig laag inkomen<sup>1</sup>

## \* Toelichting

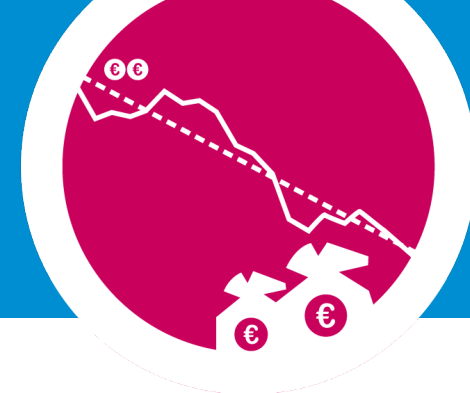
**Armoede concentreert zich in de grote steden.** In 2011 bevond bijna een kwart van alle huishoudens met een inkomen onder de lage inkomensgrens zich in één van de vier grote steden. Vooral in Amsterdam (14,0 procent), Rotterdam (14,9 procent) en Den Haag (14,0 procent) was het aandeel huishoudens met een laag inkomen groot.

**In de top 10 van gemeenten met de meeste armoede worden ook de volgende gemeenten genoemd: Groningen (14,0 procent), en drie Zuid Limburgse gemeenten: Vaals (13,7 procent), Heerlen (13,0 procent) en Kerkrade (11,8 procent).** Dit zijn veelal krimpgemeenten wat aansluit bij de impact beschrijving van de trend regionalisering: *"In krimpgebieden ontstaat er een negatieve spiraal waardoor de leefbaarheid en economische groei in toenemende mate onder druk komt te staan."*

**Verschillende sociologen, economen en filosofen waarschuwen voor een toenemende inkomensongelijkheid.** De rijkste 1 procent van ons land bezit bijna een kwart van het totale vermogen.

# Minder rijk:

afname inkomen en vermogen (3/4)



## ? Impact

**Een toenemende armoede kan zorgen voor maatschappelijke problemen.** Meer mensen zullen een beroep doen op de sociale voorzieningen zoals uitkeringen, daklozen opvang en schuldhulpverlening. Daarbij is sociale uitsluiting door armoede een belangrijk probleem. Vooral het voorkomen van uitsluiting bij kinderen die door geldgebrek niet mee kunnen met uitjes of lid kunnen worden van een sportclub vraagt om aandacht.

In deze tijden van 'de participerende samenleving' kan deze grotere groep op minder steun en begeleiding van de overheid rekenen. **Indien de overheid en gemeenten niet goed inspelen op deze toename kan er sociale onrust ontstaan.** Mensen kunnen bijvoorbeeld de eigen bijdrage van de zorg niet meer betalen, terwijl de betreffende groep vaak te maken heeft met de grootste zorgvraag. Uiteindelijk kan dit gevolgen hebben voor de leefbaarheid door een toename van criminaliteit.

**In sommige wijken kan een concentratie van armoede ontstaan.** Vooral in gebieden waar nieuwe wijken worden gebouwd zie je vaak de beweging dat rijkere en hoger opgeleiden naar deze nieuwe wijken trekken en dat de minder bedeelden in de oude wijken achterblijven. Op deze manier ontstaat in sommige gemeenten segregatie.

**Sinds 1990 neemt de inkomensongelijkheid al toe.** Er zijn meerdere oorzaken aan te wijzen. Werk werd verplaatst naar Azië, waar het goedkoper kon. Dus concurreren nu meer laaggeschoolden om minder banen en dat drukt hun lonen. Technologische ontwikkelingen bevoordelen juist hoogopgeleiden; zij verdienen in de IT goed belegde boterhammen. Sinds de economische crisis komt daar de werkloosheid bij, die vooral laagopgeleiden treft.

## # Bronnen

1. CBS / SCP (2013). Armoede Signalement 2013
2. Trouw (2014). "Groeiende inkomensongelijkheid bedreigt economie"

# Minder rijk:

## afname inkomen en vermogen (4/4)



### Definiëring van het begrip 'armoede'

Het Sociaal-Cultureel Planbureau heeft aan de hand van bedragen van het Nibud de budget gerelateerde grens voor armoede ontwikkeld.<sup>1</sup> Er zijn hiervoor twee varianten:

1. De variant '**basisbehoeften**'. In de variant 'basisbehoeften', met het kleinste budget van de twee varianten, wordt het budget besteed aan uitgaven die als onvermijdelijk gelden voor het voeren van een zelfstandig huishouden (wonen, kleding, voeding, verzekeringen).
2. De variant '**niet veel maar toereikend**'. In de variant 'niet veel maar toereikend' is het budget iets ruimer doordat tevens rekening wordt gehouden met de minimale kosten van ontspanning en sociale participatie. Denk aan een vakantie of het lidmaatschap van een sport- of hobbyclub, zaken die niet strikt noodzakelijk zijn maar die door veel mensen wel als zeer wenselijk worden beschouwd.

Om dit laatste criterium; het 'niet-veel-maar-toereikend' criterium te bepalen, heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau samen met het NIBUD diverse groepen burgers (focusgroepen) bestaande uit een dwarsdoorsnede van de samenleving, met elkaar laten discussiëren over wat zij 'genoeg vonden om van te leven'<sup>2</sup>. Daarbij zijn verschillende typologieën van huishoudens besproken, met en zonder kinderen, en is gevarieerd met leeftijd. Enkele conclusies:

- Voor een 'alleenstaande man van 35 jaar' vond men een sobere levensstijl acceptabel. De man moest in ieder geval kunnen voorzien in de basisbehoeften onderdak, voeding en kleding: er moest sprake zijn van een zelfstandige woning, van gezond eten en van (merendeels) nieuwe kleren. Daarnaast moest de man lid kunnen zijn van een vereniging of club, om de paar jaar op vakantie kunnen gaan, en zich zo nu en dan een café- of bioscoopbezoek kunnen veroorloven.

- Bij dit alles werd wel aangetekend dat hij het goedkoop diende te houden: hij kon bijvoorbeeld eten kopen dat net op of over de datum heen was, kleding kopen tijdens de uitverkoop en in goedkope winkels, en voor de vakantie op zoek gaan naar aanbiedingen buiten het seizoen.
- De introductie van kinderen in een huishouden bleek veel uit te maken voor de mening over de levensstijl die men zich minimaal zou moeten kunnen veroorloven. Zowel bij 'alleenstaande moeders met twee kinderen' als bij 'paren met drie kinderen' achtten de groepsleden het noodzakelijk dat in ieder geval het oudste kind (een jongen van 13 jaar) een eigen kamer had. Ook was men het erover eens dat een gezin met opgroeiende kinderen vaker verse groente en fruit moest eten dan een alleenstaande. Tot slot hechtten de groepen duidelijk meer belang aan ontspanning en recreatie: volgens hen was het voor de kinderen noodzakelijk dat zij jaarlijks een week op vakantie gingen, regelmatig uitstapjes maakten en lid waren van ten minste één club of vereniging.

### Bronnen

1. Soede 2006; Soede en Vrooman 2007 en 2008
2. Den Haag, augustus 200,9 Genoeg om van te leven Sociaal en Cultureel Planbureau



**WORK IN  
PROGRESS**



# Globalisering:

meer invloed van buitenaf (1/2)



## = Definitie

Globalisering is een proces dat zowel economische, technologische, institutionele en sociale ontwikkelingen omvat. Het proces dat steeds meer landen deel uit maken van de wereldhandel. Steeds meer landen gaan dingen produceren die ze later weer verhandelen en in een ander land op de markt brengen.

## + Versterkend

Technologie (productie -, maar ook informatie en communicatietechnologie) | Verbeterde infrastructuur | Toenemende mogelijkheden op transportgebied / verbeterde mobiliteit | Groeiende multinationale ondernemingen | Verbeterd begrip van andere culturen | Vrije handelsbetrekkingen | Arbeidsmigratie | Een Europese munteenheid | Productie in het buitenland | Toenemende internationale handel | Opkomst van BRICS ( Brazilië, Rusland, India China, Zuid-Afrika) landen | Moderne internationale leefstijl |

## - Verzwakkend

Politiek beleid gericht op het stimuleren van de binnenlandse economie waarbij buitenlandse concurrentie wordt buitengesloten, protectionistische maatregelen, nationalisme, militarisme | Buitenlandse productie die terug geplaatst wordt naar Nederland | Gevoel van heimwee naar lokalisering (zowel cultuur als economie) | Antiglobalistische protesten/verzet (bv links-/volksnationalistisch of neoliberale bewegingen | Regionalisering | In niet-Westerse landen (potentiële wereldmachten) het gevoel dat Westerse normen en waarden worden opgedrongen bij internationale samenwerking

## \* Toelichting

Door de toenemende digitalisering, verbeterde infrastructuur en ontwikkelingen op het gebied van vervoer, zowel binnen als buiten Europa, neemt de internationale handel toe.

- Dit gebeurt in de vorm van import, export en transit (doorvoer) in allerlei verschillende producten.
- Doordat alle nationale economieën op deze wijze steeds meer met elkaar verweven zijn, is de economische groei en handelssituatie in Nederland in toenemende mate afhankelijk van economische situaties in het buitenland.
- Tot slot blijft international sourcing in Nederland beperkt.



Figuur 8: Internationale handel in goederen steeds meer verweven

Globalisering is niet nieuw. Onder meer ten tijde van Alexander De Grote, de Romeinen en de kolonisatie waren het periodes van intensieve onderlinge betrekkingen waarbij economieën en staten meer met elkaar werden verbonden, verknoopt en op elkaar werden georiënteerd. Globalisering is echter in een stroomversnelling terecht gekomen. De laatste decennia is het internationale verkeer sterk geïntensiveerd. Handelsgoederen, diensten, kapitaal, mensen, informatie en videobeelden verspreiden zich in een mum van tijd<sup>1</sup>.

# Globalisering:

meer invloed van buitenaf (2/2)



## \* Toelichting

De oorzaken van globalisering zijn drieërlei<sup>1</sup>:

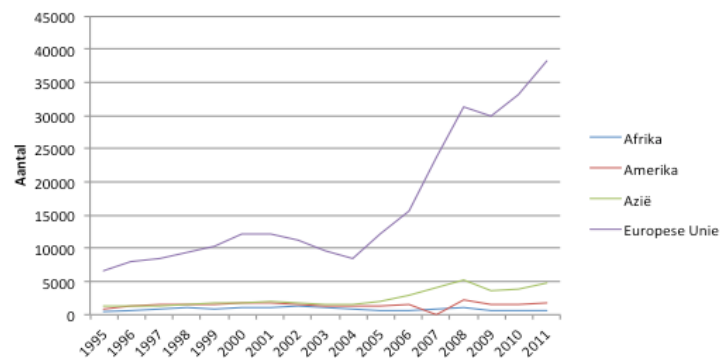
1. **Technologische vooruitgang:** stelt ons in staat afstanden steeds gemakkelijker en sneller te overbruggen. Informatie, nieuws en beelden zijn wereldwijd onmiddellijk beschikbaar en transportmiddelen reduceren de invloed van fysieke afstanden.
2. **Politiek:** supranationale politieke instanties, bijvoorbeeld de EU, vervangen nationale bevoegdheden. In het kader van de WHO worden bovendien internationale afspraken gemaakt over de afbouw van handelsbeperkingen.
3. **Economisch:** het marktmodel wordt beschouwd als het systeem voor economische coördinatie. Deze liberalisering in de jaren 90 leidt tot grotere, wereldwijde markten voor consumptiegoederen, grondstoffen en kapitaal, waardoor de wereldhandel en de financiële markten sterk toenemen in omvang.

Globalisering is de laatste decennia in een stroomversnelling terecht gekomen. Staten en economieën worden meer en meer met elkaar verbonden, verknoopt en op elkaar georiënteerd. In het algemeen wordt de globaliseringstrend vertegenwoordigd door een aantal dimensies:

**Internationale handel in goederen en diensten :** Nederland is een bijzonder open economie en zowel op nationaal als op internationaal niveau is de internationale handel in goederen en diensten enorm gestegen. Bijgevolg hebben de import en export een steeds grotere invloed op de Nederlandse economie. De internationale handel hangt steeds meer af van de toestand van de wereldeconomie.

**Buitenlandse Directe Investeringen (BDI) :** De groei van de Buitenlandse Directe Investeringen (BDI) is aanzienlijk groter dan de internationale handel. Het aantal multinationale bedrijven neemt dus aanzienlijk toe, ook in Nederland. Nederland neemt in deze dimensie een uniek positie in, het is zowel thuisland als gastland van grote multinationals en offshoring lijkt beperkt te blijven.

**Arbeidsimmigratie:** De arbeidsimmigratie in Nederland steeg over de periode 2005-2013. De uitbreiding van de Europese Unie resulteerde in meer migranten van de Europese Unie t.o.v. overwegend niet-Europeanen in 2000<sup>234</sup>.



Figuur 9: Arbeidsmigratie in Nederland<sup>234</sup>

## ? Impact

De Nederlandse economische ontwikkeling is sterk afhankelijk van de wereldwijde economie. De toegenomen flexibiliteit van bedrijven om management en productiecapaciteit te verplaatsen maakt de Nederlandse economie kwetsbaar ten opzichte van lage lonen landen.

## # Bronnen

1. VNO-NCW (2008), Discussienota Bilderbergconferentie 2008: Duurzame Globalisering.
2. Centraal Bureau van de Statistiek (2011). Internationalisation Monitor 2010-2011.
3. Van Tulder, R. & Fortanier, F. (2007). Nederland in het krachtveld van globalisering. *ESB*.
4. Denis, C., Roger, W. & Mc Morrow, K. (2006). Globalisation, trends, issues & macro implication for the EU. *European Commission Economic papers*.

langer thuis



WORK IN  
PROGRESS

voorkomen



op maat



connectiviteit



# Langer thuis:

zorg dichtbij en integraal (1/3)



## = Definitie

Zorg en ondersteuning zal vaker dichtbij of aan huis verleend worden. Door de toenemende levensverwachting, innovatie in de zorg en de vergrijzing verandert de aard van de zorgvraag. Door andere wensen t.a.v. levenskwaliteit en keuzevrijheid willen veel mensen hun leven ook op hogere leeftijd graag voortzetten zoals zij gewend zijn en thuis blijven wonen.

Het volume van de zorgvraag stijgt en dit heeft bij ongewijzigd beleid een kostenstijging tot gevolg. Om besparingen te realiseren worden wonen en zorg financieel gescheiden en worden lichte Zorg Zwaarte Pakketten (ZZP) geëxtramuraliseerd, wat inhoudt dat mensen zoveel mogelijk thuis behandeld worden.

## + Versterkend

Wensen van ouderen | "Participatie en eigen kracht beleid": mensen stimuleren te handelen vanuit hun eigen kracht (empowerment), onder meer door hun sociaal netwerk te benutten | Integrale aanpak wijkteams | Technologische ontwikkelingen: domotica, monitoring op afstand voor ondersteuning (mantel)zorg, e-dossiers

## - Verzwakkend

Bepaalde beschikbaarheid levensloopbestendige woningen | Groepswonen, woonvormen voor ouderen die aantoonbaar tot een hoger welbevinden leiden | Risico op vereenzaming en sociaal isolement

## \* Toelichting

De forse toename van het aantal ouderen in Nederland, betekent een fundamenteel andere woon-, ondersteuning- en zorgvraag. Zowel in volume als in de aard van de vraag. Het betreft in de steden veelal lagere inkomensgroepen, die een beperkte draagkracht hebben maar een toenemende zorgbehoefte.

Langer thuis in getallen<sup>1</sup>:

- Tussen 2006 en 2030 zal de vraag naar verpleging en verzorging toenemen met 34%. In diezelfde periode zal het aantal 65-plussers groeien met 63%.
- Tot 2030 zal de vraag naar huishoudelijke verzorging met 31% groeien. Het feitelijk gebruik van huishoudelijke verzorging via de WMO zal in diezelfde periode met 18% groeien. Dit wordt deels verklaard door de groei van de particuliere hulp met 58%.
- De vraag naar verblijf in een verpleeg- of verzorgingshuis zal tot 2030 groeien met 40%, de vraag naar thuiszorg met 32%.
- Het aantal intramurale plekken, met name in de verzorgingshuizen, zal naar schatting met 40% afnemen in de komende decennia<sup>2</sup>.

De versnippering van zorg en ondersteuning wordt niet langer geaccepteerd. Er is een tendens zichtbaar naar eenduidige ondersteuningsvormen, afstemming via ketens/netwerken en coördinatie vanuit een aanspreekpunt. Na een lange periode van specialisatie en diversificatie zien we casemanagers, zorgregisseurs en multidisciplinaire (wijk)teams een integrale aanpak voorstaan.

Tot slot wordt er in toenemende mate een beroep gedaan op de eigen kracht en het eigen netwerk. De inzet van het sociaal systeem en het versterken van de eigen kracht kan mensen minder afhankelijk maken van het formele zorgsysteem.



# Langer thuis:

zorg dichtbij en integraal (2/3)



## \* Toelichting

### Gemeentelijke verantwoordelijkheid

Gemeenten worden verantwoordelijk voor lokale ondersteuning als onderdeel van de WMO taken. Gecombineerd met de inzet op het maximaliseren van de eigen kracht van burgers en het beroep op de participatie van zij die dat kunnen, verandert het aanbod van een loket met voorzieningen naar een aanpak dicht bij huis. De wijk en wijkteams, sociale teams, of zorgteams die daar in opereren zijn een eerste uitwerking van deze filosofie<sup>3</sup>.

De integrale manier van werken van dergelijke teams is essentieel om effectief te ondersteunen en daarmee de kosten te beperken. Effectiviteit ontstaat door de combinatie met het gebruik van eigen kracht en het eigen netwerk, en door snel en proactief te werken zonder indicatie. De elementen tezamen leiden tot eerder en meer vertrouwen van cliënten, méér kwaliteit voor cliënten, minder en goedkopere hulpverlening en lagere transactiekosten. Een risico van de opkomst van (sociale)wijkteams is het ontstaan van een nieuwe schakel tussen burger en gespecialiseerde zorg wanneer deze nodige is.

Gezondheid bestaat naast fysiek en psychisch welbevinden ook uit sociaal en spiritueel welbevinden. Door de toenemende specialisatie en diversiteit aan voorzieningen komt het voor dat een gezin met meer dan 14 verschillende instanties te maken krijgt. Het 'opknippen' van de mens in meerdere problemen, leidt tot ineffectiviteit. We moeten bewegen van een multi-probleem wereld naar integrale benaderingen en oplossingen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de Carte Blanche aanpak van de Nationale Denktank<sup>4</sup> 2014 waarbij we de verantwoordelijkheid voor gezinnen die ondersteund worden door jeugdhulp terugbrengen naar één instantie of één persoon.



# Langer thuis:

zorg dichtbij en integraal (3/3)



## \* Toelichting

### Minister wil basiszorg dicht bij huis

De basiszorg (zoals huisartsen, (wijk)verpleegkundigen, apothekers, fysiotherapeuten) maakt een stevige come back in de buurt. Zorgverleners moeten overdag, 's avonds, 's nachts en in het weekend beter bereik- en beschikbaar zijn; in de stad en op het platteland. Dit scheelt ook in de kosten. Wanneer eenvoudige vormen van zorg in de wijk verleend worden, kunnen ziekenhuizen zich toeleggen op de complexere, specialistische zorg<sup>4,5</sup>.

### Vereenzaming is een risico<sup>6</sup>

Ouderen wonen langer thuis en in veel gevallen langer alleen wanneer een partner komt te overlijden. Door het verschil in levensverwachting tussen mannen en vrouwen is 75% van de alleenstaande ouderen van 75+ een vrouw. Mede door de vergrijzing wordt een toename van het aantal eenpersoonshuishoudens verwacht.

Met de toename van het aantal (alleenstaande) thuiswonende ouderen wordt de kans op eenzaamheid groter. Onderzoek laat zien dat ruim 30% van de Nederlanders eenzaam is, onder ouderen ligt dit percentage nog hoger en eenzaamheid vormt een bedreiging voor de psychische en sociale gezondheid van ouderen.

## ? Impact

### Gemeenten krijgen te maken met één of meerder ondersteuningsvragen op het gebied van wonen, welzijn of zorg.

De aanspraak op intramurale en extramurale ondersteuning en zorg verandert en verantwoordelijkheden voor het aanbod van zorg, wonen en begeleiding verschuiven van collectief naar individueel. Burgers worden geacht meer eigen verantwoordelijkheid te nemen, meer gebruik te maken van de eigen mogelijkheden in hun netwerk.

**Langer thuis wonen vraagt om adequate woonvoorzieningen en ondersteuning.** Omdat het overgrote deel van de ouderen zo lang mogelijk op zichzelf wil blijven wonen zullen in de komende tien jaren zo'n half miljoen levensloopbestendige woningen moeten worden gerealiseerd. Bij voorkeur in nabijheid van zorg- en winkelvoorzieningen. Een op ouderen afgestemde woningvoorraad kan de vraag naar dure intramurale zorg doen afnemen. Het toepassen van domotica zal hierbij een belangrijke rol gaan spelen.

Daarnaast zal het ontwikkelen van Woonservicewijken bewoners ook kunnen ondersteunen bij het zo lang mogelijk zelfredzaam blijven.

## # Bronnen

1. RIVM (2011). Gezond oud worden in Nederland.
2. Sociaal Cultureel Planbureau (2011). Kwetsbare ouderen.
3. Rijksoverheid (2011). Geraadpleegd op <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2011/01/26/minister-edith-schippers-wil-betere-zorg-dichter-bij-huis.html>
4. Nationale Denktank (2014). Carte Blanche aanpak.
5. Regeerakkoord (2012). Bruggen Bouwen.
6. Ministerie van VWS (2013). Hervorming langdurige zorg: naar een waardevolle toekomst.
7. Motivaction (2012). Het nieuwe ouder worden.

op maat



WORK IN  
PROGRESS

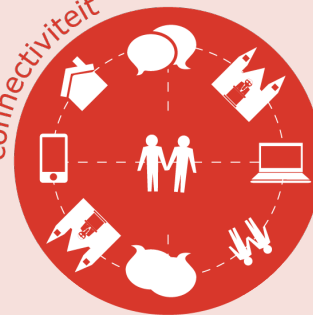
langer thuis



voorkomen



connectiviteit



# Op maat:

ieder mens is uniek (1/2)



## = Definitie

Er is een beweging zichtbaar van afhankelijkheid van standaard aanbod voorzieningen naar een persoonlijke invulling van wonen, welzijn, onderwijs en zorg. Deze persoonlijke invulling vraagt om flexibilisering van het aanbod, andere vormen van interactie met burgers en een ander competentieprofiel van ambtenaren.

## + Versterkend

Individualisering/mondigheid burgers | Beschikbaarheid kennis | Toename ondersteuningsmogelijkheden | Verbreding van het begrip gezondheid naar sociaal en spiritueel welbevinden | Toenemende diversiteit in leefstijlen en culturele variatie | Ouder worden van generaties die een andere levensstandaard gewend zijn

## - Verzwakkend

Bezuinigingen en versoering overheidsfinanciën

## \* Toelichting

### **Dé burger bestaat niet**

De wens het leven te leiden, voor zover mogelijk, zoals men dat gewend is te leven, ook in een kwetsbare fase, wordt door verschillende generaties nadrukkelijk onderschreven. Een burger die gedurende zijn leven steeds meer keuzevrijheid en regie ervaart in allerlei aspecten van het leven verwacht hetzelfde in de samenwerking met de gemeente<sup>1</sup>. Diversificatie en segmentatie zijn noodzakelijk om per wijk, groep of gezin ondersteuning te organiseren die aansluit bij de vragen van burgers.

### **Dé oudere bestaat niet**

Doordat we langer leven en dat in een betere gezondheid doen zien we verschillende generaties ouderen ontstaan. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de jongste ouderen uit de Protestgeneratie van Babyboomers (geboren na de oorlog), de Stille generatie (1925-1940) en de hoogbejaarden uit de Vooroorlogse generatie (1910-1925). Mede door haar mondigheid, financieel vermogen, online aanwezigheid en vitale levensstijl zal de Protestgeneratie zich komende jaren vooral laten horen. Toekomstbestendige voorzieningen vragen een bewust onderscheid tussen deze groepen met hun specifieke wensen en behoeften<sup>1</sup>. Naast generatieverschillen zijn er een aantal andere factoren die leiden tot veranderende behoeften van de burger namelijk cultuur, leefomgeving, geslacht en leefstijl.

Ouderen zijn vermogender dan voorgaande generaties, ze zijn nog nooit zo hoog opgeleid geweest en hebben nog nooit zoveel kennis en inzicht gehad in de mogelijkheden die er voor handen zijn. Ouderen van nu en de toekomst zijn in toenemende mate in staat hun wensen te uiten en te realiseren. De maatschappij is transparanter geworden en de mogelijkheden tot het voeren van regie over het leven, zelf of door familie, zijn de afgelopen decennia sterk toegenomen.

### **Maatwerk in wonen, welzijn en zorg<sup>1</sup>**

Ook de zorgsector wordt geconfronteerd met de differentiatie in de behoeften en wensen van de burger. Burgers hebben verschillende verwachtingen ten aanzien van toegankelijkheid van zorg, de manier waarop de overheid de zorg moet inrichten, de betalingsbereidheid en de manier waarop men met zorginformatie om gaat.

### **Typen zorgconsumenten met verschillende zorgbehoeften<sup>2</sup>**

Motivaction onderscheidt drie groepen zorgconsumenten met verschillende zorgbehoeften die nu en de toekomst beïnvloeden. Dit zijn de minder zelfredzame zorgconsumenten (49%), pragmatische zorgconsumenten (41%) en de maatschappij kritische zorgconsumenten (10%).

# Op maat:

ieder mens is uniek (2/2)



## \* Toelichting

De **minder zelfredzame zorgconsument** heeft moeite met toenemende eigen verantwoordelijkheid en keuzemogelijkheden. Ook is deze groep vaker chronisch ziek en heeft vaker overgewicht. De zorgvraag is relatief hoog en zorginformatie moet eenvoudig zijn.

De **pragmatische zorgconsument** kenmerkt zich door groot vertrouwen in nieuwe technologieën en hoge mate van zelfredzaamheid. De omvang van deze groep zal komende jaren toenemen. Hiermee gepaard gaat een toenemende behoefte aan de inzet van de nieuwste medische technologieën en een uitbreiding van eisen ten aanzien van luxe voorzieningen en snelle behandelingsmethoden.

De **maatschappijkritische zorgconsument** is kritischer en mondiger dan de minder zelfredzame zorgconsument en is tegenstander van teveel individualisering. Deze groep wil graag keuzevrijheid en zij zullen het afkeuren indien collectieve arrangementen mogelijk gaan verdwijnen.

### Maatwerk en culturele verschillen

Zoals in de trend 'cultureel divers' beschreven staat, zal het aandeel allochtone ouderen in 2020 ongeveer drie keer zo groot zijn als in 2010<sup>3</sup>. In de toekomst krijgen vooral de grote steden te maken met specifieke zorgbehoeften van deze consumenten, die op bepaalde punten afwijken van de autochtone bevolking. Onder andere genetische verschillen en leefstijl maken dat bepaalde ziektebeelden meer of minder voorkomen in deze groep. Daarnaast spelen ook sociaaleconomische factoren een rol in de zorgbehoeften. Als gevolg van het verrichten van zware lichamelijke arbeid is de gezondheidssituatie van veel Turkse en Marokkaanse ouderen over het algemeen ongunstiger dan van autochtone ouderen<sup>4</sup>.

## Passend onderwijs en maatwerk

Op maat beperkt zich niet alleen tot zorg en ondersteuning. Kinderen met een handicap of gedragsproblemen hebben recht op een passende onderwijsplek. Dat kan in het speciaal onderwijs. Of met extra begeleiding op een gewone school. Vanaf 1 augustus 2014 komt er een nieuw stelsel voor passend onderwijs. Dit verplicht scholen een passende onderwijsplek te bieden aan leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben. De integratie van leerlingen met een speciale onderwijs behoefte in het regulier onderwijs past in de trend ondersteuning is maatwerk.

## ? Impact

**Burgers verwachten van gemeenten en maatschappelijke partners maatwerk en differentiatie in het aanbod van voorzieningen, zowel in zorg, welzijn, onderwijs als wonen. Maatwerk is de norm en geen uitzondering meer.**

De inzet op het maximaliseren van de eigen kracht van burgers en het beroep op de participatie van zij die dat kunnen, verandert het aanbod van een loket met voorzieningen naar een aanpak op maat. De loket functie maakt plaats voor een gesprek aan de keukentafel. De wijk en wijkteams, sociale teams, of zorgteams die daarin opereren zijn een eerste uitwerking van deze filosofie. Deze transformatie stelt nieuwe eisen aan de ambtenaren werkzaam voor gemeenten.

## # Bronnen

1. Idenburg, P.J. & Van Schaik, M. (2010). *Diagnose 2025: Over de toekomst van de Nederlandse gezondheidszorg*. Schiedam, Nederland: Scriptum.
2. Motivaction. (2005). De zorgklant van morgen: Wensen en behoeften in een veranderende samenleving. Geraadpleegd op: <http://www.motivaction.nl/downloads/Wat-werkt-bij-wie.pdf>
3. Centraal Cultureel Planbureau (2010). Geraadpleegd op [www.cpb.nl](http://www.cpb.nl)
4. [www.pacemaker.nl/huisartsen](http://www.pacemaker.nl/huisartsen)
5. <http://www.leefwijzer.nl/zwarte-dag-de-ggz-kinderen-verliezen-recht-op-zorg>

connectiviteit



WORK IN  
PROGRESS

langer thuis



voorkomen



op maat



# Connectiviteit:

meer verbonden en meer transparantie (1/3)



## = Definitie

Door een toename in internetgebruik en social media wordt steeds meer informatie transparant en worden burgers steeds mondiger. Dit leidt er toe dat politiek steeds interactiever wordt en er meer controle op besluitvorming plaatsvindt. Fact-checking is inmiddels gewoon geworden tijdens verkiezingsdebatten. En mediahypes kunnen de politieke agenda beïnvloeden. Ook burgers weten elkaar makkelijker te vinden in online platforms en nieuwe communities. Deze online communities lijken ook de offline contacten in buurten te versterken.

## + Versterkend

Verdere groei internetgebruik en social media | Toename mogelijkheden social media | Aanhoudende drang om te verbeteren, ontwikkelen en innoveren | Toenemende behoefte aan sociale cohesie en gelegenheidsverbindingen

## - Verzwakkend

Digitale criminaliteit: virus, hacken, spam | Misbruik van gegevens in professionele context (verzekeraars/ werkgevers) | Inbreuk op privacy: Big Brother effect

## \* Toelichting

### Toename connectiviteit

Laatste jaren is er een aanzienlijke stijging zichtbaar in het aantal (mobiele) internetgebruikers in Nederland. Een toenemend deel maakt gebruik van social media, zowel als vrijetijdsbesteding als professioneel. Dit gebruik wordt sterk beïnvloed door leeftijd en is het hoogst onder jongeren. Door gebruik van internet en social media staan mensen steeds meer met elkaar in contact en wordt informatie steeds transparanter.

### Open overheid

Een ontwikkeling is het openstellen van de overheid middels open data. Diverse nationale en regionale overheden hebben inmiddels experimenten gedaan met het openbaar maken van publieke data. Toenemende transparantie leidt tot een open society en draagt daarmee bij aan een door burgers gedragen gemeenschap. De complicaties liggen in de gevoelige informatie die potentieel bedrijven in verlegenheid kan brengen en burgers kan schaden. De mate van openheid is grotendeels een politieke afweging.

### Communicatie en interactie met de burger

De overheid zet sociale media steeds meer in om de communicatie en interactie met de burger te verbeteren. In het politieke domein worden social media vaak gebruikt om feedback van burgers te krijgen en voorkeuren te peilen. Naast een overheid die gebruik maakt van social media, werkt deze beweging ook de andere kant op. Door de toenemende transparantie en mondigheid van burgers wordt vaak gesproken over geloofwaardigheid van politici en worden politici steeds vaker gecontroleerd op uitspraken die zij doen<sup>1</sup>.

# Connectiviteit:

meer verbonden en meer transparantie (2/3)



## \* Toelichting

### Informatie voorziening

Gemeenten kunnen social media, zoals bijvoorbeeld Online Video, ook gebruiken om de burger te benaderen en te informeren. Door middel van bijvoorbeeld online video's waarin instructies worden gegeven over het invullen van een formulier of het aanvragen van een document. Youtube is inmiddels na Google de meest gebruikte zoekmachine in Nederland.

Naast informatie voorziening worden Facebook en Twitter ook gebruikt om feedback te vragen aan de burger. Uit onderzoek blijkt dat in 2013 59% van de gemeenten actief is op Facebook<sup>2</sup>. Daarnaast maakt anno 2013 93% van de gemeenten gebruik van Twitter en hebben zij gemiddeld 1212 volgers wat zich vertaalt in gemiddeld 10% van alle inwoners met Twitter. Gemeenten die veel gebruik maken van Twitter geven aan dat zij dit voornamelijk doen tijdens een crisis situatie om de burger te informeren.

### Band tussen gemeente en burger

Gemeenten en burger worden dichter bij elkaar gebracht dankzij een transparantere en multimediale samenleving. social media biedt een kans de band tussen gemeenten en burgers te versterken.

### Een andere ambtenaar

De toegenomen transparantie en de veranderende interactie tussen overheid en burger vraagt ook een andere houding en werkwijze van de ambtenaren. Er zijn verschillende experimenten geweest op dit gebied. In de essaybundel 'Publieke Pioniers' en de bijbehorende website zijn verhalen van ambtenaren gebundeld. De ervaringen, obstakels en resultaten worden inzichtelijk gemaakt. Ook wordt er ingegaan op de rol van de bestuurlijke top bij het geven van ruimte aan pionierende ambtenaren

### Digitale kennis- en contactplatforms

Toenemende connectiviteit speelt niet alleen tussen burger en gemeente. Ook burgers onderling delen steeds vaker informatie en staan in contact met elkaar. Dit is onder andere zichtbaar op digitale kennis- en contactplatforms, waar veel gebruik van wordt gemaakt in de zorgsector.

Digitale kennis- en contactplatforms zijn ICT-systemen zoals websites, online fora of chatprogramma's via welke informatie gedeeld en contact gelegd kan worden tussen patiënten onderling, maar ook tussen de patiënt en de zorgverlener.

Via digitale kennis- en contactplatforms worden informatie, ervaringen over gezondheid, problemen en keuzen uitgewisseld. Het gebruik van deze platformen stijgt snel en is mogelijk via verschillende kanalen. Het doel is om betrouwbare informatie toegespitst op individuele behoeften te bieden en online buurt- en/of lotgenoten contact te laten maken. Zowel het contact tussen lotgenoten onderling als tussen vraagbehoevenden, mantelzorgers en hulpverleners kan sneller en gericht worden onderhouden.

De kwaliteit van leven van de hulpbehoevende zal toenemen door deze laagdrempeligheid. Een Kennisplatform kan dat ook bevorderen door de professionals te ondersteunen met begrijpelijke informatie waarin wordt uitgelegd wat de maatschappelijke betekenis is van de wetenschappelijke kennis. Ook wordt verduidelijkt wat de technische mogelijkheden zijn in relatie tot gezondheidsvragen. Ook kan via het platform begrijpelijke informatie worden verstrekt aan de hulpbehoevende over een bepaalde zorgvraag, indicatie, behandeling of revalidatie.

Deze toepassing verschilt met het persoonsgebonden dossier (PGD) doordat de patiënt hierin vooral de regie heeft. Hij of zij beheert zijn/haar eigen omgeving en bepaalt zelf wie welke gegevens kan inzien. Ook is men er zelf verantwoordelijk voor dat het eigen medische dossier 'up-to-date' blijft. De technieken worden verder ontwikkeld en zijn ook al deels uitgerold<sup>3</sup>.



# Connectiviteit:

meer verbonden en meer transparantie (3/3)



## Voorbeelden

### Digitale kennis- en contactplatforms

**MijnZorgnet** verbindt patiënten onderling, maar ook patiënten met zorgverleners via persoonlijke zorgnetten en digitale poli's. Er zijn open en besloten groepen, blogs en digitale fora waar iedereen kan discussiëren en vragen kan stellen. De patiënt maakt hier zijn eigen beveiligde zorgnet, waarin de patiënt alle medische gegevens kan opslaan en beheren en kan bepalen wie welke informatie mag inzien. Zorgverleners kunnen besloten poli's of een praktijk oprichten waartoe patiënten en het team van de zorgverlener toegang tot kunnen krijgen. Zo kunnen zorgverleners snel en efficiënt vragen beantwoorden en ook nog contact leggen met collega's.

**Het Zorg- en Welzijnsinfoportaal (ZWIP)** is een ICT-tool, ontwikkeld voor de ouderenzorg, die het multidisciplinaire samenwerken tussen zorgprofessionals faciliteert. Belangrijk hierin is dat de patiënt of cliënt centraal staat. Het fungeert als een digitale overlegtafel voor zorgverleners, bevat een multidisciplinair zorgplan en ondersteunt het multidisciplinair overleg. Het doel is zorg en welzijn voor en samen met kwetsbare ouderen te verbeteren en met elkaar te verbinden. Op deze manier kunnen zorgverleners van verschillende organisaties en praktijken met elkaar samenwerken.

**wehelpen.nl** kunnen mensen zorg organiseren rondom een persoon. Het online-platform is opgezet als een marktplaats met functies voor het vinden, aanbieden en organiseren van hulp voor zowel zorgbehoevenden als zorgaanbieders. Hulpbehoevenden kunnen bijvoorbeeld aangeven een ritje naar het ziekenhuis nodig te hebben en vrijwilligers kunnen hierop reageren en hun hulp aanbieden. Dit wordt beloond met credits die bijvoorbeeld aan andere hulpbehoevenden gedoneerd kunnen worden of om zelf hulp in te schakelen.

## ? Impact

**Internet en social media kunnen de afstand tussen burger en gemeente verkleinen.** De groei van internet en het delen van informatie via dit medium brengt een transparantere samenleving met zich mee.

- Informatie is makkelijker beschikbaar en dichterbij dan voorheen.
- Daarnaast geeft internet de mogelijkheid om gericht te zoeken naar informatie. Dit biedt kansen voor gemeenten waarbij interactie met de burger makkelijker en toegankelijker wordt. social media kan gemeenten en burger samen brengen.

### De groei van internet brengt echter ook gevaren met zich mee.

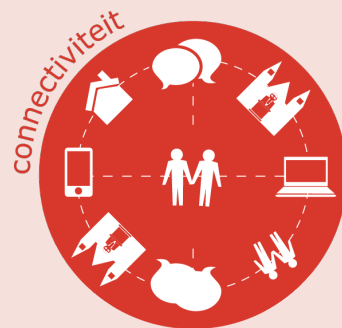
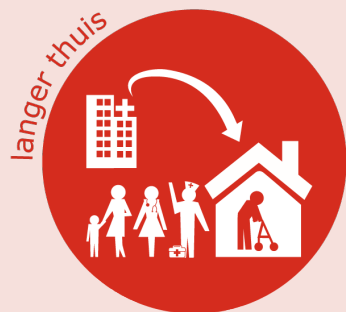
De toename in digitaal verkeer biedt kansen voor cyber-criminaliteit waarbij criminelen het voorzien hebben op persoonsgegevens en andere persoonlijke informatie. Ook bestaat de angst dat in professionele context misbruik kan worden gemaakt van de schat aan informatie op het internet. Dit heeft grote impact op de interactie tussen gemeente en burger aangezien deze angst de vertrouwensband kan schaden. Daarnaast kan de burger zich online beter laten voorlichten en is deze in staat om gedane beweringen vanuit de gemeente na te trekken.

## # Bronnen

1. Effing, R., Huibers, T., De Krosse, L. & Brandenburg, S. (2012). social media: De waarheid achterhaald.
2. Ernst & Young (2013). 2017: Een brug te ver? Benchmark digitale dienstverlening 2013.
3. Idenburg, P.J. & Van Schaik, M. (2013). *Diagnose Zorginnovatie, Over technologie en ondernemerschap*. Schiedam, Nederland: Scriptum.
4. Open Government, Daniel Lathrop, 2010
5. <http://publiekepioniers.wordpress.com/>
6. Mascha Driessen; 2013 ; <http://www.socialmediameetlat.nl/?p=525>
7. De Transparante Samenleving, G. Vattimo, 2000



**WORK IN  
PROGRESS**



# Voorkomen:

van curatief naar preventief (1/3)



## = Definitie

Zowel in jeugdzorg als in de langdurige zorg is er een toegenomen aandacht voor vroegtijdige signalering van risicovolle situaties, en tijdige interventie ter voorkoming van zwaardere ondersteuning en zorg. De trend laat een beweging zien van een focus op bestrijding van ziekte en intensieve ondersteuning naar een focus op behoud van gezondheid en eigen kracht door aanpassing van leefstijl en preventie. Bij preventief beleid is het van belang verschillen in leefstijl tussen hoge en lage sociaal economische status (SES) te onderkennen.

## + Versterkend

Toegenomen kennis over de relatie tussen leefstijl en gezondheid | Bezuinigingen overheid, versobering van uitgaven dwingen tot creatieve oplossingen | Hoger opleidingsniveau, gezondere leefstijl.

## - Verzwakkend

Investing gaat voor de baat uit: effecten worden pas op een lange termijn zichtbaar

## \* Toelichting

### Preventie loont

Investeren in preventie loont. Iedere euro die geïnvesteerd wordt in de preventie van zowel roken als overmatig alcoholgebruik en obesitas in combinatie met te weinig lichaamsbeweging, brengt een substantieel rendement voor de samenleving met zich mee<sup>1</sup>. Preventie gericht op jongeren levert volgens onderzoek het meeste rendement op<sup>2</sup>. Daarbij toont men aan dat juist individuele interventies zoals bijvoorbeeld coaching en begeleiding het meest kostenefficiënt zijn. Wel kunnen massamediale campagnes hierop een duidelijk versterkend effect hebben. Door op tijd te beginnen met preventie en het verschaffen van informatie omtrent preventie worden burgers vroeg bewust gemaakt van effecten van een ongezonde leefstijl en de nadelige gevolgen daarvan. Dit is lonend met het oog op de toekomst van de maatschappij. Hoewel investeren in preventie gericht op jonge mensen het meest rendabel is, zijn preventie en interventies gericht op ouderen ook van wezenlijk belang. Deze investering zorgt namelijk voor een betere kwaliteit van leven en de maatschappij heeft langer profijt van de inzet van ouderen. Bijvoorbeeld in de vorm van mantelzorg voor familie en directe omgeving.

# Voorkomen:

van curatief naar preventief (2/3)



## \* Toelichting

### Preventief beleid voor kwetsbare ouderen

Preventie is een breed begrip en kan op verschillende vlakken en binnen verschillende doelgroepen worden uitgewerkt. Het is daarom belangrijk dat een preventieve maatregel goed wordt afgebakend zodat deze de doelgroep en daarmee haar doel bereikt. Een voorbeeld hiervan is het opsporen van kwetsbare ouderen. Deze vorm van preventie kent bijvoorbeeld twee verschillende doelen:

1. Het opsporen van ouderen met een verhoogd risico op (gezondheids)problemen. Deze groep ouderen heeft over het algemeen nog geen (ernstige) functiebeperkingen. Het gaat hierbij vooral om het voorkómen van achteruitgang in functioneren. Consultatiebureaus voor ouderen zijn hier bijvoorbeeld op gericht, maar ook een huisbezoek aan ouderen door vrijwilligers kan deze functie vervullen.
2. Het opsporen van ouderen met (gezondheids)problemen om verergering tegen te gaan. Deze groep ouderen heeft vaak complexe interacterende gezondheidsproblemen. Te denken valt aan functiebeperkingen, polyfarmacie en multimorbiditeit<sup>3</sup>. Het gaat hierbij veelal om het voorkómen van opname in een verpleeg- of verzorgingshuis en om het behoud van kwaliteit van leven. Het gaat hier meestal om triage op kwetsbare ouderen als doelgroep voor integrale ouderenzorg.

### Gemeente beïnvloedt leefstijl burgers?

Hoever willen we gaan om gezond te zijn en te blijven? Accepteren burgers dat dit een inperking betekent van hun vrijheid of de vrijheid van anderen?

Moeten we verder gaan dan het garanderen van een rookvrije werkplek vanwege de gezondheid van niet-rokers, of moeten we gezonde keuzes goedkoper maken dan ongezonde keuzes, betoogt Joke Korevaar in de Nivel studie preventie kan effectiever!<sup>3</sup>. De helft van de bevolking vindt dat de overheid niet mag ingrijpen in onze leefstijl. Tegelijkertijd geeft bijna 40% aan dat de zorgverzekeraar ongezond levende landgenoten een hogere premie mag laten betalen.<sup>3</sup>

### Preventie en Jeugdgezondheidszorg

In 2011 en 2013 liet ActiZ de kosteneffectiviteit van de jeugdgezondheidszorg onderzoeken door Paul Dam<sup>6</sup>. Het eerste onderzoek toonde aan dat iedere euro die geïnvesteerd wordt in de jeugdgezondheidszorg (JGZ) 11 euro oplevert. Het tweede onderzoek liet zien dat de JGZ ook een belangrijke rol heeft in de preventie bij psychologische, sociale en pedagogische zorg: ook daardoor zijn flinke kostenbesparingen te behalen. Hieruit blijkt onder andere dat wanneer kinderen al op heel jonge leeftijd worden geholpen, het effect veel groter is én de interventie veel goedkoper. Help kinderen vanuit de jeugdgezondheidszorg, dan wordt het beroep op de jeugdzorg beperkt.

# Voorkomen:

van curatief naar preventief (3/3)



## \* Toelichting

### Preventie in jeugdzorg kan kosten besparen

Uit onderzoek van adviesbureau Radar in 2012<sup>5</sup> blijkt dat gemeenten in de transitie van de jeugdzorg een grote rol zien weggelegd voor preventie. Een deel van de beoogde besparingen zou bereikt kunnen worden door de aandacht te verschuiven van reactief beleid naar preventie. Zestig procent van de 107 respondenten (wethouders en directeuren) wil meer preventieve jeugdzorg en ziet dat als een manier om kosten te besparen. Preventie is voor hen een belangrijk instrument om te voorkomen dat kinderen en jongeren in dure specialistische zorg terechtkomen. Twee derde van de respondenten oriënteert zich voor de transitie op de eigen kracht van burgers (zie ook trend "Doe het zelf").

## # Bronnen

1. PWS (2010). Rendement van preventie becijferd. Geraadpleegd op <http://www.ggd.nl/static/filebank/77b9b2ef58b163ac7b3c400681e73b2b/pb-preventie-loont-voor-iedereen.pdf>
2. RIVM (2013). Preventie in de zorg.
3. NIVEL (2012). Preventie kan effectiever! Deelnamebereidheid en deelnametrouw aan preventieprogramma's in de zorg.
4. van Nordennen, R. (2011). Kwetsbaar zegt meer dan oud. *Medisch Contact*, 66(48), 2991.
5. [http://www.radaradvies.nl/radaradvies\\_nieuws/transitie\\_jeugdzorg\\_gemeenten\\_gaan\\_voor\\_preventie/](http://www.radaradvies.nl/radaradvies_nieuws/transitie_jeugdzorg_gemeenten_gaan_voor_preventie/)
6. <http://www.actiz.nl/website/opinie/door-preventie-kan-jeugdzorg-goedkoper>

## ? Impact

**De toenemende aandacht voor preventie wordt ondersteund door onderzoek naar (kosten)effectiviteit maar vraagt een consistent beleid over de zittingstermijn van een collegeperiode. De investering gaat voor de baat uit en vraagt vertrouwen.**

- Gemeenten verschuiven een deel van hun budget richting preventie en preventieve voorzieningen.
- Gemeenten maken keuzes over de mate waarin ze ingrijpen in de persoonlijke levenssfeer van burgers.
- Differentiatie of doelgroepenbeleid is noodzakelijk voor effectief preventiebeleid omdat er grote verschillen zijn tussen bijvoorbeeld de hoge en lage SES groepen.
- Meer aandacht voor laagdrempelige voorzieningen die vroegtijdige signalen kunnen herkennen (huisarts, school, Centrum Jeugd en Gezin). Bijvoorbeeld kwetsbaarheid bij ouderen en risicovolle situaties voor jongeren.
- Wanneer mensen er voor kiezen risico's te lopen, bijvoorbeeld door een ongezonde leefstijl, kunnen ze een deel van de aanspraak op ondersteuning verliezen.

smart living



WORK IN  
PROGRESS

digitale burger



# Smart living:

toename technologie thuis (1/4)



## = Definitie

Door gebruik te maken van technisch ondersteunende voorzieningen in huis, kan voor ouderen en hulpbehoevenden de mogelijkheid worden gecreëerd om langer zelfstandig en veilig te kunnen wonen. Met behulp van sensoren, omgevingsbesturing en hierop aangesloten mechanica kunnen mobiliteits- en levensstijlbeperkingen worden ondersteund en kan snel worden ingegrepen bij onveilige situaties. Zorgprofessionals en mantelzorgers kunnen via technologie ook op afstand contact houden en een patiënt in de gaten houden.

## + Versterkend

Technologische ontdekkingen (doorbraak) vanuit biowetenschap, nanotechnologie en sensor technologie | Welvaart/ Toenemende behoefte aan gebruiksgemak bij consumenten | Drive vanuit de industrie (technology-push) | Noodzaak tot efficiëntere werkwijze als gevolg van bezuinigingen

## - Verzwakkend

Ontwikkelingskosten / kosten om innovaties gebruiksvriendelijk te maken | Terughoudendheid bij professionals (onbekendheid en kennis achterstand) om technologie in dagelijkse werk te gebruiken | Huidige ethische, mensenrechtelijke en juridische kaders | Angst voor verdwijnen van menselijk tijd en aandacht in de zorg

## \* Toelichting

### Technologische ontwikkeling

Door technologische ontwikkelingen worden apparaten en sensoren steeds slimmer, kleiner en beter te gebruiken om een woning levensloopbestendig te maken en de woning van allerlei gemakken te voorzien.

### Inzet technologie bij zorg, duurzaamheid, veiligheid en comfort/amusement.

Domotica kan de kwaliteit van wonen en leven helpen verbeteren en wordt toegepast op de terreinen van:

- **Zorg:** domotica toegepast in zorgprocessen, gaat om meer dan alleen technologie en woningautomatisering, het gaat om zelfstandigheid en goede zorg, om vrijheid en gemoedsrust, om eigenwaarde en participatie tot op hoge leeftijd.
- **Energiebesparing:** apparatuur en voorzieningen, zodanig ingericht dat energie wordt bespaard. Simpelweg het kennen van het gebruik (met behulp van slimme meters), leidt tot een afname van ongeveer 15% stroomverbruik.
- **Veiligheid:** Het koppelen van domotica met inbraakbeveiliging maakt het mogelijk woningen beter te beveiligen of te laten monitoren op afstand. Daarnaast kan de bewoner zelf op afstand gemonitord worden en in geval van nood snel geholpen worden.
- **Comfort/amusement:** Het creëren van een aangename en comfortabele woonomgeving door middel van woningautomatisering en slim wonen.

# Smart living:

toename technologie thuis (2/4)



## \* Toelichting

### Domotica kan het leven van ouderen op meerdere manieren ondersteunen:

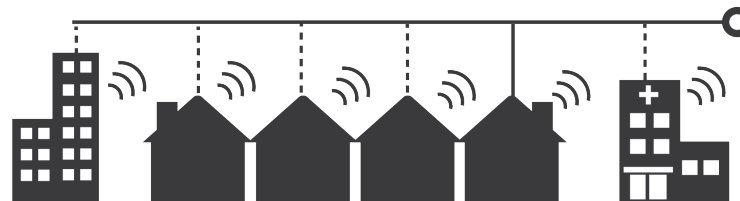
- **Het gevoel van veiligheid verhogen** – Ouderen voelen zich vaak onveilig omdat de eigen mogelijkheden afnemen. Domotica kan helpen door onveilige situaties te detecteren en een alarm te sturen naar zorgverleners. Tevens kan domotica een rol spelen bij vergeetachtigheid, bijvoorbeeld doordat het systeem ervoor zorgt dat apparaten na een bepaalde tijd automatisch worden uitgeschakeld.
- **Ouderen helpen om langer zelfstandig te blijven** – Domotica kan helpen om fysieke handelingen gemakkelijker te maken of over te nemen. Ouderen kunnen hierdoor langer zelfstandig wonen zonder hulp van een zorgverlener. Een voorbeeld hiervan is een tv die een bejaarde met dementie vertelt dat de medicatie genomen moet worden. Ook kunnen zorgondersteunende robots worden ingezet om specifieke huishoudelijke en zorgondersteunende taken uit te voeren.
- **Tegengaan van eenzaamheid** – Door het toepassen van domotica worden ook nieuwe manieren van contact mogelijk. Via videoconferencing kunnen ouderen die niet meer mobiel zijn toch in contact komen met familie, vrienden en zorgverlener.
- **Domotica ook in de intramurale zorg** – Hier kan domotica vooral worden toegepast voor het op afstand monitoren van de cliënt of het automatisch besturen van de omgeving (bijvoorbeeld automatische verlichting)<sup>5</sup>.

### Domotica vraagt om maatschappelijke inbedding en standaardisatie

De individuele technologieën waaruit domotica is opgebouwd, zoals sensing of videobewaking, zijn niet nieuw, maar hun toepassing in de zorg is dat wel. Belemmeringen voor domotica hebben vooral betrekking op de maatschappelijke inbedding. Zo zijn er in de bouw geen normen voor domoticasystemen en zijn de kosten voor het aanpassen van huidige woningen erg hoog. Dit belemmert de aanleg van dergelijke systemen en daarmee de inbedding in de samenleving. Door verschillende partijen, zoals bouwbedrijven, IT-bedrijven, woningcorporaties en zorgverleners, samen te laten werken, kan standaardisatie sneller worden bereikt en kunnen financieringsproblemen mogelijk sneller worden opgelost. De vraag is vaak wie neemt het initiatief en wie draagt het risico<sup>5</sup>?

### Domotica leidt tot ander sociaal contact

Hoewel domotica kan helpen om ouderen uit hun sociale isolement te halen, doordat ze gemakkelijk contact kunnen houden met familie, vrienden en zorgverlener, heerst toch het gevoel dat domotica leidt tot minder fysiek sociaal contact, en dat dit contact wordt vervangen met bijvoorbeeld beeldbellen. Door de voordelen van domotica en de waarde van het toepassen in de gezondheidszorg duidelijk te maken, kan deze barrière voor een bredere inzet van dit technische hulpmiddel worden weggenomen.<sup>6</sup>





# Smart living:

toename technologie thuis (3/4)



## \* Toelichting

### Huidige ethische, mensenrechtelijke en juridische kaders

Met de komst van steeds meer technologie die draadloos communiceert met andere apparaten komen ethische, mensenrechtelijke en juridische vraagstukken naar boven.

Domotica is een veelbelovende ontwikkeling in de zorg voor mensen met dementie of een verstandelijke beperking en wordt ondermeer aangewend om toezicht te houden. Toch roept het gebruik van toezichthoudende domotica ethische en juridische vragen op. Biedt het de cliënt meer bewegingsvrijheid? Of tast domotica ook de vrijheid van de cliënt aan om te gaan en staan waar hij wil? Leidt domotica wel altijd tot meer veiligheid voor de cliënt? En zo ja, hoe verhoudt deze waarde zich dan tot zijn recht op privacy? Wat zijn de gevolgen voor de zorgrelatie als de zorgverlener meer op afstand komt te staan?<sup>7</sup>

### Angst voor afhankelijkheid van de techniek

De implementatie van domotica in de zorg is niet beperkt tot het afstemmen van werkprocessen en goede ict-ondersteuning. Zorgverleners en zorggebruikers moeten ook leren de techniek te vertrouwen. Weerstand of angst kan dit vertrouwen in de weg staan. De zorgverlener moet leren om afstand te nemen van de patiënt en de techniek te vertrouwen. De zorggebruiker moet daarop weer leren deze afstand tot de zorgverlener over te laten aan de technologie.<sup>7</sup>

## ? Impact

### Door de groeiende hoeveelheid domotica in en om het huis zijn we in staat met minder middelen en vooral minder mankracht mensen op een veilige manier zelfstandig te laten wonen.

- De technologie biedt meer vrijheid en zelfstandigheid en kan er voor zorgen dat mensen langer zelfredzaam blijven.
- Doordat er minder zorgverleners nodig zijn kunnen we zorg efficiënter maken. Zorg blijft hierdoor beter betaalbaar en toegankelijk voor alle lagen van de bevolking.
- Mensen kunnen met behulp van domotica langer thuis blijven wonen en worden daardoor minder afhankelijk van intramurale zorg. Dit kan samengaan met de inzet van mantelzorg en stimuleert zorg op afroep.
- Domotica verhoogt ook de individuele veiligheid van de patiënt. Dit vormt de basis voor zogenoemde Smart-cities waarin kleine zorgcommunities ontstaan doordat men via technologie altijd verbonden is kan men in elkaars behoefte, waaronder zorg, voorzien.

## # Bronnen

1. M.J. Dijkstra(2013). *Domotica in de ouderenzorg*, Thesis 2013
2. Hoenkamp M. (2009). *Nut en noodzaak van domotica in ouderenzorg*, Weekblad facilitair
3. Centraal Bureau van de Statistiek. (2012). *Welvaart in Nederland*. Geraadpleegd op [www.cbs.nl](http://www.cbs.nl).
4. TNO (2010). *Domotica Doos van Pandora of Heilige graal* .
5. Idenburg, P.J. & Van Schaik, M. (2013). *Diagnose Zorginnovatie, Over technologie en ondernemerschap*. Schiedam, Nederland: Scriptum.
6. Putters, K., Frissen, P., Besten, I., Meems, J., & Dijkshoorn, A. (2006, December). Vertrouwen voor en door innovatie. In Rapport ten behoeve van het Clingendael European Health Forum, Universiteit van Tilburg.
7. Niemeijer, A., Depla, M., & Frederiks, B. (2012). Toezichthoudende domotica. Een handreiking voor zorginstellingen. Amsterdam: VUmc.

# Smart living:

toename technologie thuis (4/4)



## Voorbeelden

### Rosetta

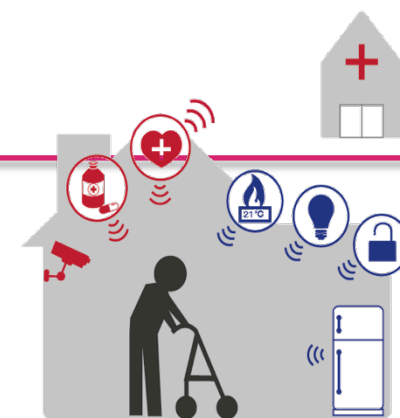
Een ander voorbeeld van een domoticasysteem is ROSETTA. Het doel van ROSETTA is om mensen met dementie of Parkinson te ondersteunen in hun dagelijkse activiteiten. Het systeem heeft meerdere functionaliteiten: Ten eerste zijn er meerdere sensoren in de woning die de dagelijkse activiteiten van een persoon monitoren. Doordat het dagelijkse leefpatroon gemonitord wordt, kunnen afwijkingen gesignaleerd worden. Vervolgens gaat er een alarmsignaal naar de zorgverlener die hierop actie kan ondernemen. Ten tweede ondersteunt het systeem de dagelijkse activiteiten van mensen met dementie door bijvoorbeeld een waarschuwing te geven als er een afspraak gepland is of als een activiteit zoals koken wordt onderbroken. Doordat het niet meer noodzakelijk is voor de zorgverlener om de persoon met dementie continu te observeren, neemt de druk op de zorgverleners naar verwachting af. Daarmee draagt dit systeem dus bijvoorbeeld ook bij aan de kwaliteit van leven van de mantelzorgger.

Bron: Ambient Assisted Living (AAL) Rosetta (2013), geraadpleegd op: [www.aal-rosetta.eu](http://www.aal-rosetta.eu)

### Viedomeconcept

Een voorbeeld van domotica in de ouderenzorg is het Viedome-concept. Dit is een initiatief van Zuidzorg, Mextal, Simac en woningcorporatie Aert Swaens. Het Viedome-concept stelt ouderen met een zorgindicatie in staat om zelfstandig thuis te blijven wonen. Met dit zorgdomoticasysteem worden zorgfuncties gecombineerd met breedbandtechnologie. Het systeem bestaat onder andere uit een beeldtelefoon, camera's en alarmsystemen. Verder kunnen er ook andere apparaten zoals bloeddrukmeters, weegschalen of rook- en bewegingsmelders op worden aangesloten. Ouderen kunnen via dit systeem contact houden met de zorgverlener. Tijdens dit contact kan de zorgverlener de oudere begeleiden met het zorgproces, bijvoorbeeld door het medicijngebruik op afstand te controleren en tijdig in te springen bij medicatieontrouw.<sup>213</sup>

Bron: geraadpleegd op [www.viedome.tv](http://www.viedome.tv)



digitale burger



WORK IN  
PROGRESS

smart living



# Digitale burger:

digitalisering dienstverlening en meer persoonlijk dataverkeer (1/3)



## = Definitie

Steeds meer overheidsdiensten zijn digitaal bereikbaar. De overheid heeft als doelstelling dat in 2017 de burger al zijn zaken met de overheid digitaal kan regelen<sup>1</sup>. Daarbij krijgen, mede door de decentralisaties, meerdere (zorg)partijen toegang tot digitale persoonlijke gegevens van burgers. De uitwisseling van persoonlijk dataverkeer neemt toe, waardoor het borgen van de veiligheid en privacy steeds belangrijker wordt.

## + Versterkend

Welvaart | Technologische ontwikkeling | Groeiend aantal breedbandige aansluitingen | Aanhoudende drang om te verbeteren, ontwikkelen en innoveren | Bezuinigingen en verzakelijking dienstverlening

## - Verzwakkend

Nauwelijks afzwakkende trends! Is doorgaande beweging | Digitale criminaliteit: virus, hacken, spam | Misbruik van gegevens in professionele context (verzekeraars/ werkgevers) | Inbreuk op privacy: Big Brother effect | Gezondheidsissues: RSI, vermoeidheid

## \* Toelichting

**Interactie met de overheid via het digitale kanaal in Nederland is bovengemiddeld ten opzichte van andere Europese Unie landen.**

Uit onderzoek van de Europese Unie blijkt dat het aantal burgers dat in 2012 via het digitale kanaal interactie heeft met de overheid, is toegenomen (4,5%). Van de Nederlandse burgers heeft twee derde (66,8%) digitaal interactie met de overheid gehad. In vergelijking met andere landen binnen de Europese Unie is dit bovengemiddeld (44,2%)<sup>2</sup>.

**In 2013 was 57% van de burgerproducten volledig digitaal af te nemen.**

Dit blijkt uit de benchmark 'Digitale dienstverlening 2013'<sup>3</sup> van Ernst & Young. Volgens de benchmark zal de doelstelling om in 2017 alles digitaal te kunnen regelen, niet gehaald worden als de huidige ontwikkeling (kijkend naar de periode 2006-2012) zich voortzet. Dit wordt mede ingegeven door de vele extra taken die door de decentralisaties op de gemeenten afkomen.

Ondanks dat 57% van de producten volledig digitaal was af te nemen, werd geen van deze producten door alle 408 gemeenten volledig digitaal aangeboden<sup>3</sup>.

**Een aantal producten dat digitaal wordt aangeboden laat in 2013 een daling zien, terwijl het aanbod van andere producten stijgt<sup>3</sup>.**

Over het algemeen is een duidelijke stijging zichtbaar in het aantal gemeenten dat burgerproducten digitaal aanbiedt. In 2013 is echter een marginale daling zichtbaar in het aanbod van interactief af te nemen producten voor de producten 'aanvraag uittreksel GBA' en 'doorgeven binnengemeentelijke verhuizing'. Deze daling is deels te verklaren door de vernieuwing van de website of tijdelijk geen beschikbaarheid van de DigiD koppeling.

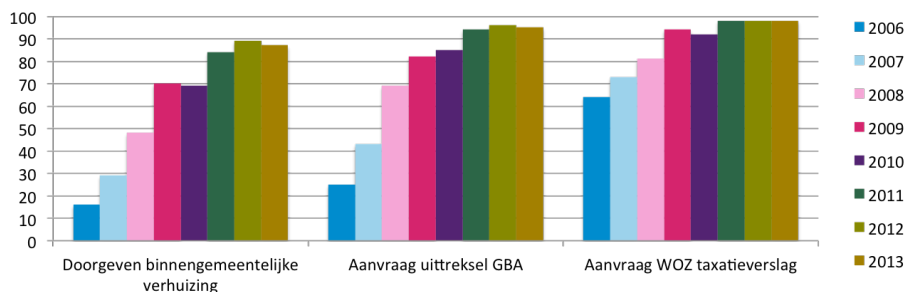
# Digitale burger:

digitalisering dienstverlening en meer persoonlijk dataverkeer (2/3)



## \* Toelichting

Daarnaast is een toename zichtbaar in het aanbod van de producten 'afspraak maken paspoort' en 'indienen bezwaar'. In 2013 is het aanbod van deze digitaal af te nemen producten meer dan verdubbeld ten opzichte van 2010.



Figuur 10: Percentage gemeenten die een product volledig digitaal aanbieden<sup>3</sup>

**Uit onderzoek blijkt dat er een relatie is tussen het gemiddeld aantal interactief af te nemen producten en het inwonertal<sup>3</sup>.**

In 2012 bleek dat de gemeenten in de categorie 0-20.000 inwoners en 20.000-50.000 inwoners de sterkste ontwikkeling toonden.

Echter bleek in 2013 dat juist de gemeenten met 100.000 of meer inwoners een sterkere stijging in aanbod van digitale dienstverlening laten zien.

**Alle Nederlandse gemeenten moeten jaarlijks aantonen dat de beveiliging rondom DigiD koppelingen op orde is.**

Onderzoek constateert dat gemeenten in 2013 nog steeds digitaal producten aanbieden waarbij de burger zich niet hoeft te authenticeren met DigiD<sup>3</sup>.

Bij een groot deel van de interactief af te nemen producten (60,1%) is het verplicht om te authenticeren met DigiD.

Voor de producten waar Ernst & Young DigiD authenticatie als vereist ziet wordt slechts in 85% van de gevallen DigiD authenticatie verplicht.

**Slechts 16% van de ondernemersproducten die door gemeenten worden aangeboden, kan volledig digitaal worden afgenomen<sup>3</sup>.**

Voor het merendeel van de onderzochte producten kan een ondernemer een formulier downloaden (47%) of alleen informatie inzien (37%). Het product 'aanvraag klein evenementenvergunning' blijkt voor ondernemers het meest interactief af te nemen product.

**Het digitaliseren van ondernemersproducten die door gemeenten worden aangeboden loopt ver achter op burgerproducten<sup>3</sup>.**

Slechts 44 gemeenten zijn aangesloten op eHerkenning. eHerkenning is de vervanger voor DigiD voor bedrijven. Alle gemeenten hebben de resultaatverplichting om voor 1 januari 2015 aangesloten te zijn op eHerkenning.

**E-mail respons onderzoek laat zien dat 11% van de gemeenten in 2013 niet reageerden of pas na vier werkdagen op een per e-mail gestuurde vraag<sup>3</sup>.**

De e-mailgedragslijn<sup>4</sup> schrijft voor dat eenvoudige vragen binnen twee dagen beantwoord dienen te worden. Ten opzichte van 2012 (88%) antwoordden in 2013 (83%) 5% minder gemeenten binnen twee werkdagen. Daarnaast schrijft de e-mail gedragslijn ook voor dat bij binnenkomst van een e-mail per ommegaande een ontvangstbevestiging moet worden gestuurd. In 2013 is een stijging zichtbaar in het aantal gemeenten dat een ontvangstbevestiging stuurt na het versturen van een e-mail. In 2012 stuurde 38% van de gemeenten een bevestiging, in 2013 was dat 46% van de gemeenten.

**Slechts 11 % van de gemeenten heeft een geoptimaliseerde website voor smartphones<sup>3</sup>.**

# Digitale burger:

digitalisering dienstverlening en meer persoonlijk dataverkeer (3/3)



## Digitale zorgverlening: E-health

Ook in andere sectoren, waaronder de zorgsector, speelt digitalisering van dienstverlening een grote rol, ook wel E-health genoemd. De ontwikkeling van E-health heeft een grote impact op de behandeling en zorg voor patiënten. Voorbeelden van E-health toepassingen zijn videoconnecties, het gebruik van Persoonlijke GezondheidsDossiers (PGD) en tools die het vergemakkelijken om met meerdere partijen informatie te delen en daardoor beslissingen te nemen. Een belangrijk aspect van E-health is de toenemende hoeveelheid persoonlijke data die verzameld wordt. Deze persoonlijke data kunnen gedeeld worden tussen patiënt en zijn/haar zorgverleners. Deze data bevatten bijvoorbeeld informatie over zelfmetingen van de patiënt, medicijngebruik en PROMS (Patient Reported Outcome Measures).

## Risico's en verantwoordelijkheid overheid

De toename van de hoeveelheid data die de overheid over burgers heeft gaat samen met de verantwoordelijkheid hier zorgvuldig mee om te gaan. Overheden kunnen door combinaties van data uit verschillende domeinen te maken een compleet beeld van een gezin maken. Dit biedt kansen voor een accurate en klantvriendelijke dienstverlening. Tegelijkertijd staat de privacy van burgers hierdoor onder druk. Overheden zullen in de komende jaren in toenemende mate geconfronteerd worden met vraagstukken rondom data gebruik en privacy.

## # Bronnen

1. Plasterk, R.H.A. (2013). Visiebrief digitale overheid 2017. Geraadpleegd op [www.rijksoverheid.nl](http://www.rijksoverheid.nl)
2. European Union (2011-2012). Digital Agenda for Europe, individuals interaction online with public authorities. In Ernst & Young (2013). 2017: Een brug te ver? Benchmark digitale dienstverlening 2013.
3. Ernst & Young (2013). 2017: Een brug te ver? Benchmark digitale dienstverlening 2013.
4. Emailgedragslijn voor overheid van burger @overheid. Geraadpleegd op [www.overheid.nl/gedragslijn](http://www.overheid.nl/gedragslijn)

## ? Impact

In de benadering van het rijk bij de decentralisaties geldt als uitgangspunt 'één gezin, één plan, één regisseur'; door ontschotting van budgetten ontstaan meer mogelijkheden voor betere samenwerking en innovaties in ondersteuning, hulp en zorg aan jeugdigen en gezinnen. De transitie gaat gepaard met grote bezuinigingen. Om deze bezuinigingen te realiseren zullen gemeenten echter in de contacten met de afnemers in het sociale domein meer en meer gebruik moeten maken van het digitale kanaal. Inzet van ICT biedt de gemeenten de kansen en uitdagingen om op een slimme manier de komende veranderingen te ondersteunen.<sup>3</sup> Echter brengt de uitwisseling van persoonlijke data met meerdere partijen ook risico's met zich mee. Goede beveiliging en bescherming van persoonsgegevens is van cruciaal belang. Gemeenten dienen een gedegen privacy convenant op te stellen.

Terwijl veel basisdiensten gedigitaliseerd kunnen worden, vragen juist veel diensten in het sociaal domein om face-to-face contact. Zeker om ook goed te beoordelen hoe burgers integraal ondersteund kunnen worden.

Bij het (her)inrichten van de dienstverlening kan een KCC de lasten verlichten en de dienstverlening verbeteren. Door het toepassen van kanaalsturing door bijvoorbeeld prijsdifferentiatie tussen online en offline dienstverlening kunnen gemeenten de eigen lasten verlichten. Door bijvoorbeeld het digitale loket te stimuleren zal het aantal balie aanvragen afnemen. Hierdoor veranderen de werkprocessen en werk vraagt andere vaardigheden van medewerkers.

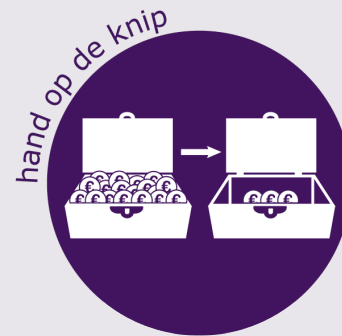
Een gemeente moet met haar dienstverlening bereikbaar en toegankelijk zijn voor alle burgers. Er dient aandacht te zijn voor groepen burgers die niet in staat zijn om hun zaken digitaal te regelen.

Een bewuste keuze van welke taken digitaal kunnen worden aangeboden en een goede ontsluiting van alle persoonlijke data kan leiden tot professionalisering en verzakelijking van de dienstverlening.

Een extreem toekomstperspectief kan zijn dat de gemeente van de toekomst geen gemeentehuis meer nodig heeft. Alle dienstverleners met klantcontacten kunnen met een laptop bij de burger thuishkomen en daar direct ter plekke alle gegevens inzien en zaken regelen.



**WORK IN  
PROGRESS**



# Doe het zelf:

minder overheid, meer burger (1/3)



## = Definitie

De relatie tussen de burger en de overheid verandert, waarbij de burgers steeds meer initiatief nemen. Hierbij neemt de overheid steeds meer een faciliterende positie in. Vanuit een versoering van collectieve voorzieningen verwijst de term eigen kracht ook naar het beroep op burgers om meer ondersteuning binnen het eigen netwerk (familie, buurt en mantelzorgers) te zoeken.

## + Versterkend

Eigen initiatief vanuit onvrede over huidige regelingen en voorziening | Stimuleringsbeleid en ruimte gegeven door (lokale) overheid  
Verdere bezuinigingen in o.a. zorg | Vertrouwen van gemeenten in burgers en v.v.

## - Verzwakkend

Economische voorspoed | Bezuinigingen op mantelzorg en vrijwilligershulp | Wantrouwen van gemeenten in burgers en v.v. | Incidenten waaruit blijkt dat eigen kracht tekort schiet | Tekortschietend vermogen van de overheid (en het ambtelijk apparaat) om burgerinitiatieven te steunen

## \* Toelichting

De relatie tussen de burger en de overheid verandert. Enerzijds nemen burgers zelf initiatief en verwachten zij een overheid die ruimte geeft. Anderzijds laat de overheid meer over aan burgers en verwacht dat zij in toenemende mate eigen verantwoordelijkheid nemen.

Het SCP stelt in haar rapport "Een beroep op de burger"<sup>1</sup> dat de contouren van een nieuw verantwoordelijkheidsmodel zichtbaar worden. Dit model kenmerkt zich door meer responsabele burgers onder regie van de overheid. Dit komt tot uiting in de volgende rolverdeling:

- de overheid definieert doelstellingen en randvoorwaarden en legt die vast in wetten of convenanten met private partijen;
- de verwezenlijking van die doelstellingen wordt zoveel mogelijk overgelaten aan burgers, maatschappelijk middenveld en marktpartijen;
- de overheid legt burgers een gewenst handelingsperspectief voor en maakt collectieve aanspraken en bijdragen afhankelijk van hun gedrag;
- de overheid ziet toe of de gewenste resultaten bereikt worden en grijpt in als dat niet zo is.

De rol van de overheid verandert en zij wordt geacht steeds meer verantwoording af te leggen aan burgers. Vertrouwen is een belangrijk issue bij een toenemend beroep op de eigen verantwoordelijkheid van burgers. Het is van belang dat de burger vertrouwen heeft in de overheid; tegelijkertijd dient de overheid ook de burgers vertrouwen door hen ruimte te bieden voor eigen initiatief<sup>2</sup>.

De toenemende burgerbetrokkenheid leidt ertoe dat het niet langer alleen gaat om burgerparticipatie, maar om overheidsparticipatie. Het vertrekpunt is niet langer hoe de burger kan participeren in lokaal beleid, maar hoe gemeenten kunnen bijdragen aan initiatieven die vanuit de samenleving komen.

### **De burger participeert in de vorming en realisatie van lokaal beleid.**

Gemeenten hebben steeds meer aandacht voor burgerparticipatie. Het streven van gemeenten is dat zoveel mogelijk mensen en gezinnen actief participeren in de samenleving, werken om in hun eigen levensonderhoud en dat van hun gezin te voorzien, de eigen regie over hun leven voeren en bijdragen aan het welbevinden van hun sociale omgeving. De complexiteit van het sociale leven en de sociale problematiek vragen om een beleidsoplossing die uitgaat van de burger en zijn sociale omgeving. Dit stelt de VNG in haar rapport "Bouwen op de kracht van burgers"<sup>3</sup>.



# Doe het zelf:

minder overheid, meer burger (2/3)



## \* Toelichting

Bij burgerparticipatie gaat het om activiteiten die gemeenten ondernemen om inwoners te betrekken bij het beleid. Gemeenten hebben steeds meer aandacht voor burgerparticipatie. Dat blijkt uit het onderzoek "Burgerparticipatie in de lokale politiek", dat ProDemos in 2012 heeft gepubliceerd. Ze leggen burgerparticipatie vast in hun beleid, stellen er geld voor beschikbaar en/of belasten een ambtenaar specifiek met deze taak<sup>4</sup>. Burgerparticipatie is vooral een taak voor het college van burgemeester en wethouders. In veel gemeenten is de burgemeester of – steeds vaker – één van de wethouders het boegbeeld van burgerparticipatie<sup>5</sup>.

### Eigen kracht wanneer meedoen niet lukt

Eigen kracht wordt actief bevorderd in situaties waar gezinnen vastlopen. Uit verschillende in Nederland verrichtte onderzoeken blijkt dat Eigen Kracht-conferenties effectief zijn, ook in complexe situaties zoals in de jeugdbescherming, bij huiselijk geweld of bij zogenaamde multi-probleemgezinnen. De kosten zijn relatief laag, burgers (cliënten) zijn tevreden en vrijwel altijd blijkt de kwaliteit van het plan dat families maken goed, zowel volgens de families als professionals<sup>6</sup>.

### Nieuwe verhoudingen: Doe-democratie

Minister Plasterk spreekt in de kamerbrief van 9 juli 2013 over een bescheiden en voorwaardenscheppende rol van de overheid in relatie tot de doe democratie. "Belangrijker is de rol van het lokaal bestuur, omdat verreweg de meeste voorbeelden van doe democratie zich op dat niveau afspelen. Burgers zijn, met hun toegenomen opleidingsniveau en sterk verbeterd organiserend vermogen, het meest gemotiveerd zich in te zetten voor hun directe leefomgeving. Daarnaast vormen de bezuinigingen in de overheidsfinanciën een noodzaak om de creativiteit van de samenleving aan te spreken"<sup>7</sup>.

Het kabinet ziet de doe democratie als niet te stoppen ontwikkeling. Overheden en maatschappelijke organisaties zullen zich moeten inspannen om de transitie in de verhoudingen met de samenleving te volgen of zelfs voor te blijven. De overheid kan burgers in positie te brengen voor betekenisvolle bijdragen aan de maatschappij maar de drijvende kracht zal van de samenleving uitgaan. De overheid past bescheidenheid bij de ondersteuning van die kracht<sup>1</sup>.

### Solidariteit onder druk

De solidariteit in Nederland staat onder druk. Verschillende ontwikkelingen liggen hieraan ten grondslag, namelijk individualisering, toenemende diversiteit (mensen zijn meer bereid tot solidariteit als anderen op hen lijken), professionalisering en Europeanisering (o.a. financiële steun Zuid Europa). Daar komt bij dat de aanhoudende stijging van zorgkosten, de verhoging van zorgpremies en het eigen risico en de slechte economische situatie ertoe leiden dat de Nederlandse bevolking steeds onzekerder wordt over het solidariteitsprincipe. Het vertrouwen dat een bijdrage vandaag ook zekerheid biedt voor de toekomst, komt onder druk te staan.

Omdat de bezuinigingen op de woningmarkt en de zorg ook 'gewone mensen' treffen, neemt de solidariteit tussen groepen in de samenleving af. Mensen willen ook minder opdraaien voor ongezond gedrag (leefstijl) van anderen. Daar staat overigens wel hulpvaardigheid in eigen kring tegenover. Daar neemt de solidariteit juist toe. Formele solidariteit staat onder druk, de informele solidariteit, binnen de eigen kring blijft onveranderd sterk. Ook hoogleraar Tonkens ziet de brede solidariteit onder druk staan. "Mensen hebben ervaren dat ook grote stelsels (pensioenen, banken) geen zekerheid bieden. De reactie is dat je het toch liever kleinschalig en dicht bij jezelf organiseert<sup>8</sup>.

# Doe het zelf:

minder overheid, meer burger (3/3)



## ? Impact

**Het versterken van eigen kracht van burgers vraagt een andere rol van gemeenten: meer ondersteunend, kader scheppend.**

Gemeenten gaan op een geheel andere wijze de interactie aan met burgers. Een belangrijke keerzijde vormt de verwachte tweedeling tussen krachtige en niet krachtige burgers.

## # Bronnen

1. Sociaal Cultureel Planbureau (2012). Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid?
2. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) (2012). Vertrouwen in Burgers.
3. VNG (2012). Bouwen op de kracht van burgers: Naar een krachtige en samenhangende aanpak op het sociale domein.
4. Raad voor het Openbaar Bestuur (2012). Loslaten in Vertrouwen.
5. Sociaal Cultureel Planbureau (2012). Sociaal en Cultureel Rapport: Benchmarkburgerparticipatie.
6. Centrum voor Jeugd en Gezin (2010). : Jeugdketens sluitend verbinden.
7. Brief aan de Tweede Kamer over het Rijksstandpunt ten aanzien van de Doe-Democratie
8. Ministerie van Algemene Zaken (2013). Deel je rijk - Relevante trends voor overheidscommunicatie.

## • Voorbeeld

### Stimuleren burgerinitiatieven

De dorpsbewoners van Eext laten zien welke improvisatie- en innovatiekracht er in dorpsgemeenschappen kan zitten. Toen twee voorzieningen in het dorp dreigden te verdwijnen hebben ze de handen uit de mouwen gestoken en met slimme manieren ervoor gezorgd dat het café en de supermarkt bleven bestaan.



# regionale netwerken



**WORK IN  
PROGRESS**

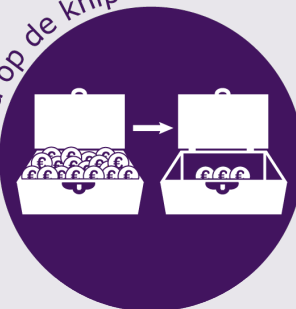
## regionale netwerken



## versnippering



## hand op de knip



## politieke verschuivingen



# Regionale netwerken:

meer samenwerken in regio's (1/2)



## = Definitie

De noodzaak voor gemeenten om regionaal samen te gaan werken neemt toe door een toenemende mate van decentralisatie van taken. Dit betreft zowel de samenwerking met andere gemeenten als de lokale integrale samenwerking in gemeenten zelf met bijv. zorginstellingen maar ook de samenwerking met burgers en burgerinitiatieven.

## + Versterkend

Decentralisatie van taken | Bezuinigingen | Behoeftte van burgers om mee te denken en doen | behoefte aan samenwerking als gelijkwaardige partners.

## - Verzwakkend

Incidenten in grip en controle door lokale democratie | Rol gemeenteraad bij democratische legitimatie.

## \* Toelichting

**Samenwerkingsverbanden tussen decentrale overheden spelen een steeds belangrijker rol binnen het Nederlands bestuur.**

**De noodzaak voor gemeenten om regionaal samen te gaan werken neemt toe door een toenemende mate van decentralisatie van taken.** Gemeenten moeten meer en steeds ingewikkelder taken uitvoeren. Gezien de beperkte schaal van veel gemeenten kiezen zij voor regionale samenwerking om zo kennis en inkoopkracht te delen ter voorkoming van schaalnadelen. En ook om continuïteit te waarborgen.

**Deze samenwerking vindt onder andere plaats in gemeenschappelijke regelingen:** een samenwerkingsverband tussen twee of meer gemeenten, provincies of waterschappen, die samen taken uitvoeren zoals de Wet werk en bijstand en gezondheidsdienst GGD.

**Naast gemeentelijke regelingen voelt men de noodzaak tot lokale integrale samenwerking in gemeenten zelf.** Dit betreft de samenwerking met o.a. zorgorganisaties, zorgverzekeraars, cliënten en burgers. In 2012 adviseerde de RVZ al aan gemeenten om een belangrijke rol te spelen bij multidisciplinaire samenwerking (met behulp van wijkteams en lokale zorgnetwerken)<sup>2</sup>.

Een onderzoek van Vilans, gericht op de langdurige zorg laat zien dat **men graag integraal wil werken:** uitgaan van de klantvraag en op basis hiervan samensmelten van processen en organisatiegrenzen, over zorgdomeinen heen. **Maar er wordt nog weinig integraal gewerkt,** maar voornamelijk vanuit het eigen specialisme en eigen belang. Er zijn nog weinig voorbeelden van 'nieuw denken'. De werelden zijn gescheiden en er valt nog geen 'ontschotting/ samensmelting' te bemerken. <sup>4</sup>

# Regionale netwerken:

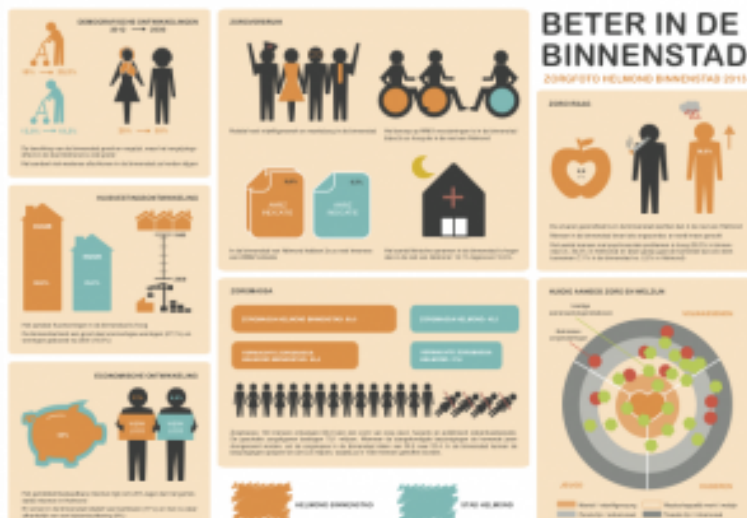
meer samenwerken in regio's (2/2)



## Voorbeeld

### Lokale zorgfoto gemeente Helmond

De gemeente Helmond maakte met 9 participanten (o.a. zorg- en welzijns-instellingen) een lokale foto en een veranderagenda van de ontwikkelingen in het zorg- en welzijnsniveau in de binnenstad van Helmond. Met als doel de zorgconsumptie op wijkniveau terug te brengen met behoud van welzijn en zorg door in te zetten op zorgparticipatie, zelfredzaamheid en samenwerking van betrokken partijen bij zorg en welzijn.



## ? Impact

**De constructies om te komen tot gemeentelijke samenwerking zijn amper meer te controleren, waarschuwen kenners.**

Raadsleden hebben niet genoeg tijd, kennis en kunde om zich te verdiepen in de verschillende regelingen.

**Zeven van de tien gemeenteraadsleden vinden dat de lokale democratie wordt bedreigd doordat gemeenten een groot deel van hun taken onderbrengen in 'gemeenschappelijke regelingen'.<sup>6</sup>**

**De transformatie vraagt ook om intensievere samenwerking met het maatschappelijk middenveld en de markt.** Het vraagt om samenwerking op gelijkwaardig niveau, waarbij alle partijen over eigen belangen heen kijken en investeren en participeren in het lokale netwerk van voorzieningen.

## # Bronnen

1. WRR, Vertrouwen in burgers, 2012
2. RVZ, Regie aan de poort, de basiszorg als verbindende schakel tussen persoon, zorg en samenleving,
3. Platform 31, Handreiking Regionale Samenwerking Sociaal Domein, 2013
4. Vilans, Rapportage onderzoek lokale samenwerkingsvormen langdurige zorg
5. <http://www.nrc.nl/nieuws/2014/01/13/lokale-democratie-wordt-bedreigd-door-samenwerking-gemeenten/>
6. Dat blijkt uit een gepubliceerde enquête onder ruim 1.700 van de 9.000 raadsleden, in opdracht van raadsledenvereniging Raadslid.nu.

versnippering



WORK IN  
PROGRESS

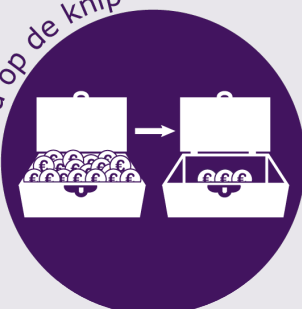
doe het zelf



regionale netwerken



hand op de knip



politieke verschuivingen



# Versnippering:

meer diversiteit in politiek landschap (1/2)



## = Definitie

De versnippering van het politiek landschap is op nationaal, provinciaal en lokaal niveau zichtbaar. Het aantal (lokale) partijen waarop gestemd kan worden en het aantal (lokale) partijen dat zitting heeft in de colleges en gemeenteraad neemt landelijk toe. Dit brengt een diversiteit aan standpunten en belangen met zich mee.

## + Versterkend

Onvrede over landelijke en/of lokale politiek stimuleert het ontstaan van lokale partijen en het stemmen op deze partijen | De toename van burgerinitiatieven en burgerparticipatie

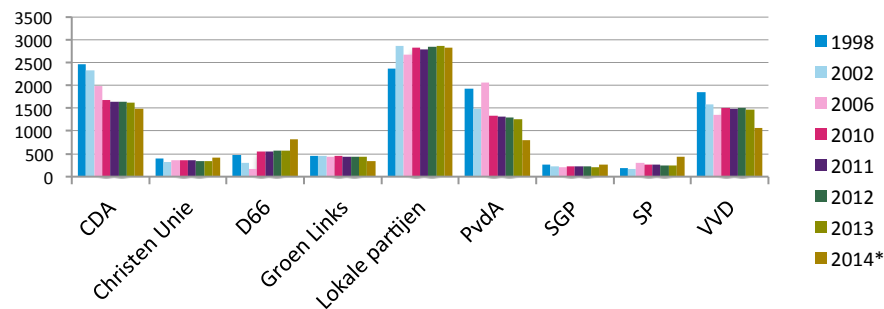
## - Verzwakkend

Vertrouwen in landelijke en/ of lokale politiek | Negatieve ervaringen met te lokaal gekleurde politiek of gebrek aan kennis en ervaring bij kleine fracties

## \* Toelichting

De overheveling van Rijkstaken in het sociale domein vraagt om specifieke kennis voor gedegen afweging en controle. Grotere partijen kunnen belangrijke kwesties verdelen onder fractiespecialisten waar bij kleine partijen de kennis soms ontbreekt. Landelijk georiënteerde partijen kunnen kennis vergaren bij partijgenoten, dit geldt niet voor kleine lokale partijen.

- Vanaf 2010 leveren lokale partijen landelijk absoluut de meeste wethouders.
- Gemiddeld hebben er in 2014 7,69 partijen per gemeente meegedaan aan de verkiezingen, in 2010 was dit 7,26. In grote steden is meer keuze, koplopers zijn Amsterdam (27 partijen) en Den Haag (19 partijen)<sup>2</sup>.
- Soms is de versnippering buitensporig. In Almelo heeft de kiezer de 35 raadszetels verdeeld onder 14 fracties. Daarvan hebben 6 partijen slechts één zetel behaald. In Vlaardingingen zijn de 35 zetels naar 11 partijen gegaan. In Den Haag zijn de 45 zetels verdeeld onder 13 partijen.
- Lokale onderwerpen zijn de belangrijkste redenen om bij de gemeenteraadsverkiezingen voor een lokale partij te kiezen. Andere redenen voor mensen om op een lokale partij te stemmen zijn de afwezigheid van de landelijke partij waarop ze het liefst stemmen, of als protest tegen de gevestigde partijen en het kabinet. Voor bijna de helft van de kiezers van lokale partijen is hun stem bedoeld als protest tegen het huidige kabinetsbeleid (46%).<sup>1</sup>
- Klassieke bestuurderspartijen als de PvdA en in mindere mate VVD, komen steeds vaker in de oppositie terecht.



Figuur 11: Verdeling politieke partijen (aantallen raadsleden) in Nederland 1998-2014<sup>3</sup> (incl. NOS uitslag verkiezingen 2014)

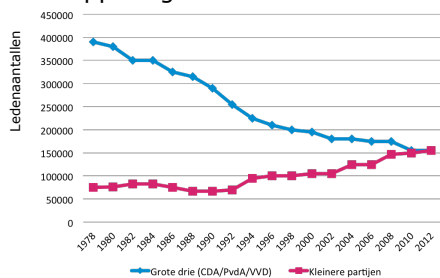
# Versnippering:

meer diversiteit in politiek landschap (2/2)



## \* Toelichting

De afgelopen decennia is het aantal leden van grote politieke partijen sterk afgenomen. Hier tegenover staat een toename van het aantal leden van de kleinere partijen. Er is meer diversiteit in het politiek landschap zichtbaar. Tom van der Meer stelt in zijn analyse van het veranderen politiek landschap: "politieke partijen zien hun vaste aanhang steeds verder slinken en worden één van vele middelgrote partijen. Het partijstelsel raakt hierdoor versnipperd. Het democratisch gehalte van de Nederlandse politiek wordt versterkt, maar coalities kunnen door de versnippering instabieler worden".



Figuur 12: Ontwikkeling ledenaantallen partijen<sup>4</sup>

**Persbericht ANP 2 maart 2014:**

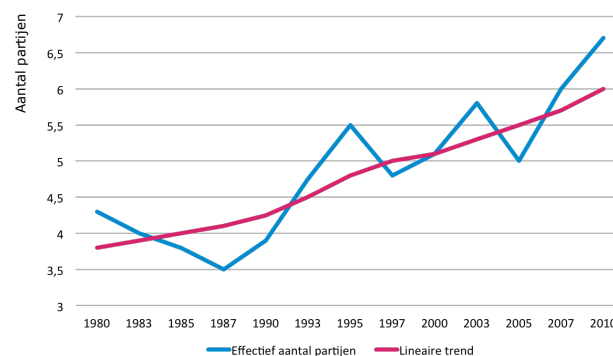
Steeds meer lokale partijen nemen deel aan de gemeenteraadsverkiezingen. Uit een onderzoek naar de kieslijsten van de NOS en de regionale omroepen blijkt dat er 18 procent meer lokale lijsten aan de verkiezingen meedoen dan vier jaar geleden.

In totaal zijn 1024 lokale lijsten kiesbaar, tegenover 870 in 2010. Dat terwijl er vanwege herindelingen in gemeenten minder verkiezingen gehouden worden.

De landelijke partijen hebben met 65% nog wel de meerderheid van het aanbod. De gemeenteraadsverkiezingen zijn op woensdag 19 maart.

## Aantal partijen in de Tweede Kamer

Het aantal partijen in de Tweede Kamer neemt de afgelopen 35 jaar toe zoals de onderstaande grafiek laat zien.



Figuur 13: Toename aantal partijen in Tweede Kamer

## ? Impact

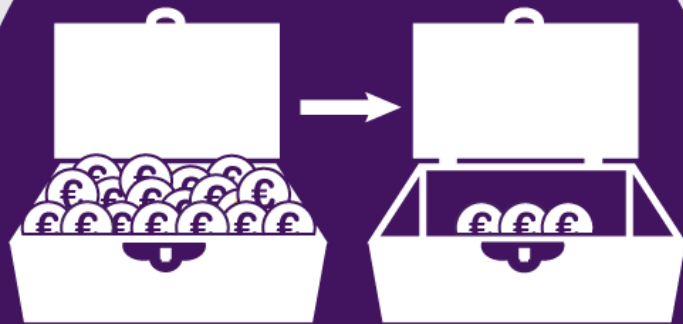
**De versnippering van de lokale politiek leidt tot het ontstaan van grote colleges van burgemeester en wethouders met kleine fracties en relatief kleine portefeuilles.** Ingewikkelde coalities kunnen leiden tot onrust, machtsstrijd en destabilisering waarbij de onderlinge verhoudingen belangrijker worden dan de thema's waar het in de gemeenten echt om moet gaan.

## # Bronnen

1. Geraadpleegd op: [www.regio.eenvandaag.nl/enquete/49635stem\\_op\\_lokale\\_partij\\_vanwege\\_lokale\\_onderwerpen](http://www.regio.eenvandaag.nl/enquete/49635stem_op_lokale_partij_vanwege_lokale_onderwerpen); 15-3-2014
2. Geraadpleegd op: [www.nos.nl/artikel/618088-valt-er-iets-te-kiezen.html](http://www.nos.nl/artikel/618088-valt-er-iets-te-kiezen.html)
3. Geraadpleegd op: [www.vng.nl/files/vng/pagina\\_attachments/2013/wethouders.pdf](http://www.vng.nl/files/vng/pagina_attachments/2013/wethouders.pdf)
4. Blog Tom Louwerse. Geraadpleegd op <http://blog.tomlouwerse.nl/2013/02/beperkte-groei-ledenaantallen-partijen.html>



hand op de knip



**WORK IN  
PROGRESS**

doe het zelf



regionale netwerken



versnippering



politieke verschuivingen



# Hand op de knip:

minder inkomsten en hogere uitgaven (1/3)



## = Definitie

Als gevolg van de lage economische groei dalen de overheidsinkomsten en stijgen de overheidsuitgaven. Door hogere werkloosheid en lagere economische groei dalen o.a. de inkomsten uit belastingen en de premie volksverzekeringen. Daarbij leggen de vergrijzing en de daarmee gepaard gaande stijging van de zorgkosten en het toenemende beroep op de collectieve voorzieningen een extra druk op de uitgaven. Om het begrotingstekort (EMU-schuld) te beperken zal de overheid moeten bezuinigen, waar de Rijksoverheid en decentrale overheden gezamenlijk verantwoordelijk voor zijn.

## + Versterkend

Slechte economische omstandigheden, waardoor minder belastinginkomsten en inkomsten uit premie volksverzekeringen (waaruit AOW, AWBZ en Anw worden betaald) en groter beroep op collectieve voorzieningen | Liberaal politiek klimaat | Mondialisering, waardoor gebeurtenissen in andere delen van de wereld impact hebben op Nederland

## - Verzwakkend

Goede economische omstandigheden | Politiek klimaat

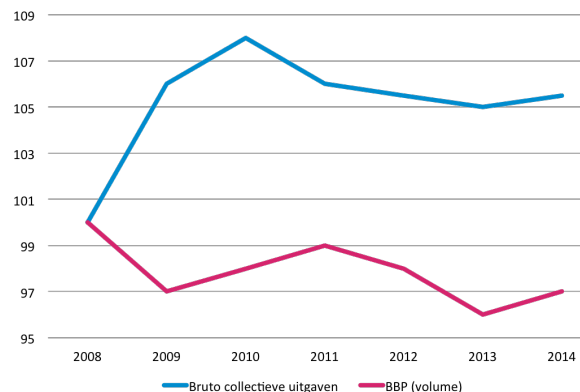
## \* Toelichting

Tussen Rijksoverheid en decentrale overheden is afgesproken het begrotings-tekort geleidelijk terug te brengen van 0,5% bbp in 2013, naar 0,2% bbp in 2017. Hiervoor voert de overheid bezuinigingen door, vooral gericht op zorg, sociale zekerheid en collectieve voorzieningen.

De overheid gaat strengere controle/ handhaving uitvoeren voor het innen van belastingen (vergroten compliance) en het verhogen van accijnstarieven. Er is sprake van een versobering van sociale werkvoorziening en invoering van de participatiewet, hervorming van kindregelingen en stimuleringsbeleid op de arbeidsmarkt voor het creëren van meer werkgelegenheid en duurzame arbeidsrelaties.

### Hand op de knip in 2014

In de miljoenennota van 2014 is de meeste recente ontwikkeling van de rijksfinanciën<sup>1</sup> weergegeven in relatie tot de ontwikkeling in de afgelopen vijf jaar.



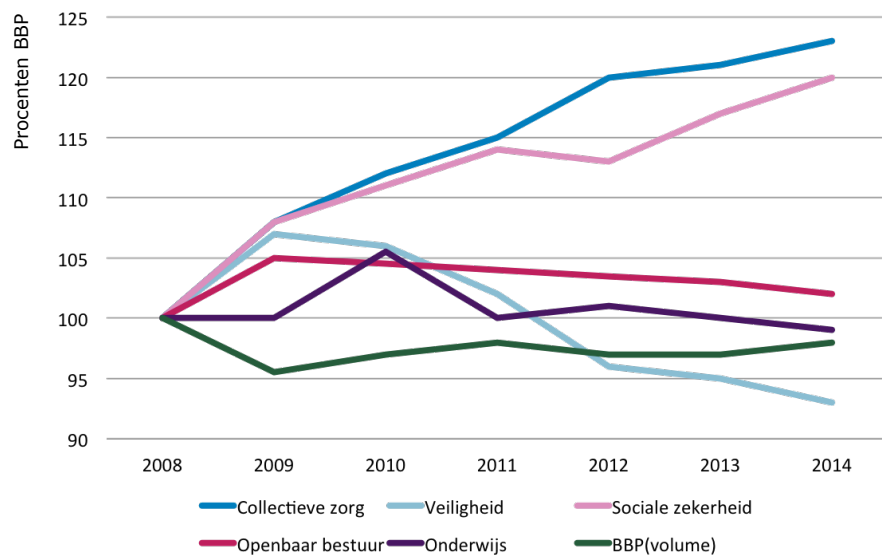
Figuur 14: Ontwikkeling reële collectieve uitgaven en volume bbp<sup>1</sup>

# Hand op de knip:

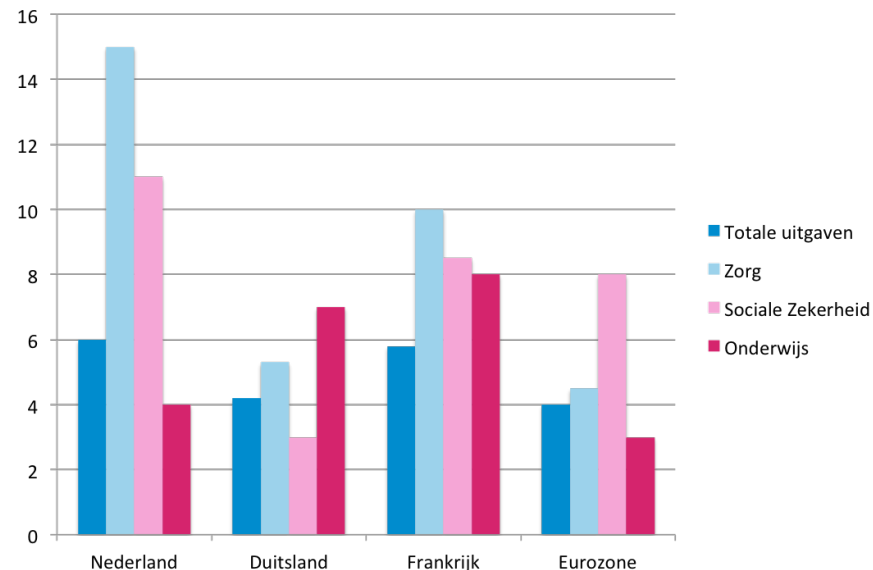
minder inkomsten en hogere uitgaven (2/3)



## \* Toelichting



Figuur 15: Ontwikkeling reële uitgaven (2008=100)<sup>1</sup>



Figuur 16: Ontwikkeling uitgaven Nederland, Duitsland, Frankrijk, Eurozone naar categorie<sup>1</sup>

# Hand op de knip:

minder inkomsten en hogere uitgaven (3/3)



## \* Toelichting

Gebaseerd op de kabinetsplannen en onder andere de factsheet van Divosa<sup>2</sup> gaan de decentralisatie gepaard met de volgende bezuinigingen:

**De Wmo kent een besparing van 1,2 miljard op huishoudelijke hulp<sup>3</sup>:** Het beroep op de bestaande huishoudelijke hulp in de WMO wordt voor nieuwe cliënten in 2014 beëindigd. Voor bestaande cliënten gaat de maatregel een jaar later in. Gemeenten behouden 25% van het budget voor een maatwerkvoorziening.

Hulpmiddelen zoals rolstoelen en een scootmobiel worden verstrekt door gemeenten binnen de Wmo. Hiervoor geldt voortaan een plicht tot hergebruik. Er wordt taakstellend uitgegaan van een structurele opbrengst van 50 miljoen.

**De AWBZ in nieuwe opzet blijft behouden voor echt onverzekerbare risico's, de zwaardere zorg voor ouderen en gehandicapten.** Deze doelgroep kenmerkt zich door een brede zorgvraag (levenslang) die vanuit zorginstellingen wordt geleverd. Om de kennis over gespecialiseerde zorg te optimaliseren wordt de uitvoering gecentraliseerd (landelijk). Op de taken die per 2015 onder de verantwoordelijkheid van gemeenten vallen, vindt een korting plaats van 1,6 miljard euro.

**Het jeugdzorgbudget, dat per 2015 met een decentralisatie-uitkering naar gemeenten wordt overgeheveld, wordt additioneel verlaagd met 150 miljoen** met een ingroei in 2015 en 2016. Gemeenten kunnen deze taak veel doelmatiger uitvoeren door ontschotting, preventie/vroegtijdig signaleren, verschuiving van zwaardere naar lichtere zorg en eenvoudiger (indicatie-)procedures. Het 'recht op zorg', de PGB 'kan' bepaling en de gemeentelijke taak worden in de nieuwe wet zodanig beschreven dat dit voldoende beleidsvrijheid en ruimte voor maatwerk biedt.

## ? Impact

**Vermindering van de overheidsfinanciën dwingt tot een andere invulling van rollen, taken en bevoegdheden:**

- Kleiner ambtelijk en professioneel apparaat
- Opschaling gemeente (herindelingen)
- Regionale samenwerking waaronder gezamenlijke inkoop gemeenten mogelijk is
- Effectiever omgaan met publiek geld (doelmatigheid); meer doen met minder geld, juiste besteding van middelen, keuzes maken. Afhankelijk van afspraken budgetten en taken decentralisaties
- Verzakelijking van dienstverlening
- Actief risicomanagement voor de financiële risico's die gemeenten dragen
- Minder collectieve voorzieningen en andere inrichting: recht versus voorziening (wederkerigheid)
- Hogere particuliere bijdragen en toenemende druk op de solidariteit
- Minder formele zorg/ voorzieningen en meer informele zorg/ voorzieningen (participatiesamenleving)

## # Bronnen

1. Miljoenennota (2013). Kamerstuk 33750: Nota over de toestand van 's Rijks financiën
2. Divosa (2012). Factsheet Regeerakkoord Rutte-Asscher: decentralisaties sociale domein
3. Concept wet WMO 2015. Geraadpleegd op: [www.rijksoverheid.nl](http://www.rijksoverheid.nl)

politieke verschuivingen



WORK IN  
PROGRESS

doe het zelf



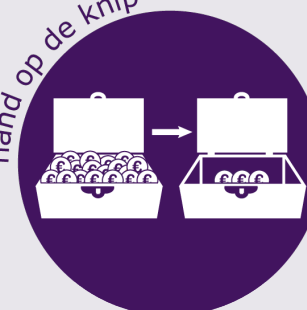
regionale netwerken



versnippering



hand op de knip



# Politieke verschuivingen:

verschuiving verantwoordelijkheden in politiek landschap



## = Definitie

De verhoudingen tussen lokale, landelijke en Europese politiek veranderen. Gemeenten krijgen meer taken vanuit het Rijk die zij op lokaal niveau moeten uitvoeren en vormgeven. Tegelijkertijd zien we een verschuiving van zeggenschap van nationaal naar Europees niveau.

## + Versterkend

Europese wet- en regelgeving | Inefficiëntie van landelijke instanties | Bezuinigingen | Lokale succesverhalen

## - Verzwakkend

Gebrek aan vertrouwen | Incidenten waaruit blijkt dat decentralisatie niet altijd gewenste resultaat oplevert | Risico aversie; angst centrale overheid om verantwoordelijkheden te decentraliseren | Rechtsgelijkheid | Roep om meer nationale zeggenschap | Anti-Europa sentiment

## \* Toelichting

De volgende veranderingen zijn zichtbaar in de transitie:

- Er is sprake van nieuwe taken waarvoor andere kennis en vaardigheden nodig zijn zowel op het gebied van Jeugdzorg, langdurige zorg, arbeidsparticipatie als onderwijs
- Een forse toename van de omvang van het gemeentefonds
- De gemeente wordt financieel risicodragend
- Uitvoeringsdiensten worden gedecentraliseerd
- Forse bezuinigingen in verschillende domeinen worden doorgevoerd
- Creëren van nieuwe samenwerkingsvormen met burgers (participatiemaatschappij – eigen verantwoordelijkheid) en instellingen
- Realiseren van integrale, domein overstijgende vernieuwing
- Gemeente wordt regisseur van maatschappelijk veld en burgers

### Meer lokaal: Decentralisatie als trend

De decentralisatie van de Awbz, invoering van de participatiewet en de decentralisatie van de jeugdzorg van Provincie en Rijk naar gemeenten vormen een grote uitdaging. Er komen nieuwe taken op de gemeenten af waarvoor andere kennis maar ook andere vaardigheden vereist zijn. Daarbij gaat de overheveling van taken gepaard met een forse bezuiniging. Gemeenten moeten dus meer gaan doen met minder geld. Deels zien we dit vorm krijgen in het aanspreken van burgers (bijvoorbeeld in het adagium van de 'participatie maatschappij'). Tegelijkertijd zijn er tweede orde oplossingen nodig, oplossingen die ruimte creëren voor domein overstijgende vernieuwing. Door de bundeling van taken en zeggenschap bij de gemeente, bij één partij, is het mogelijk interventies en voorzieningen uit Wmo/Awbz, de jeugdzorg en het domein van werk en inkomen te combineren rondom een sociaal systeem. Bijvoorbeeld op het gebied van preventie en ondersteuning.

# Politieke verschuivingen:

## verschuiving verantwoordelijkheden in politiek landschap



### Internationaal : minder Nederland, meer Europa?

De afgelopen jaren zien we dat er meer invloed is vanuit de EU op de lidstaten. Sinds de het ontstaan van de voorganger van de EU, de EEG, in 1958 is het aantal deelnemende landen gegroeid van 6 naar 27. Het aantal onderwerpen waarover op EU niveau wordt besloten is eveneens sterk toegenomen door naast economische afspraken ook op onderwerpen als onderwijs, arbeid, gezondheidszorg, migratie, milieu en defensie gezamenlijk afspraken te maken. Hiermee vervalt een deel van de autonomie van de lidstaten. Het debat over de macht van Europa continueert en beïnvloedt daarmee deze trend in positieve dan wel negatieve zin. De globalisering van onze economie vraagt om een sterk Europa volgens de voorstanders. Tegenstanders hekelen de invloed van Europa op het nationaal beleid.

### Ministerie van de toekomst?

De decentralisatie van taken en verantwoordelijkheden van ministeries naar gemeenten en de opschaling van macht van lidstaten naar EU heeft consequenties voor huidige ministeries. Snijden in de omvang van de overheid kwam in vrijwel elk regeerakkoord sinds het begin van de jaren tachtig voor. Het kabinet Rutte stelde bij aanvang van de kabinetsperiode een bezuinigingsdoelstelling voor ambtelijk apparaat van het Rijk, de lagere overheden, de waterschappen en tal van uitvoeringsorganisaties van 6 miljard voor 2015.

Het merendeel van deze bezuinigingen komt voort uit beoogde efficiëntere werkwijze van Ministeries en samenvoeging van uitvoeringsdiensten. Of er sprake is van een verband tussen de omvang van de inhoudelijke portefeuille en de omvang en invloed van de Ministeries is moeilijk te onderbouwen. Het lijkt gerechtvaardigd te stellen dat ook binnen de Rijksoverheid de transitie in gang is gezet maar de transformatie nog zal gaan plaatsvinden.

### ? Impact

**Macht en invloed verschuift van landelijk naar lokaal en internationaal. Gemeenten krijgen een grote regisserende rol in het Sociaal Domein ten opzichte van de landelijke ministeries. De invloed van de Europese Unie neemt toe ten opzichte van de individuele lidstaten.** De invloed van landelijke ministeries verschuift van macht naar gezag. De lokale ruimte zal leiden tot een verschil in aanpak en resultaat per gemeenten en regio.

### # Bronnen

1. Instituut voor Publieke Waarden (2013). Van 3 decentralisaties naar 3-dimensionaal: Een pleidooi voor ruimte.
2. Vilans (2014). Geraadpleegd op <http://www.vilans.nl/Kennis-en-informatie-publicaties-infographic-hervormingen-langdurige-zorg.html>
3. Sociaal Cultureel Planbureau (2009). Hoe Europa ons leven beïnvloedt: Decentralisatie en de bestuurskracht van de gemeente.
4. Centraal Plan Bureau (2013). Decentralisaties in het sociaal domein,

# Politieke verschuivingen:

verschuiving verantwoordelijkheden in politiek landschap



## Voorbeeld

### Decentralisaties in beeld

Het bijgevoegd schema, opgesteld door het kenniscentrum Vilans geeft een overzicht van de taken die gedecentraliseerd worden, de geldstromen die hiermee gemoeid gaan. De burger staat centraal in het schema en rondom de burger worden de verschillende domeinen weergegeven.<sup>2</sup>

